

Lajienvälinen vuorovaikutus ja eläinten toimijuus

Eläinsuojelus-lehdessä 1894–1920

Sara Vatanen

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, kulttuurihistoria

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Maaliskuu 2023

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, kulttuurihistoria

Sara Vatanen

**Lajienvälinen vuorovaikutus ja eläinten toimijuus *Eläinsuojelus*-lehdessä 1894–1920
84 s.**

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee eläinten toimijuutta varhaisessa eläinsuojeluliikkeessä. Tutkielmassa selvitän, miten eläimet vaikuttivat 1800- ja 1900-luvun vaihteen suomalaisen eläinsuojeluliikkeen toimintaan. Lähteenä käytän *Eläinsuojelus*-lehdet vuosilta 1894–1920. Lehteä julkaistiin vuosina 1894–1896 nimellä *Oikeutta kaikille*. Tarkastelen lehdissä julkaistuja tekstejä, joissa kuvataan eläinten ja ihmisten välisiä kohtaamisia. Kohtaamisten kautta pyrin saamaan kiinni eläimen kokemusmaailmasta, jota on historiallisten lähteiden kautta usein vaikea tavoittaa.

Tutkimustapani on teorialähtöinen sisällönanalyysi. Tutkielmassa hahmotan eläinten ja ihmisten välisiä suhteita kulttuurisen eläintutkimuksen ja posthumanistisen tutkimuksen käsitteiden avulla. Keskeisin käsitteeni on ei-inhimillinen toimijuus, jonka ymmärretään ilmentyvän toimijoiden välisessä vuorovaikutuksessa. Tästä syystä tutkielman ytimessä ovat vuorovaikutustilanteet. Tutkielman kannalta erityisen kiinnostavia ovat tapaukset, joissa syntyy molemminpuolisia tunnekokemuksia.

Lähdeaineiston perusteella voidaan olettaa, että varhaisen eläinsuojeluliikkeen toimijat pyrkivät siihen, että eläinten oikeus omaan toimijuuteensa otettaisiin paremmin huomioon. Eläimistä oltiin 1800- ja 1900-luvun vaihteessa riippuvaisia muun muassa osana ruoantuotantoa ja liikkumista, joten lehtien kirjoitukset suhteuttivat vaatimuksensa näihin realiteetteihin. Teksteissä kannustettiin kuitenkin opettelemaan kuuntelemaan ja tulkitsemaan eläimiä, jotta ihminen ymmärtäisi eläimen kokemusmaailmaa ja tarpeita. Nykytermein ilmaistuna teksteissä pyrittiin herättämään lukijoiden affektiivinen empatia eli kyky myötäelää toisen tunnekokemuksissa.

Avainsanat: eläinsuojelu, eläintenoikeusliikkeet, kulttuurihistoria, eläinten oikeudet, eläinsuojeluyhdistykset

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimusongelma ja tutkimustilanne	4
1.2	Alkuperäisaineistot ja eläinsuojeluliike	6
1.3	Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat	10
2	Kotieläimen toimijuuden eri muodot	15
2.1	Hyötynäkökulma ja eläimen hyväksikäyttö	15
2.2	Miten auttaa eläintä – empatian merkitys	21
2.3	Lajirajat ylittävä työnteko	31
2.4	Teurastus hyvän eläinsuhteen kompastuskivenä	37
3	Lemmikit ja lajienvälinen ystävyys	46
3.1	Lajienvälinen kommunikointi ja kumppanuus	46
3.2	Lemmikit auttajina ja pelastajina	53
3.3	Kaltoinkohtelu ja konfliktit	58
3.4	Kumppanuus kuoleman jälkeen	64
4	Lopuksi	74
	Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	78
	Aikalaislähteet	78
	Tutkimuskirjallisuus	78
	Liitteet	84
	Liite 1. Constance Ullner ja Siri Brander puistossa	84

1 Johdanto

1.1 Tutkimusongelma ja tutkimustilanne

Ensimmäinen suomalainen eläinsuojeluyhdistys perustettiin vuonna 1870, minkä jälkeen vastaavia yhdistyksiä alettiin perustamaan tasaiseen tahtiin ympäri Suomea. On kiinnostavaa pohtia, miten toislaajiset eläimet¹ vaikuttivat varhaisen eläinsuojeluliikkeen syntymiseen ja toimintaan. Oletan, että eläimet vaikuttivat ihmisten haluun kamppailla eläinten paremman kohtelun puolesta. Tämän tutkielman pääkysymys on, miten eläinten toimijuus ilmenee eläinsuojelulehdissä ja mitä se kertoo lajienvälisestä vuorovaikutuksesta. Tutkielman keskiössä ovat siis toislaajisten eläinten ja ihmisten väliset kohtaamiset. Tutkin, mitä niissä tapahtui ja millaisia vastavuoroisia tunteita niissä esiintyi, sekä miten ne vaikuttivat sekä ihmisiin että eläimiin. Kiinnittämällä huomion kohtaamisiin ja vuorovaikutustilanteisiin voin paremmin tarkastella eläinten toimijuuden kuvauksia, jotka muutoin jäävät helposti huomaamatta. Vuorovaikutuksen tutkimisen kautta muodostuu laajempi kuva siitä, miten eläimet vaikuttivat liikkeeseen. Nojaan tutkielmassa kulttuurisen ja yhteiskunnallisen eläintutkimuksen teoretisointeihin toimijuudesta.² Ei-inhimillisen toimijuuden huomioiminen lomittuu yhteen tunteiden historian tutkimuksen kanssa, sillä molempien katsotaan ilmenevän parhaiten vuorovaikutussuhteissa.³ Alkuperäislähteinä käytän eläinsuojeluyhdistysten julkaisemia aikakauslehtiä vuosilta 1894–1920.

Eläinsuojeluyhdistysten toimintaa on aiemmin tutkittu lähinnä ympäristöhistorian tai kansanliikkeiden tutkimuksen yhteydessä.⁴ Suomalaisista eläinsuojeluyhdistyksistä on tehty myös muutamia historioitteja, kuten Markku Lappalaisen Turun eläinsuojeluyhdistyksen historiasta kertova *Eläinten asialla* (2003) sekä Hannu Niemisen *Sata vuotta eläinten puolesta* (2001), joka käsittelee Suomen eläinsuojeluyhdistyksen toimintahistoriaa. Eläinsuojeluliikkeen var-

¹ Käsitettä toislaajinen eläin käyttämällä voi korostaa erontekoa länsimaisessa ajattelussa tyypilliseen tapaan nähdä ihmiset ja eläimet omina, toisistaan erillisinä kategorioina. Käytän vaihdannallisesti myös vastaavaa termiä ei-inhimillinen eläin.

² Esittelen käsitteen ja teoriaa tarkemmin luvussa 1.2. Toimijuuden voi ymmärtää syntyvän yhteistoiminnassa muiden olentojen kanssa, eikä se ole vain jonkin, yleensä ihmisen, tietoinen kyky tai ominaisuus. Esim. Howell 2019, 201; Lähdesmäki 2020, 23–24.

³ Ks. esim. Tague 2019, 346.

⁴ Ks. esim. Lahtinen 2006.

haisvaiheista on tehty myös useita pro gradu -tutkielmia. Varhaisin niistä on Päivi Salosen tutkielma vuodelta 1995, joka on yleiskatsaus eläinsuojelun alkuvuosiin.⁵ Tämän jälkeen tutkielmia on tehty keskittyen liikkeen muutaman keskeisen toimijan teksteihin⁶, arkistonäkökulmaan⁷, eläinrääkkäykseen Keski-Suomessa⁸ ja eläinsuhteen yhteenliittymiseen kansansivistyksen kanssa.⁹ Osassa tutkielmista on hyödynnetty samoja alkuperäislähteitä kuin tässä tutkielmassa, mutta kaikissa on hyödynnetty erilaisia näkökulmia, tutkimusasetelmia ja -metodeja. Kattavaa tutkimusta koko suomalaisen eläinsuojelun historiasta ei ole julkaistu. Ruotsalaista eläinsuojeluliikettä on tutkinut Karin Dirke väitöskirjassaan (2000). Kansainvälisesti eläinsuojelun historiaa on tutkittu melko laajasti, etenkin antivivisektioliikkeen näkökulmasta.¹⁰

Tavallisesti eläinten historiaa on tutkittu ympäristöhistorian piirissä ja menetelmin. Sosiaalishistorioitsijat kiinnostuivat 1960-luvulta lähtien naisten, mustien ja työläisten sekä muiden aiemmin historiantutkimuksessa pääosin ohitettujen ryhmien tutkimisesta, ja eläinten historian tutkimusta voidaankin pitää luontevana jatkumona tälle kehitykselle.¹¹ Vuosituhannen alusta lähtien yhä useamman tutkijan katse on siirtynyt pois ihmisestä ja kohti muita toimijoita. Tätä on kutsuttu termillä eläinkäännö (engl. *animal turn* tai *nonhuman turn*). Esimerkiksi kaupunkitilojen historiaa on tutkittu melko laajalti eläinten näkökulmasta.¹²

Yhteiskunnallista ja kulttuurista eläintutkimusta on viime vuosina julkaistu kohtalaisen paljon. Olen pyrkinyt hahmottamaan tätä laajaa tutkimuskenttää Hilda Keanin ja Philip Howellin toimittaman *The Routledge Companion to Animal-Human History* -teoksen (2019) avulla. Teos tarjoaa laajan katsauksen tuoreeseen historialliseen eläintutkimukseen. Keanin aiempi tutkimus *Animal Rights: Political and Social Change in Britain Since 1800* vuodelta 1998 on paitsi tutkimus eläinsuojeluliikkeen syntykodista, myös historiaa eläinten roolista yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti. Se luo historiallista kontekstia tutkielmalleni. Samaan tarkoitukseen

⁵ Salonen, Päivi: *Oikeutta kaikille. Eläinsuojeluaatteen vakiintuminen Suomessa 1890–1910*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 1995.

⁶ Anttila, Satu: *Turvattomain puolesta. Agnes von Konowin ja Mandi Sjöblomin kirjoitukset eläinsuojelulehdissä 1900–1923*. Yleisen historian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 2012; Mustapirtti, Mirja: ”Jokaisella eläimellä on oikeus elää itsensä tähden.” *Constance Ullnerin ja Agnes von Konowin näkemykset suomalaisessa eläinsuojelukeskustelussa 1894–1917*, Aate- ja oppihistorian pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto 2021.

⁷ Anttila, Helena: *Arkistot arvojemme peilinä. Turun eläinsuojeluyhdistyksen arkiston heijastama oikeus- ja eläinkäsitys*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto 2020.

⁸ Vehmas, Mika: *”Kun hevonen tarvitsi semmoisen kurituksen”. Eläinrääkkäys ja -suojaus Keski-Suomessa 1890–1900*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto 2019.

⁹ Ora 2020.

¹⁰ Ks. esim. A. W. H. Bates: *Anti-Vivisection and the Profession of Medicine in Britain* (2017).

¹¹ Swart 2010, 243, 248–249.

¹² Ks. esim. Kete 1994, Syrjämaa 2019, Howell 2012.

hyödynnän myös Kathleen Keten teosta *The Beast in the Boudoir: Petkeeping in Nineteenth-Century Paris* (1994). Suomalaisesta näkökulmasta erityisesti Riitta-Marja Leinosen väitöskirja *Palvelijasta terapeutiksi: Ihmisen ja hevosen suhteen muuttuvat kulttuuriset mallit Suomessa* (2013) selventää historiallista kontekstia hevosen merkityksestä ja paikasta yhteiskunnassa. Kotimaisen eläinhistorian osalta myös Taina Syrjämäan ja Taija Kaarlenkasken tutkimukset ovat tälle tutkielmalle keskeisiä. Heta Lähdesmäen *Susien paikat: Ihminen ja susi 1900-luvun Suomessa* (2020) toimii yhtenä tämän tutkielman suunnannäyttäjänä siinä, miten eläintutkimusta voi tehdä kulttuurihistorian näkökulmasta.

Tutkielma on osa yhteiskunnallista ja kulttuurista eläintutkimusta, ja se liittyy historian tutkimuksen piirissä yhä kasvavaan pyrkimykseen asettaa tutkimuksen kohteeksi ihmisen lisäksi muitakin olioita. Tärkeitä viitekehyksiä tutkielmalle ovat eläinten toimijuuden ja tunteiden kulttuurihistorian tutkimus. Historiallista kontekstia tavoitan kansanliikkeiden, kansanvalistustyön ja luontosuhteiden tutkimuksen parista. Eläinsuojeluaate liittyi vahvasti Suomen modernisoitumiseen, sillä tuolloin murtui myös entinen uskonnollinen maailmankatsomus, joka oli tukenut vanhoja sääty-yhteiskunnan valtarakenteita. Moraalikäsitykset piti määritellä uudestaan ja selvittää millaista oli hyvä elämä.¹³ Tähän kysymykseen myös eläinsuojeluaate esitti omat näkemyksensä.

1.2 Alkuperäisaineistot ja eläinsuojeluliike

Keskiluokan kasvu ja kaupungistuminen muuttivat eläimiin suhtautumista 1800-luvun kuluessa. Kaupungistumisen myötä eläinten kanssa eläminen ei perustunut enää ainoastaan välttämättömyyteen, ja lemmikkien määrä lisääntyi kodeissa. Maataloustuotannossa oli katovuosien jälkeen käynnissä rakennemuutos ja karjanhoidon tilaan alettiin kiinnittää enemmän huomiota. Samalla teollinen eläintuotanto lisääntyi.¹⁴ Eläinsuojeluyhdistykset kehittyivät muun muassa näiden tekijöiden jälkimainingeissa ja siten ne keskittivät toimintansa aluksi pääasiassa kotieläinten kohtelun parantamiseen. Suomen ensimmäinen eläinsuojeluyhdistys oli Zachris Topeliuksen perustama Kevätyhdistys, joka aloitti toimintansa vuonna 1870 ja pyrki pikkulintujen suojeluun. Jo seuraavana vuonna perustettiin Turun eläinsuojeluyhdistys, joka

¹³ Stark 2006, 33.

¹⁴ Rasila 1971, 10–11; Syrjämäa 2017, 63; Nieminen 2001, 11.

yrityksiä perustettiin kiihtyvällä tahdilla eri puolille Suomea, ja vuosina 1871–1907 maassa toimi jopa 90 eläinsuojeluyhdistystä.¹⁵

Yhdistykset alkoivat 1800-luvun lopulla perustaa aikakauslehtiä, jotka yhdistivät eri puolilla Suomea asuvat jäsenet. Lehtien kautta liikkeen ajamaa asiaa pyrittiin levittämään mahdollisimman laajalle.¹⁶ Alkuperäisaineistona tutkielmassa on vuosina 1894–1896 ilmestynyt *Oikeutta kaikille: Suomen eläinsuojeluyhdistyksen aikakauskirja*, jonka nimi oli vuodesta 1897 lähtien *Eläinsuojelus: Suomen eläinsuojeluyhdistysten aikakauskirja*. *Eläinsuojelusta* julkaistiin vuoteen 1920 saakka lehtenä, jonka jälkeen sitä alettiin julkaista vuosikirjoina.¹⁷ Tämän tutkielman laajuuden huomioon ottaen jokaista tuona aikana ilmestynyttä lehteä ei ole mahdollista tarkastella, joten olen rajannut aineiston lehden vuosikertoihin 1894–1898 sekä 1916–1920, jolloin saan kattavan kuvan sekä tarkasteluajanjakson alusta että lopusta.

Oikeutta kaikille -lehteä toimittivat kansanvalistusmies ja kirjailija Uno Stadius sekä aktiivinen eläinsuojelun edistäjä, kirjailija Constance Ullner. Heidän erimielisyytensä vivisektiosta¹⁸ johti lehden toiminnan lakkauttamiseen vuonna 1896, jolloin Ullner alkoi itsekseen toimittaa *Eläinsuojelusta*, joka jatkoi *Oikeutta eläimille* -lehden jalanjäljissä.¹⁹ Ullner jättäytyi jo samana vuonna kiireidensä vuoksi toimituksessa taka-alalle ja kirjailija Eva Ljungberg aloitti lehden vastaavana toimittajana.²⁰ Ullner pysyi kuitenkin vahvasti mukana lehden toiminnassa. Lehden toimituskunta asui Helsingissä, ja eläinsuojelutoimintaa tehtiin vahvasti kaupungeista käsin, etenkin sen alkuvaiheessa 1800-luvun loppupuolella. Sekä *Oikeutta kaikille* että *Eläinsuojelus* pyrkivät silti olemaan kaikkien Suomen eläinsuojeluyhdistysten äänenkannattajia. Lehdissä julkaistiin esimerkiksi kuulumisia eläinsuojelutoiminnasta ympäri maan.

Eläinsuojelulehdet antavat kattavan kuvan suomalaisesta eläinsuojeluaajattelusta vuosisadan vaihteessa, sillä niiden julkaisemiseen osallistui ihmisiä eri eläinsuojeluyhdistyksistä.²¹ Lehtiä toimitettiin sivutoimisesti, joten ne tarvitsivat tuekseen avustajia. Pirkko Leino-Kaukiaisen

¹⁵ Nieminen 2001, 11–12; Lappalainen 2003, 29.

¹⁶ Leino-Kaukiainen 1992, 112.

¹⁷ Leino-Kaukiainen 1992, 142.

¹⁸ Vivisektio tarkoittaa elävien eläinten leikkelemistä tieteellisen tutkimuksen yhteydessä. Vivisektion kieltäminen oli kansainvälisesti eläinsuojeluliikkeiden ensimmäisiä tavoitteita, mutta Stadius ei pitänyt kysymystä tärkeänä, toisin kuin Ullner.

¹⁹ Selitys, *Oikeutta kaikille* 11–12/1896, 191; Leino-Kaukiainen 1992, 142.

²⁰ Constance Ullner, Tiedon-anto maamme Eläinsuojelus-yhdistyksille ja Eläinten-ystävälle. *Oikeutta kaikille* 11–12/1896, 192. Ljungberg jatkoi toimessa kuolemaansa vuoteen 1919 saakka, minkä jälkeen vastaavana toimittajana aloitti Siri Brander.

²¹ Rouhiainen & Vuorisalo 2014, 148–149.

mukaan aikakauslehtien avustajiksi pyrittiin saamaan alan parhaita asiantuntijoita ja aktiivisia keskustelijoita. Useat lehdet julkaisivat luetteloita henkilöistä, jotka olivat luvanneet lähettää lehteen kirjoituksiaan. Luettelot toimivat lehtien mainoksina, mutta mainitut henkilöt eivät välttämättä lopulta kirjoittaneet lehtiin juuri mitään.²² Tällainen toimintatapa oli myös tutkimissani lehdissä. Vuonna 1895 *Oikeutta kaikille* -lehden avustajiksi mainitaan muun muassa valtioneuvos Z. Topelius, tohtori R. Herzberg, eläinlääkäri O. von Hellens ja professori O. M. Reuter.²³ Joitain tekstejä kyseiset henkilöt lehtiin kirjoittivatkin, mutta suurin osa lehtien teksteistä on peräisin eläinsuojeluyhdistysten aktiivisilta toimijoilta, joihin kuului muun muassa kirjailijoita, toimittajia ja rouvia. Kaikki lehtien tekstit eivät ole suomalaisten eläinsuojelijoiden kirjoittamia, sillä osa kopioitiin ja käännettiin muista pohjoismaisista eläinsuojelulehdistä tai ulkomaisista sanoma- tai aikakauslehdistä. Tulkitsen, että lehtien toimituskunta on julkaisupäätöksellään allekirjoittanut tekstien sanoman ja kokenut aiheen tärkeänä, jolloin teksteissä voi nähdä myös suomalaisessa eläinsuojelussa vallinneita ajatuksia. Käännöstekstit kertovat myös eläinsuojeluliikkeen vahvasta kansainvälisyydestä. Lehdissä raportoitiin muiden maiden eläinsuojelutoiminnasta, joista suomalaiset eläinsuojelijat saivat tietoa vierailemalla säännöllisesti erityisesti pohjoismaisissa eläinsuojelukokouksissa.

Aikakauslehdet eroavat esimerkiksi sanomalehdistä siinä, että 1800-luvulla ne ilmestyivät harvemmin ja niissä pohdittiin asioita kokonaisvaltaisemmin. Usein ne keskittyivät vain yhteen asiaan.²⁴ *Eläinsuojelus* ilmestyi vaihtelevasti kuukauden tai kahden välein, ja lehti keskittyi ainoastaan eläinasioihin. Hedelmällisimpiä aineistoja eläinten toimijuuden ja tunteiden näkökulmasta ovat eläimistä kertovat tarinat, anekdootit, kuvat ja runot. Suurimman osan aineistoista muodostaa erilaiset tarinat. Eläintarinoiden suosio oli huipussaan länsimaissa vuosien 1860–1920 välillä. Tähän aikakauteen ajoittuu myös varhaisen eläinsuojeluliikkeen aktiivisin kausi. Aikakauden eläintarinoiden tavoite oli usein herättää ihmisten kiinnostus eläinlajeja kohtaan ja muuttaa ihmisten ajatuksia niistä.²⁵ Osassa selkeästi fiktiivisiksi tulkittavissa kertomuksissa on jälkiä vanhasta eläinsatujen eli faabeleiden perinteestä. Eläinsadut ovat perinteisesti kuvanneet inhimillisiä ominaisuuksia, ja niissä on ollut moralistinen tavoite. Saduissa eläinten esittäminen toimijoina on vanha perinne.

²² Leino-Kaukiainen 1992, 162.

²³ Kansilehti, *Oikeutta kaikille* 1/1895.

²⁴ Leino-Kaukiainen 1992, 112.

²⁵ Baratay 2022, 3–4.

Osa teksteistä näyttää perustuvan kirjoittajien omiin kokemuksiin ja havaintoihin. Tällaisissa teksteissä kirjoittajat kertovat yleensä kohtaamisista omien lemmikkien kanssa tai eläimistä, joita he ovat kohdanneet esimerkiksi kaupungilla kävellessään. Aineistossa on myös runsaasti tekstejä, joista ei voi päätellä, ovatko ne kuvauksia oikeista tapahtumista mahdollisesti monenkin vuoden takaa vai fiktiivisiä kertomuksia. Teksti voi olla myös jotain siltä väliltä, eli perustua esimerkiksi lapsuuden muistikuviin, mutta sitä on täydennetty mielikuvituksen avulla. Sen määrittely, mitkä tarinat ovat fiktiivisiä ja mitkä todellisiin kokemuksiin perustuvia, ei välttämättä ole työlleni erityisen tärkeää. Fiktio viittaa aina jollain tavoin todellisuuteen, vaikka se tapahtuisikin kuvitteellisessa todellisuudessa.²⁶ Monet eläintarinat kerrottiin eläimen näkökulmasta, jolloin kirjoittajan on väistämättä pitänyt pohtia eläimen kokemusmaailmaa. Eläintarinat ovat Éric Baratayn mukaan auttaneet ihmisiä tulemaan tietoisiksi ei-inhimillisistä olioista.²⁷ Fiktiiviset tarinat myös vaikuttavat ympäröivään kulttuuriin ja ajattelumaailmaan. Erilaiset kaunokirjalliset konventiot saattavat kuitenkin vaikuttaa tekstin sisältöihin, joten mahdollista fiktiivisyyttä ei ole syytä jättää täysin huomiotta.

Eläinsuojelulehtien pääasiallinen tarkoitus oli herätellä muita ihmisiä aatteen pariin. *Oikeutta kaikille* -lehden näyttenumerossa mainitaan, että toimitus toivoo ”lyhyillä kertomuksilla eläinten elämästä voivansa herättää myötätuntoisuutta ja kunnioitusta sekä näihin yhdistettyä rakkautta eläimiin”.²⁸ Ajateltiin, että sivistymättömät ja moraalittomat ihmiset kohtelivat eläimiä huonosti, joten sivistyksen kautta myös eläinten kohtelu paranisi. Yksi keino tähän oli antaa rahvaan lukea kuvauksia eläimistä, minkä oletettiin poistavan turhat ennakkoluulot.²⁹ On mahdollista, että joissain teksteissä korostetaan eläinten ja ihmisten välistä kumppanuutta ja hellyyttä eikä kerrota konfliktitilanteista, joita eläinten ja ihmisten yhteiseloon liittyy. Lehtiä voisi näiden tarinoiden vuoksi pitää ainoastaan eläinrakkaiden ihmisten tyhjänä puheena ja mielikuvituksen tuotteena. Vaihtoehtoisesti niitä voisi lukea täysin siitä näkökulmasta, että eläinsuojelijat yrittivät niiden avulla nostaa eläinten asemaa yhteiskunnassa. Lehtiä voisi myös lukea antropomorfisina kuvauksina ja päätellä niiden kertovan enemmän siitä, mitä ihmiset ajattelivat eläimistä, kuin eläimistä itsestään. Kuten historioitsija Chris Pearson toteaa, eläimistä kertovat tekstit tarjoavat siitä huolimatta välähdyksiä ei-inhimillisestä toimijuudesta ja eläimistä älykkäinä, oma-aloitteisina ja taitavina olioina.³⁰ Tekstejä täytyy kuitenkin lukea

²⁶ Ks. esim. Oinonen & Mähkä 2013, 272.

²⁷ Baratay 2022, 3.

²⁸ Uno Stadius ja Constance Ullner, Tilausilmoitus, *Oikeutta kaikille* 1/1894, 26.

²⁹ Ritvo 1987, 132; Kean 1998, 39–45.

³⁰ Pearson 2013, 129.

lähdekriittisesti ja kontekstualisoiden eli liittämällä ne laajempaan oman aikansa kulttuuriseen ja historialliseen tilanteeseen. Keskeisessä roolissa tekstien avaamisessa ovat myös tutkimusmetodit, joita avaan seuraavassa alaluvussa. Myös tekstin kirjoittajan intentiot on otettava tekstien tulkinnassa huomioon.

Lehtien levikeistä on haastavaa löytää tietoa. Leino-Kaukiaisen puutteellisen tilaston mukaan *Eläinsuojelus*-lehden levikki oli 1000 kappaletta vuonna 1899.³¹ Luultavasti lehteä tilasivat pääasiassa eri eläinsuojeluyhdistysten jäsenet, ja yhdistysten jäsenmäärät olivat yleensä vaatimattomia. Esimerkiksi Turun eläinsuojeluyhdistyksen jäsenmäärä vaihteli vuosina 1880–1920 233 jäsenestä 137 jäseneseen.³² Yhdistykset olivat usein jäsenmääräänsä vaikutusvaltaisempia, sillä jäsenillä oli pääosin korkea sosiaalinen asema.³³ Lisäksi tilausmäärät eivät suoraan kerro siitä, kuinka moni ihminen luki yhden lehden. Esimerkiksi Turun eläinsuojeluyhdistys tilasi *Eläinsuojelus*-lehteä kunnantaloille ja lehtiä sekä muita painotuotteita jaettiin myös kouluille ja kirjastoille kaikkien luettavaksi. Lisäksi pohjoismaiset eläinsuojeluyhdistykset lähettivät painotuotteitaan vaihtokappaleina toisilleen.³⁴ Myös Joensuun eläinsuojeluyhdistys tilasi eri eläinsuojelulehtiä jaettavaksi koululaisille, sairaaloihin ja kaupungin lukusaliin.³⁵ Voidaan siis päätellä, että lehtien lukijakunta oli laajempi kuin yhdistysten jäsenistö.

1.3 Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat

Tutkimustapaani kuvaan teorialähtöiseksi sisällönanalyysiksi. Sisällönanalyysille tyypillisesti tutkimukseni tapahtuu ensin pelkistämällä tutkimusaineistosta epäolennainen pois ja sitten ryhmittelemällä aineisto luokiksi. Koska luokittelen aineiston eläinten toimijuuteen liittyvän teorian ja käsitteiden avulla, kyseessä on teorialähtöinen analyysi.³⁶ Eläinten ja ihmisten väliin käymiseen keskittyminen pohjaa aikaisempaan tutkimukseen, josta kerron tässä luvussa. Jotta pystyn vastaamaan siihen, miten eläimet vaikuttivat eläinsuojeluliikkeen toimintaan, tarkastelen lehtien kuvauksia eläinten ja ihmisten välisistä kohtaamisista. Kohtaamisissa ja vuorovaikutustilanteissa eläinten toimijuus tulee esiin. Samoin niissä tulee ilmi sekä eläinten että ihmisten vastavuoroiset tunteet.

³¹ Leino-Kaukiainen 1992, 132.

³² Lappalainen 2003, 159.

³³ Rouhiainen & Vuorisalo 2014, 148.

³⁴ Lappalainen 2003, 59.

³⁵ Eronen 1999, 88.

³⁶ Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–133.

Keskeisin teoreettinen ongelmani koskee eläinten tutkimista historiallisina subjekteina, jotka eivät itse ole tuottaneet kirjallisia lähteitä omista kokemuksistaan tai ajatuksistaan. Egodokumenttien puute ei ole kuitenkaan estänyt esimerkiksi kirjoitustaidottomien ihmisten tutkimista. Sen sijaan on tarvittu uusia tapoja lukea ja tulkita historiallisia lähteitä. Historioitsija Susan Pearson ja antropologi Mary Weismantel esittävät, että eläimet jättävät materiaalisia jälkiä olemassaolostaan, ja historiantutkijan tehtävä on löytää nämä jäljet.³⁷ On selvää, että voimme katsoa menneisyyteen vain ihmisten tuottamien lähteiden kautta, minkä vuoksi joidenkin historioitsijoiden mielestä on mahdollista tarkastella vain ihmisten luomia representatioita eläimistä. Historiantutkija Etienne Bensonin mukaan ihmisten ylläpitämä tiukka hierarkkinen kahtiajako on syynä sille, että eläinhistoriaa pidetään näennäisen mahdottomana tutkia.³⁸ Monet pitävätkin uuden eläintutkimuksen tärkeimpinä tehtävinä jyrkkien dualismien purkamista. Posthumanistiset lähestymistavat hylkäävät ihmiskeskeisyyden ja haluavat pyrkiä eroon ajattelutavasta, jossa ihmisen asema määrittyy eläimen yläpuolelle. Sen sijaan menneisyyttä voisi tarkastella niin, että eläin on ihmisen rinnalla, eikä ihmistä eroteta muusta luonnosta.³⁹ Posthumanistisesta ajattelusta inspiroituneena tavoittelen tutkielmassani lähestymistapaa, jossa en määritä ihmisen menneisyyttä arvokkaammaksi kuin eläimen, vaan pyrin löytämään tutkimistani teksteistä erityisesti kuvauksia ei-inhimillisten eläinten läsnäolosta.

Yksi tärkeimmistä käsitteistä tässä tutkielmassa on ei-inhimillinen toimijuus (*non-human agency*). Posthumanistisesti orientoituneet tutkijat ovat viime vuosikymmeninä laajentaneet toimijuuden käsitettä koskemaan myös ei-inhimillisiä olioita. Filosofian ja psykologian määritelmässä toimijuutta pidetään usein olennon henkilökohtaisena kykynä, valmiutena ja tahtona toimia, jolloin käsitettä voi usein soveltaa vain ihmisiin. Posthumanististen teoreetikkojen mukaan toimijuus voi olla kuitenkin muutakin kuin ominaisuus, minkä esimerkiksi antropologi ja filosofi Bruno Latour on toimijaverkkoteoriassaan tuonut esiin. Hänen mukaansa toimijuus ilmenee aina toimijoiden välillä suhteissa ja vuorovaikutuksissa. Näin myös ei-inhimillisiä olioita voidaan tarkastella toimijuuden kautta.⁴⁰

Sekä kesyt että villit eläimet ovat muokanneet ihmisten tapoja ja käytänteitä. Eläimet eivät siis ole olleet vain ihmisen toiminnan objekteja, vaan aktiivisia historiallisia subjekteja.⁴¹ Tut-

³⁷ Lähdesmäki 2014, 51.

³⁸ Benson 2011, 4.

³⁹ Ratamäki 2010, 416.

⁴⁰ Lummaa & Rojola 2014, 23–24; Lähdesmäki 2014, 50.

⁴¹ Lähdesmäki 2020, 25.

kimuksessa ei ole mahdollista päästä käsiksi ”todelliseen” eläimeen, koska ennakkokäsityksemme ja kulttuurinen taustamme vaikuttavat siihen, miten tulkitsemme eläimiä. Tämä on totta kaikessa muussakin historian tutkimuksessa, eikä se voi estää tutkimuksen tekemistä. Vaikka emme ihmisinä pysty suoranaisesti ymmärtämään toislajisten eläinten ajatuksia tai viestejä, pystymme huomaamaan niissä ulkonaisesti tapahtuneita muutoksia. Esimerkiksi ahdistavassa tilanteessa eläin erittää feromoneja. Kun toiset eläimet havaitsevat feromonit, ne alkavat puolestaan erittää stressihormoneja. Me tunnistamme stressihormonien aiheuttamat ulkoiset reaktiot eläimissä, kuten nopeutuneen hengityksen, hikoilun ja levottomat liikkeet.⁴² Pyrin tavoittamaan eläimen kokemusmaailmaa tässä tutkielmassa eläinten käyttäytymistieteen tohtori Helena Telkänrannan yleistajuisten eläinten käyttäytymistä koskevien tekstien avulla.

Toimijuuden tasoja voidaan ajatella olevan monia. Esimerkiksi kärpäsien, ihmisen ja puun toimijuudet eivät ole samanlaisia. Samoin nelivuotiaan ihmislapsen ja hänen vanhempansa toimijuudet ovat erilaisia. Eläimen toimijuuden ja subjektiivisuuden ilmaisua voi olla esimerkiksi toimiminen ihmisen tahdon vastaisesti, vaikkapa aitauksesta karkaamalla tai sellaiseen tunkeutumalla. Heta Lähdesmäen mukaan hyvä osoitus eläimen toimijuudesta saadaan silloin, kun ihminen alkaa muuttamaan toimintaansa eläimen vuoksi.⁴³ Historiantutkija Sandra Swartin mukaan eläimen toimijuuden osoittavat myös ne lukuisat tavat, joita ihmiset ovat keksineet pyrkiäkseen kontrolloimaan eläimiä ja estämään niiden vastarinnan. Hevosia tutkinut Swart mainitsee esimerkiksi ohjasten, kuolainten ja piiskojen käytön. Toimijuus ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita samaa kuin vastustus, kuten Swart on huomauttanut. Eläinten toimijuuden tunnustaminen ei saisi hänen mukaansa johtaa sankarillisen, tietoisien ja itsenäisen toiminnan etsimiseen, sillä toiminta harvoin on täysin yksilön itsensä päätettävissä.⁴⁴ Vastustus on joka tapauksessa tärkeä teema tutkielmassani, sillä usein riittää, että eläin käyttäytyy lajityypillisesti, mikä vangittuna ollessa näyttää vastustuksena.⁴⁵ Myöskään Philip Howellin mukaan toimijuus ei ole pysyvää, vaan se syntyy aina vuorovaikutussuhteessa muiden toimijoiden ja ympäristön kanssa. Toimijuutta itsessään ei voi mikään tai kukaan omata, eikä se rajoitu ihmisen ominaisuudeksi.⁴⁶

Toisen ihmisen tunteiden tulkitsemisessa on keskeistä tunteen ulkoisen ilmiön peilaaminen omiin kokemuksiin. Tutkijoilla on ollut erimielisyyksiä siitä, pystytäänkö toisten ihmisten

⁴² Eisenman 2013, 13; Lähdesmäki 2014, 52, 67.

⁴³ Lähdesmäki 2014, 53, 57–69.

⁴⁴ Swart 2010, 251.

⁴⁵ Howell 2019, 205–207.

⁴⁶ Howell 2019, 201.

tunteista koskaan tekemään kovin pitkälle vietyjä arvioita, varsinkin kun kyse on historiallisten henkilöiden, saati toislajisten eläinten, kokemusmaailmoista. Kulttuurihistorioitsija Ingrid H. Taguen mukaan ottamalla tunteet historiantutkimuksen kohteeksi avataan mahdollisuus tutkia eläinten ja ihmisten välisiä tunnesiteitä ja tunnekokemusten muutoksia historiassa.⁴⁷ Tunteiden historiaa tutkineen Rob Boddicen mukaan tunteiden tutkimuksessa tärkeintä on löytää tutkimusaineistosta kuvauksia, joissa tunne ja toiminta yhdistyvät, kun tunne syntyy.⁴⁸ Tätä soveltaen pyrin tarkastelemaan tutkielmassani tekstien kuvaamia vuorovaikutustilanteita, joissa syntyy tunnekokemuksia. Tämä on tärkeää myös eläinten toimijuuden huomioimisen kannalta.

Tutkielma jakautuu johdannon jälkeen kahteen päälukuun. Ensimmäisessä luvussa käsittelemme kotieläimiä, toisessa lemmikkieläimiä. Jaan luvut ihmisen määrittämien käyttötarkoitusten mukaan, sillä ne määrittävät eläimen mahdollisuutta ilmentää toimijuuttaan, vaikka eivät toimijuuden ilmentymistä täysin määrääkään. Länsimaissa on tyypillisesti luokiteltu eläimet käyttötarkoituksen mukaan, mikä näkyy eläinsuojelulehdissä siinä, että työhön tai ruuaksi käytetyistä eläimistä kirjoitettiin hyvin eri tavoilla verrattuna lemmikkieläimiin.

Tutkielman ensimmäisessä pääluvussa tarkastelen lehmä, lampaista, sikoja, kanoja ja hevosia. Näitä eläimiä pidetään tavallisesti tiettyä käyttötarkoitusta ja ihmisen saamaa konkreettista hyötyä varten, eli niitä voi kutsua hyötyeläimiksi. Hyöty voi olla esimerkiksi eläimestä saatava maito, liha, villa tai kanamunat, tai eläimen käyttö esimerkiksi kuormajuhtana. Se, mitkä eläimet ovat hyötyeläimiä, vaihtelee ajasta ja kulttuurista toiseen. Tapani kategorisoida eläimiä ei ole normatiivista, vaan se perustuu alkuperäislähteiden muodostamaan kuvaan eläinten roolista ihmisten elämässä. Ensimmäisessä osassa olen valinnut käsitellä myös hevosia, vaikka hevosen asema olikin muita hyötyeläimiä monitahoisempi. Hevosella on ollut monenlaisia rooleja niin kulkuvälineenä, sodankäynnissä, lemmikkinä kuin ihmisravintona. Hevosta voikin pitää kategorioiden väliin sijoittuvana liminaalina eläimenä.⁴⁹

Tutkielman kolmas luku käsittelee lemmikkieläimiä, joihin lasketaan tyypillisesti ihmisiä lähimpänä elävät eläimet. Eläinsuojelulehdissä lemmikkieläin-kategoriaan näyttää kuuluneen pääosin koiria ja kissoja, joten ne ovat kolmannen luvun pääosassa. Keith Thomasin määrittelyn mukaan lemmikkieläimiin liittyy kolme keskeistä piirrettä: niiden sallitaan asua samoissa

⁴⁷ Tague 2019, 346.

⁴⁸ Boddice 2018, 56–57.

⁴⁹ Schuurman & Kotilainen 2022, 123–125; Thomas 1984, 115–116.

asunnoissa ihmisten kanssa, niille annetaan oma nimi, ja niitä ei hyödynnetä koskaan ihmisravinnoksi.⁵⁰ Erika Ruonakosken mukaan ”lemmikki”-sana (engl. pet) esittää eläimen lelunkaltaisena hellittelyn kohteena ja ihmisen omaisuutena, minkä vuoksi jotkut tutkijat välttävät sen käyttämistä. Ruonakoski kuitenkin käyttää artikkelissaan lemmikki-sanaa, sillä se tuo hänen mukaansa esiin eläimet rakkauden kohteena suomen kielen sanan ”lempi” kautta.⁵¹ Taina Syrjämaa ja Nora Schuurman käyttävät käsitettä lemmikkieläimyys (engl. petness) analyyttisenä käsitteenä, joka kuvastaa monilajisuutta ja yhteiselo.⁵² Koska kolmannessa luvussa yhteiselo ja lajienvälinen rakkaus ovat suuressa osassa, käsite lemmikki sopii tutkielmaan hyvin.

⁵⁰ Thomas 1984, 112–115.

⁵¹ Ruonakoski 2015, 263.

⁵² Schuurman & Syrjämaa 2021, 175.

2 Kotieläimen toimijuuden eri muodot

2.1 Hyötynäkökulma ja eläimen hyväksikäyttö

Kun tarkastellaan eläinsuojelun toimintakenttää 1800- ja 1900-luvun vaihteessa, on otettava huomioon, millainen rooli eläimillä oli ihmisten toimeentulon ja päivittäisen selviytymisen kannalta. Tässä alaluvussa tarkastelen sitä, miten käytännön seikat vaikuttivat kotieläinten ja eläinsuhteen kuvailuun eläinsuojelulehdissä. *Eläinsuojelus*-lehden ilmestymisaikana suurin osa suomalaisista sai elantonsa maanviljelystä. Huonot satovuodet ja erityisesti 1860-luvun nälkävuodet olivat osoittaneet, että perinteistä maatilataloutta oli kehitettävä tehokkaammaksi, sillä kasvien viljely ei riittänyt takaamaan kansan ruoantarvetta.⁵³ 1900-luvun alussa noin 80 prosenttia suomalaisista oli pienviljelijöitä.⁵⁴ Tilattomien eli torppareiden, loisien ja palvelijoiden osuus maaseudun väestöstä oli vuonna 1910 lähes kaksi kolmasosaa.⁵⁵ Ulkomailta tuotujen elintarvikkeiden ja rehun saatavuus heikkeni 1900-luvun alkupuolella myös ensimmäisen maailmansodan ja Suomen sisällissodan vuoksi. Näiden syiden vuoksi kotimaisen maatalouden omavaraisuutta haluttiin parantaa ja samalla auttaa myös pienviljelijöitä tulemaan paremmin toimeen. Lisäksi maataloudesta haluttiin tehdä tuottavaa liiketoimintaa.⁵⁶

Huutava elintarvikepula selittää osaltaan eläinsuojelijoiden innokkuutta perustella eläinten parempaa kohtelua sillä, että eläimet ovat tuottavampia, kun niitä kohtelee hyvin ja hoitaa huolellisesti.⁵⁷ Samalla eläinsuojeluaatteen edistäjien täytyi muiden kansanvalistusaatteiden puolustajien tavoin muodostaa uudistuspuheensa niin, että niistä oli konkreettista hyötyä maalaisyhteisöjen näkökulmasta.⁵⁸ Eläinsuojelulehtiä tutkineen Noora-Liina Oran mukaan hyödyn korostus lehden kirjoituksissa saattoi todellisten mielipiteiden sijaan olla harkittu vaikuttamisen tapa.⁵⁹ Eläimiin suhtautumista määrittä joka tapauksessa pitkälti niiden ihmiselle tuottama hyöty, eli niillä nähtiin arvoa vain välineellisessä mielessä.⁶⁰ Edellä kuvaamani taloudelliset ja tuotannolliset seikat selittävät tällaista suhtautumista. Hyötynäkökulma ei välttämättä tarkoittanut sitä, että eläimen tarvetta hyvään hoitoon ei olisi ymmärretty. Sen sijaan aikakauden ih-

⁵³ Stark 2006, 12; Kaarlenkaski & Piirainen 2014, 18.

⁵⁴ Jalava 2022, 100.

⁵⁵ Stark 2006, 10.

⁵⁶ Jalava 2022, 99, 106–107.

⁵⁷ Ks. esim. Anttilan ukon neuvoja eläinsuojelusasiassa, *Eläinsuojelus* 3/1897, 36–40; O. M. Reuter, Hevosen sieluelämästä II, *Eläinsuojelus* 2/1898, 24–27; Eläinsuojelus ja eläinpsykologia, *Eläinsuojelus* 5/1920, 33–36.

⁵⁸ Stark 2006, 20.

⁵⁹ Ora 2020, 35.

⁶⁰ Aaltola 2004, 92.

misillä oli hyvin erilaisia ajatuksia siitä, mikä oli tarpeellista ja riittävää eläimen hoitoa. Lehtien ilmestymisaikana myös eläinten käyttö ravinnoksi hyväksyttiin laajalti ja eläinsuojelijatkin pitivät sitä välttämättömänä. Sen sijaan eläinten kiusaamisen hovin vuoksi he tuomitsivat täysin, minkä vuoksi hevosten kilpa-ajot, sirkukset ja Korkeasaaren eläintarha saivat eläinsuojelulehdissä osakseen runsaasti kritiikkiä.⁶¹

Eläinsuojelijat saivat uuden huolenaiheen 1910-luvulla lisääntyneen lihansyönnin ja sikatalouden myötä. Kotimaisen lihan kulutusta haluttiin lisätä, sillä lihansyönnin ajateltiin olevan yhteydessä korkeampaan elintason ja yhteiskunnan modernisoitumiseen. Kotimaisen lihan syöminen oli siten kansakunnan kehittämisen näkökulmasta jokaisen suomalaisen velvollisuus. Samalla tuotantoeläinten hyödyntäminen yhä tehokkaammin näyttäytyi hyvänä ja tavoiteltavana arvona.⁶² Kaikki suomalaiset eivät kuitenkaan pitäneet lisääntyneitä sikojen kasvatusta vain positiivisena asiana. Vuonna 1917 *Eläinsuojelus*-lehdessä esitettiin huoli siitä, että ”tukala lihansaantiaika” oli lisännyt siiankasvatusta hyvin nopeasti. Tekstin kirjoittajan mukaan ”sianhoidossa harjoitetaan mitä surkeinta eläinrääkkäystä, johon viranomaisten pitäisi kiinnittää huomiotansa.”⁶³ Suurempaa liikehdintää ei sikataloutta vastaan näytetä masinoineen, ja tämäkin kirjoittaja tyytyy toteamaan, että täytyisi perustaa kunnallisia eläinsuojelulautakuntia, jotka ottaisivat siiankasvatamot tarkkailtavakseen.⁶⁴ Eläinten uhraaminen kansakunnan elintason parantamisen eteen siis pääasiassa hyväksyttiin eläinsuojelijoiden keskuudessa, ja keskityttiin vaikuttamaan tuotantoeläinten hyvinvointiin. On todennäköistä, että väestön nähdessä nälkää ei yksinkertaisesti ollut mahdollista esittää vaihtoehtona eläintuotannon kiihtymisen hillitsemistä saatikka lakkauttamista.

Eläinten näkemistä pelkästään hyödyn kautta kritisoitiin eläinsuojelulehdissä. Helsingin eläinsuojeluyhdistyksen sihteerinä ja puheenjohtajana pitkään toiminut toimittaja Volmar Lindman⁶⁵ kirjoitti vuonna 1916 ymmärtävänsä, että hevosten ja karjan jalostaminen sekä eläintuotannon kehittäminen oli merkityksellistä kansan vaurastumisen näkökulmasta. Tästä huoli-

⁶¹ Ks. esim. Sirkusjulmuuksia. Mitä yleisö ei näe, *Oikeutta kaikille* 5/1896, 67–68; Surkea näytelmä kilpa-ajoradalla, *Oikeutta kaikille* 8/1896, 116–118; Constance Ullner, Julmaa urheilua, *Eläinsuojelus* 5/1920, 36–37.

⁶² Jalava 2022, 100–105.

⁶³ Yleishyödyllistä: sika-parat! *Eläinsuojelus* 7–8/1917, 96.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Volmar Lindman (1861–1939) oli ruotsinkielinen toimittaja ja kirjailija, joka toimi Helsingin eläinsuojeluyhdistyksen sihteerinä vuosina 1895–1926 ja puheenjohtajana 1926–1936. Lindman toimitti vuosina 1900–1917 kerran vuodessa ilmestynyttä *Djurskyddskalendar*-julkaisua. Aikalaiskirja 1934, 402. <http://runeberg.org/aikalais/1934/0400.html>

matta hän piti vääränä, että eläinten hyvinvointi alistettaisiin taloudelliselle hyödyille. Lindmanin mukaan ei ole haitaksi, että eläintä kohdellaan hyvin, jotta se toisi lisää hyötyä omistajalleen, kunhan muistetaan myös eläimen oikeus tulla huomatuksi muutenkin kuin esineenä. Lindmanin mukaan ”raakuus ja ajattelemattomuus yhdessä voitonhimon kanssa tukahuttaa kaikki jalommat tunteet.”⁶⁶ Toisessa *Eläinsuojelus*-lehden kirjoituksessa kerrotaan ironiseen sävyyn olevan selvää, että maanviljelijät suhtautuvat eläinsuojeluun karsaasti, sillä heidän taloudellinen etunsa estää pohtimasta eläinten hyvinvointia. Kirjoittajan mielestä eläinsuojelus ja maanviljelysliikkeet saisivat toisistaan tukea ja hyötyä, jos ne liittoutuisivat keskenään. Yhteinen tavoite on kuitenkin se, että maanviljelyksen tila kohoaa. Eläinsuojelijan olisi hyvä kuulla miksi joku kohtelee eläimiä huonosti ja maanviljelijän, miksi eläimiä ei pitäisi kohdella huonosti.⁶⁷

Eräässä vuonna 1919 julkaistussa kirjoituksessa todetaan, että hevosia kohdellaan usein huonommin kuin junan vetureita. Veturia hoidetaan, kiillotetaan, syötetään hiilellä, eikä siltä vaadita enempää kuin mihin se pystyy. Hevoset sen sijaan eivät saa riittävästi ruokaa eikä hoitoa, ja niiltä vaaditaan liikaa.⁶⁸ Kirjoittaja yhdistää hevosen ja koneen tarkoituksen voimakkaasti toisiinsa. Hän ei näytä kritisoivan niinkään hevosen rinnastamista koneeseen, vaan sitä, ettei elävää olentoa kohdella yhtä hyvin kuin konetta. Hevosen ja veturin hoitaminen esitetään lähökohtaisesti hyvin samankaltaisina tehtävinä. Modernisaation aikana koneiden kehittäminen vaikutti myös hevöskäsitykseen, sillä hevosen voimat ja käyttöominaisuudet vertautuivat jatkuvasti kehitteillä oleviin koneisiin. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, että hevoseen ei olisi voitu kiintyä tai että ei olisi tiedostettu sen olevan elävä eläin ja kumppani. Kun hevosta tarvittiin yhä useammin vetämään koneita, siitä tuli osa ihmisen kehittämää bioteknologiaa – siten modernisaation kehityksen mukaisesti muokattu ja koneen eteen valjastettu hevonen olikin elävä kone.⁶⁹ Vaikka eläinsuojelijat halusivat eläinten parasta, he eivät olleet immuuneja eläimiä koskevien kulttuurisille näkemyksille ja niiden muutoksille.

Kaupungeissa käytettyjen hevosten huono kunto herätti eläinsuojelijoissa huolta. Erityisesti hevosmarkkinat toivat hevosten huonon kohtelun kaupunkilaisten näköpiiriin. Markkinoilla myytävälle hevosille tehtiin monenlaisia temppuja, jotta ne menisivät helpommin kaupaksi.

⁶⁶ Volmar Lindman, Hevos- ja nautakarjanhoito eläinsuojelun kannalta katsottuna, *Eläinsuojelus* 5/1916, 77.

⁶⁷ Häm., Maanviljelysseurat ja eläinsuojelus, *Eläinsuojelus* 4/1898, 55–58.

⁶⁸ Veturi ja hevonen, *Eläinsuojelus* 1/1919, 8–9.

⁶⁹ Leinonen 2013, 38, 191.

Niitä saatettiin huumata lääkkeillä, estää ajohevosen hännän heiluttaminen rautalangalla ja kuminauhalla, mikä turrutti hännän ja saattoi aiheuttaa kuolion.⁷⁰ Markkinat olivat ikään kuin eläimen loppuun käyttämisen kulminaatiopiste. Siellä tarpeeton tai ”liian laiska” hevonen myytiin ja ostettiin halvalla. Myös sairaista ja loppuun ajetuista hevosista pyrittiin pääsemään hevosmarkkinoilla eroon.⁷¹ Tästä seurasi lohduton kierre: koska hevonen oli ollut halpa, ei omistajaa liiemmin haitannut, jos se kuoli työnteon aikana. Tällainen eläimeen suhtautuminen oli siis äärimmäisen mekaanista, sillä omistajaa kiinnosti vain se hyöty, jonka hän hevosesta sai.

Eläinsuojelijat halusivat puuttua hevosmarkkinoiden toimintaan, ja vanhojen ja ilmiselvästi huonokuntoisten hevosten ostaminen ja teurastuttaminen muodostuivat keskeiseksi eläinsuojeluyhdistysten toiminatavaksi.⁷² Turun eläinsuojeluyhdistys takavarikoi ja teurasti omatoimisesti huonokuntoisia hevosia 1890-luvulle saakka.⁷³ Hevosten kärsimystä haluttiin näin vähentää. Vuonna 1895 *Oikeutta kaikille* -lehdessä mainitaan, että Helsingin eläinsuojeluyhdistys oli ostanut vain seitsemän huonosti hoidettua hevosta tapettavaksi. Aiempina vuosina tapettuja hevosia oli ollut huomattavasti enemmän. Yhdistyksessä ei kuitenkaan uskota, että hevosten hoito olisi yhtäkkiä parantunut, vaan kirjoittaja arvelee, että ”epäkohta ei ole niin silmiinpistävä”, kun hevosmarkkinat ovat poistuneet kaupungista.⁷⁴ Hevosmarkkinoiden rooli eläinrääkkäyksen esiintuojana oli siis eläinsuojeluyhdistyksillä hyvin tiedossa. Eräs Helsingin eläinsuojeluyhdistyksen tarkastaja kuvaa hevosmarkkinoiden olleen 1880-luvulla jopa hengenvaarallisia tarkastajille.⁷⁵ Hevosmarkkinat näyttävät olleen paikkoja, joissa hevosiin kohdistunut hyötynäkökulma ja eläinsuojelijoiden tavoitteet törmäsivät toisiinsa voimakkaasti.

Säälimätön hevossa kauppa johtui osaksi siitä, että hevosia ei teurastettu, sillä hevosenlihaa ei vielä 1800-luvulla käytetty yleisesti ravintona. Kuollessaan hevonen muuttui saastaiseksi eli tabuksi. Siksi hevosen tappamiseen liittyi rituaaleja, joilla pyrittiin välttämään yliluonnolliset vaarat ja säilyttämään rituaalinen puhtaus. Hevosen syömättä jättämisellä on myös kristilliset juuret, sillä Paavi Gregorius III piti hevosten syömistä pakanallisena ja siksi kielsi sen. He-

⁷⁰ Leinonen 2013, 156.

⁷¹ Nieminen 2001, 48.

⁷² Ks. esim. Eläinsuojelustyön alalta, *Eläinsuojelus* 2/1897, 31–32. Hämeenlinnan eläinsuojeluyhdistys kertoi ostaneensa ja teurastaneensa 32 huonokuntaista hevosta.

⁷³ Lappalainen 2003, 50.

⁷⁴ C. E. Degerholm, Eläinsuojelustyön alalta, *Oikeutta kaikille* 1/1895, 93.

⁷⁵ V. P-n. Eläinsuojelutarkastuksella. Kuvia eläinsuojelustyöstä 30 vuotta sitten, *Eläinsuojelus* 11–12/1916, 163–166.

vosten teurastamisen lisäksi eläinsuojeluyhdistykset halusivat kannustaa ihmisiä syömään hevosen lihaa, jotta yhä useampi pitäisi perusteltuna teurastaa hevonen ennen kuin se meni huonoon kuntoon.⁷⁶

Ihmistä, joka kohtelee eläimiä huonosti, kuvasivat eläinsuojelulehtien mukaan muun muassa seuraavat piirteet: hän ei ymmärrä eläimiä tai eläinten oikeuksia eikä ole empaattinen, vaan on juopotteleva ja epäsivistynyt. Eläimen kaltoinkohtelija oli lehdissä usein talonpoikaismies. Mielikuva oli yleinen koko Euroopan porvarillisessa eläinsuojelutoiminnassa. Ranskassa eläinsuojelu nähtiin 1800-luvulla vahvasti yläluokan ja kaupungin liikkeenä. Eläimiin kohdistuva uhka oli yläluokalle vastakohtaisesti työväenluokkainen henkilö, jota kuvasi attribootit: ”alkoholisoitunut, väkivaltainen, tuhlaileva, epämukavan lähellä kuritonta luontoa”.⁷⁷ Lisäksi tällaisella ihmisellä oli eläinsuojelulehtien mukaan vanhanaikaiset tavat hoitaa eläimiä, eikä hän ymmärtänyt, että eläin tarvitsee muutakin hoitoa kuin katon pänsä päälle ja toisinaan vähän ruokaa.

Eräässä helsinkiläisessä työläisperheessä ei haluttu päästää eläinsuojelutarkastajaa ”puuhökkelin” ullakolle, jossa pidettiin sikaa ”sopivamman säilytyspaikan puutteessa”. Sika oli sidottu jalasta nuoralla savupiippuun, jotta se ei putoaisi avoimesta luukusta alas. Samainen tarkastaja oli käynyt myös ajurin kotona, jossa asusti huonosti hoidettu, pattijalkainen, laiha ja uupunut ajohevonen vetoisassa ja pimeässä tilassa. Ajurin mielestä hevosella oli aivan hyvät oltavat, eikä kenenkään pitäisi puuttua hänen asioihinsa.⁷⁸ Eläinsuojelutarkastusten kohteet pitivät tarkastuksia vain juonitteluna, mikä kertoo eläinsuojelussa vahvasti näkyvästä luokkanäkökulmasta. Ylä- ja keskiluokilla oli jo vuosisatoja ollut tapana yrittää säädellä sekasortoisena pitämänsä kansanosan tapaa kohdella eläimiä.⁷⁹ Tämä aiheutti närää toimeentulonsa kanssa kipulevassa alaluokassa. Alempien luokkien edustajia pidettiin pääosin kyvyttöminä pitämään huolta eläimistään, sillä heillä ajateltiin olevan taikauskaisia käsityksiä eläimistä ja huonommat tilat.

Yläluokkaisten kaupunkikotien siisteysstandardit olivat hyvin erilaisia kuin maaseudun ja alempien luokkien kotien, jossa lika, hajut ja ulosteet eivät olleet lähtökohtaisesti huonoja asioita. Hienostokaupunkilaista saattoi kammoksuttaa eläinten ja ihmisten asuintilojen läheisyys

⁷⁶ Nieminen 2001, 44–45, 48; Leinonen 2013, 219–220.

⁷⁷ Kete 1994, 7.

⁷⁸ V. P-n, Eläinsuojelutarkastuksella. Kuvia eläinsuojelutyöstä 30 vuotta sitten, *Eläinsuojelus* 11–12/1916, 163–166.

⁷⁹ Ritvo 1987, 130.

ja limittäisyys.⁸⁰ *Eläinsuojelus*-lehdessä kokemuksiaan muistelleen eläinsuojelutarkastajan arviota eläimen hyvinvoinnista on voinut värittää hänen tuntemansa paheksunta ”puuhökkelissä” asumista, sian ihmisasunnon ullakolla oleilua sekä ajohevosen pimeää loukkoa kohtaan. Eläinsuojelutarkastajan kertomus kuvaa hyvin, kuinka erilainen käsitys ylempiin säätyihin kuuluneilla ihmisillä ja kaupungin köyhimmällä osalla oli eläinten hyvinvoinnista. Riitta-Marja Leinosen mukaan talonpoikaisyhteiskunnassa nykyajan näkökulmasta puutteellista hoitoa saatettiin pitää riittävän hyvänä. Heikomman hoidon syynä saattoi olla myös töiden paljous tai väsymys.⁸¹ Nikkilän mukaan: ”[e]läinten ruokkiminen talven yli oli haaste, joka vaikutti ihmisten elämään paljon läheisemmin kuin parempiosaisten toiveet karjanhoidon parantumisesta.”⁸²

Pääosin eläinsuojelulehdissä ei huomioida tällaisia käytännön näkökulmia lainkaan, vaan kuvataan eläinten kaltoinkohtelun johtuvan yksinomaan itsepäisyydestä ja hellyyden puutteesta. *Eläinsuojelus* kirjoitti vuonna 1897 tapauksesta, jossa mies oli piiskannut raskasta kuormaa vetänyttä laihaa hevosta, eikä suostunut vastaanottamaan apua toiselta hevosmieheltä. Kirjoittaja toteaa tapauksen olleen ”yksi surullinen todistus ihmisten ankarasta säälimättömyydestä ja armottomuudesta luontokappaleita kohtaan”.⁸³ Ullner kirjoitti vuonna 1898, että syy hevosten huonolle kohtelulle hevosmarkkinoilla on ahneudessa ja juoppoudessa. Juoppouden ajateltiin olevan pääosin alempien luokkien ongelma. Hän kuitenkin toteaa poikkeuksellisesti: ”On myönnettävä, että myöskin köyhyys ja itsensä elättämisen vaikeus joskus osaksi vaikuttavat että maalla nähdään niin usein huonoja hevosia.”⁸⁴ Jonkinlaista ymmärrystä Ullnerilta siis liikenee köyhälle väestölle. Sosiaalista reformia hän ei kuitenkaan haikaile, vaan uskoo ja toivoo, että ”kansansivistys” tulee vaikuttamaan siihen, etteivät sellaiset ihmiset ottaisi hevosta hoitaakseen, joilla ei siihen varaa tai aikaa ole.⁸⁵ Hierarkkinen asetelma säätyläistön ja porvarin sekä maaseudun talonpoikaisen väestön välillä on siis ilmeinen, koostuivathan *Eläinsuojelus*- ja *Oikeutta kaikille* -lehtien toimituskunnat keskiluokkaisesta sivistyneistöstä.

Eläinten tarpeellisuus suomalaisten toimeentulon kannalta vaikutti siihen, miten niistä kirjoitettiin eläinsuojelulehdissä. Vaikka eläinsuojelijat olivat keski- tai yläluokkaisia kaupunkilai-

⁸⁰ Leinonen 2017, 57.

⁸¹ Leinonen 2013, 138–139.

⁸² Nikkilä 2018, 28.

⁸³ Eläinsuojelustyön alalta, *Eläinsuojelus* 3/1897, 48.

⁸⁴ Constance Ullner, Markkinat ja eläinrääkkäys, *Eläinsuojelus* 4/1898, 50.

⁸⁵ Ibid.

sia, jotka eivät itse yleensä olleet suoraan riippuvaisia eläintuotannosta, he tiesivät maan ruokatilanteen olevan niin huono, että kotieläinten ideaalista oikeudesta hyvään elämään oli joustettava. Eläinsuojelijat vaikuttavat olleen hyvin perillä siitä, mitä suomalaisessa eläintuotannossa tapahtui. Eläintuotanto ei tuolloin ollut vielä yhtä laajaa, hygieenistä ja suunnitelmallista kuin nykyään, ja siksi esimerkiksi eläinsuojelijoita kauhistuttaneet hevosmarkkinat ja teuraskuljetukset olivat kaikkien kaupunkilaisten näkyvillä. Siten eläinten kohtelua pystyi jokainen todistamaan kaupungin kaduilla ja toreilla.

2.2 Miten auttaa eläintä – empatian merkitys

Tässä luvussa perehdytään siihen, millaisia keinoja eläinsuojelulehdissä käytettiin eläinten paremman kohtelun edistämiseksi. Vaikka köyhän kansan huonommat mahdollisuudet huolehtia kotieläimistään tiedostettiin, eläinsuojelulehdistä puuttuvat täysin viittaukset siihen, että köyhän kansanosan elintason parantaminen kohentaisi myös heidän hoidossaan olevien eläinten oloja. Köyhien olemassaoloa saatettiin pitää asioiden luonnollisena tilana, tai ajateltiin ettei tilannetta ole mahdollista muuttaa. Sen sijaan uskottiin, että valistuksen ja sivistyksen levittämisen kautta oli mahdollista kertoa, millaista hoitoa eläimet tarvitsevat. Eläinsuojelun piirissä tiedostettiin talonpoikaisen karjan huono kunto: oli nähty karjan näkevän nälkää ja niillä olleen luurikkoja, ylikasvaneita sorkkia, loisia ja muita tauteja.⁸⁶ Hevoset saivat vähäisen kylvöviljan ja hevosille syötettiin pahimmassa tapauksessa olkia, jäkälää tai hevosen lantaa.⁸⁷ Myös eläinsuojelulehdissä hevonen arvotettiin tärkeämmäksi kuin nauta.⁸⁸

Lehdissä julkaistiin runsaasti tekstejä kotieläinten perustarpeista, ruokinnasta, lääkinnästä ja tallin tai navetan hyvistä piirteistä. Eläinsuojelijat liittyivät siis maatalousseurojen ja muiden tahojen joukkoon, joiden tarkoituksena oli parantaa maatalouden tilaa. Maanviljelys- ja maamiesseurat alkoivat levittää tietoa paremman ruokinnan merkityksestä ja karjanjalostuksesta 1800-luvun puolesta välistä lähtien. Myös maanviljelyskoulutuksia perustettiin.⁸⁹ Maanviljelylehdissä kehoitettiin talonpoikia välttämään kiusausta ottaa enempää lehmiä kuin oli varaa ruokkia, ja puhuttiin monipuolisemman ja riittävän ravinnon puolesta.⁹⁰ Myös eläinsuojelulehdistössä kannustettiin vähentämään kotieläinten määrää, jos niille ei pystynyt tarjoamaan

⁸⁶ Ks. esim. Karja ennen laitumelle laskemista, *Oikeutta kaikille* 1/1895, 83–84.

⁸⁷ Nikkilä 2018, 27; Kaarlenkaski 2015, 49–50.

⁸⁸ Juomavesi ja veden vaikutus maitomäärään, *Oikeutta kaikille* 1/1895, 51–52.

⁸⁹ Kaarlenkaski & Piirainen 2014, 18.

⁹⁰ Nikkilä 2018, 23–25.

riittävää ravintoa talven yli. Tätä pidettiin tärkeimpänä neuvona maanviljelijälle, joka ei rehnuu puutteen vuoksi pystynyt pitämään karjastaan riittävän hyvää huolta. Lisäksi kannustettiin ottamaan kaikki mahdollinen ruoka talteen perunanvarsista ja kaisloista puiden lehtiin.⁹¹

Konkreettisten neuvojen lisäksi eläinsuojelulehdissä painotettiin usein sitä, että jos eläintä kohteli hyvin, ihminen voisi paremmin koska hän tietäisi toimineensa oikein.⁹² Eläinsuojelu pyrki siihen, että ihmisille kehittyisi sisäinen halu kohdella eläimiä hyvin ja se nousisi luontaisesti heistä itsestään. Näin ihminen ymmärtäisi myös eläinten itseisarvon. Siksi eläinsuojelijat koettivat löytää keinoja, jotka auttaisivat tällaisen sisäisen ymmärryksen syntymistä. Tulkin-tani mukaan keskeinen keino oli pyrkiä herättämään empatia toislaajisia eläimiä kohtaan. Empatia edistää toisten mielenliikkeiden, käyttäytymisen ja näkökulmien selittämistä ja mahdollistaa siten esimerkiksi toisten kärsimyksen ymmärtämisen.⁹³ Leinosen mukaan empatia on avainasemassa myös eläinten lukemisessa, sillä se luo perustan ”aidolle vuorovaikutukselle ja toisen ihmisen kohtaamiselle”.⁹⁴ Leinosen mukaan empatia on ”kykyä asettua toisen asemaan ja jakaa toisen tunteita, pysähtyä kuuntelemaan ja olla aidosti läsnä. Mikäli vuorovaikutuksessa ei ole empatiaa, se jää pinnalliseksi, eikä toisen ymmärtäminen ole mahdollista.”⁹⁵

Eläinsuojelijat vaikuttavat olleen hyvin taipuvaisia tuntemaan empatiaa eläimiä kohtaan. Eläinfilosofi Elisa Aaltolan mukaan empatia edesauttaa moraalisten periaatteiden muodostamista ja oikeudenmukaisuutta: ”Empatia voikin tehdä muutoin etäisistä moraalisisista periaatteista koettuja ja elettyjä: se voi olla juuri se tekijä, jota tarvitaan, jotta moraalijattelu ei olisi abstraktia vaan käytännön tasoon sidottua.”⁹⁶ Empatian mahdollistama kyky asettautua toisen asemaan selittää hyvin eläinsuojeluteksteissä käytettyjä keinoja, joilla yritettiin herättää ihmisen myötäelävä suhtautuminen eläimiin.⁹⁷ Lehdissä yritettiin usein pohtia eläimen näkökulmaa. Erityisesti tarinat tarjosivat keinon esittää maailmaa toislaajisten eläinten kautta ja pohtia, miltä ihmisen itsekeskeiset ja toisinaan raa’at teot eläimiä kohtaan näyttäytyvät eläimen näkökulmasta. Suomalaisen eläinsuojelun keskeisimpiin hahmoihin kuulunut Agnes von Konow kirjoittaa vuonna 1918 lukeneensa lehdestä leikkisään sävyyn kirjoitetun jutun sonnista, joka

⁹¹ V. Lindman, Maanviljelijöille huomioonotettavaa, *Eläinsuojelus* 7–8/1917, 91–92.

⁹² Ks. esim. V. Lindman, Maanviljelijöille huomioonotettavaa, *Eläinsuojelus* 7–8/1917, 91–92.

⁹³ Aaltola 2018, 20–22.

⁹⁴ Leinonen 2013, 158.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Aaltola 2018, 21; ks. myös Meijer 2018, 173–174.

⁹⁷ Empatia ei kuitenkaan aina johda moraalisesti oikeisiin tekoihin, vaan sitä voidaan käyttää myös toisten manipulointiin. Empatiaa, joka auttaa ymmärtämään toisten mielenliikkeitä mutta ei sisällä tunnetason huomioimista, kutsutaan kognitiiviseksi empatiaksi. On siis tärkeää tunnistaa eri empatian muodot. Aaltola 2018, 23–25; 49–58.

oli riistäytynyt irti höyrylaivassa, loikannut veteen mutta saatu taas kiinni. Von Konow pohtii, mitä kaikkea sonni on mahtanut tuntea ja miksi se on alun perin halunnut lähteä pakoon:

Voimakas, ihmisarka eläin kiinnitetään heiluvaan laivankanteen nenäruston läpi pujotetulla renkaalla, jota se riuhtoo ja joka sitä repii laivan kallistellessa [--]. Mutta kauhu, pelko ja vaistomainen kuolonenne voittaa kivun, raivo tempaus ja verinen, rikkirepeytyneet turpa halkeaa, loikkaus laivan laidan yli ja sitten epätoivaisia ponnistuksia päästä taka-ajajia[sic] pakoon ja saavuttaa lähin ranta. Sitten pahoinpitely, väkivalta laivalle raahattaessa, ja vihdoinkin loppu – teurastamo.⁹⁸

Ranskalainen historioitsija Éric Baratay on esittänyt, että kirjoittamista voi käyttää työkaluna, jonka avulla eläimiä voisi kirjoittaa esiin. Hän itse kirjoittaa eläimistä aktiivimuodosta, esimerkiksi niin, että eläin ”tuntee lyönnin”, eikä ”eläintä lyötiin”.⁹⁹ Von Konow näyttää tekstissään toimivan juuri Baratayn kuvaamalla tavalla. Aktiivimuodon lisäksi hän käyttää sanoja, kuten ”pahoinpitely” ja ”väkivalta”, jotka kuvaavat tapahtumia vahvasti eläimen näkökulmasta. Von Konow on pyrkinyt asettautumaan eläimen asemaan ja kykenee tuomaan sen ilmi tekstissään, vaikka ei henkilökohtaisesti ole tapahtumia edes todistanut. Lehdestä luettu kertomus näyttää vaikuttaneen von Konowiin yhtä vahvasti kuin hänen itse todistamansa tapaus, jossa hän höyrylaivalla matkustaessaan näki kananpojan hyppäävän pois korista ja joutuvan veden varaan. Von Konow kuvittelee kananpojan hätää, kun se ensi kertaa joutuu pois emonsa turvasta ja veden varassa sitä seurasivat ”hukkumisen kaikki kauhut”. Nämä mietteet saavat von Konowin tunnontuskiin, ja hän harmittelee, ettei hän lähtenyt pelastamaan kanaa aallokosta.¹⁰⁰ Von Konowin tuntema empatia kananpoikaa kohtaan sai hänet melkein lähtemään etsimään kanaa soutuveneellä.

Eläinsuojelulehtien mukaan eläinten ystävä pystyi tuntemaan empatiaa kotieläimiä kohtaan. Lehdissä pyritään usein herättämään projektiivinen tai simulaatiivinen empatia, eli toiseen samastuminen niin, että oma persoona vaihtuu toisen persoonaan ja yksilö omaksuu toisen näkökulman. Tällöin kuvitellaan, miltä itsestä tuntuisi ja mitä itse tekisi samankaltaisessa tilanteessa.¹⁰¹ Eräässä *Eläinsuojelus*-lehden kertomuksessa Anttilan ukoksi nimitetty valistunut talonpoika kehottaa muita talonpoikia pohtimaan, miltä heistä itsestään tuntuisi, jos he joutuisivat kokemaan niin huonoa kohtelua kuin kotieläimet.¹⁰² Hän lisää: ”Huonosti hoidettua

⁹⁸ A. v. Konow, Eläinten kuljetus höyrylaivoissa, *Eläinsuojelus* 4–5/1918, 39.

⁹⁹ Baratay 2022, 13–14, passim.

¹⁰⁰ A. v. Konow, Eläinten kuljetus höyrylaivoissa, *Eläinsuojelus* 4–5/1918, 39–41.

¹⁰¹ Aaltola 2018, 30–35.

¹⁰² Anttilan ukon neuvoja eläinsuojelusasiassa, *Eläinsuojelus* 2/1897, 26.

eläintä on surkea katsella ja se tuottaa häpeää isännälleen.”¹⁰³ Sen lisäksi että eläimen huonovointisuuden todistaminen aiheutti omistajalleen pahan mielen, huonosti kohdellun eläimen pitäminen oli myös sosiaalisesti paheksuttua. Hyvin hoidettu hevonen oli isännän ylpeys ja kunniaksi koko talolle. Statussymbolina se myös kertoi myös perheen varakkuudesta.¹⁰⁴ Hyvä eläintuntija siis tunnisti merkit, jotka kertovat siitä, että eläintä hoidettiin huonosti, mikä aiheutti jopa häpeää.

Sen lisäksi että eläinsuojelulehdissä kehoitettiin pohtimaan eläinten mielenliikkeitä ja asettumaan eläimen asemaan, niissä opetettiin myös tulkitsemaan merkkejä, joiden avulla eläimen vointia tai tunnetiloja pystyi havainnoimaan. Valistuskampanjoinnilla opetettiin siis eläimen lukemista ilmeiden, eleiden ja äänien perusteella. Eläintä lukemalla oli myös mahdollista tunnistaa sen huono ja hyvä kohtelu ja päätellä, millaisen olon ne eläimelle aiheuttivat. Ongelmaksi muodostui se, että yleensä ihmiset eivät eläinsuojelijoiden mukaan osaa lukea eläimiä tai edes kiinnitä niihin riittävästi huomiota. *Dyrenes Ven* -lehdestä suomennetussa kirjoituksessa kerrotaan: ”On vielä paljo ihmisiä, jotka luulevat että kotieläimillämme ei ole likimainkaan sama kyky kuin ihmisillä tuntea tuskaa, ja arvelevat sentähden, ettei ole ollenkaan ’vaarallista’ kohtelullaan aikaansaada eläimille kipua.” Tekstin kirjoittaja toteaa käsityksen vääräksi, ja kertoo kotieläinten hermojen olevan yhtä herkätkä kivulle kuin ihmisen, ellei herkemmätkin.¹⁰⁵ Myös Elna Tenow kirjoitti vuonna 1895, että eläimillä voi olla syvemmät ja voimakkaammat tunteet kuin ihmisillä.¹⁰⁶ Hevosten tarvetta hyvään hoitoon perusteltiin niiden tuntoisuudella ja kerrottiin, että hevonen ymmärtää niin pahoja sanoja ja kirouksia kuin hyviä ja ystävällisiä sanojakin.¹⁰⁷ Tästä kertoo nimimerkillä Inkeri *Eläinsuojelus*-lehteen kirjoittanut henkilö, joka ikään kuin kuulee talonpoikien kärryjen edessä odottavien hevosten uupuneen puheen, jossa ne huokailevat ja valittavat huonoa kohteluaan ja sitä, etteivät ihmiset osaa heitä kuunnella:

’Sinulla on silmät ja et näe, sinulla on korvat ja et kuule, sinulla on ymmärrys ja et tajua, sinulla on sydän ja et tunne. Katsele meitä, meidän vetämiämme kärriä ja kuormia, kuuntele hengitystämme ja huokauksiamme. Etkö niistä tajua mitään?’

¹⁰³ Anttilan ukon neuvoja eläinsuojelusasiassa, *Eläinsuojelus* 2/1897, 27.

¹⁰⁴ Solala 2020, 271; Östman 2004, 25.

¹⁰⁵ Kotieläinten tunteellisuus, *Eläinsuojelus* 2–3/1918, 25–26. Suomennos *Dyrenes Ven* -lehdestä.

¹⁰⁶ Elna Tenow, Eläinten sielunelämästä, *Oikeutta kaikille* 1/1895, 118–119.

¹⁰⁷ A. Sjöblom, Vuorokeskustelu hevosen hoidosta ja kohtelusta, *Oikeutta kaikille* 4/1896, 54–58.

Katselen. Näen. Hevoset yltä päältä liassa. Karrit ja kuormat samoin. Kuuntelen. Hengitys tikehtyvää läähätystä. Huokaus riutava tuskahinen. – Eikö tämä kaikki puhu selvää kieltä sille, joka tahtoo tajuta?¹⁰⁸

Kirjoituksen mukaan ajohevoset vaativat ihmistä katsomaan, kuuntelemaan, ymmärtämään ja tuntemaan heidän tuskaisaa oloaan. Eläimen tarkkailuun riittäisi kirjoittajan mukaan vain näkö- ja kuuntelukyky. Hevosten kehotuksesta kertoja huomaa niiden tuskan, lian ja uupumuksen. Suurin osa ihmisistä ohitti eläimen pyynnöt tai ei osannut tulkita niitä oikein. Jo katseen kääntäminen eläimiin on eläimistä hyötyvässä yhteiskunnassa voimakas poliittinen teko, ja siihen nimimerkki Inkeri *Eläinsuojelus*-lehden lukijoita kehottaa. Eläinten tarkkailu voi herättää affektiivisen empatian eli kyvyn myötäelää toisten tunnekokemuksia. Tarkkailussa on keskeistä kohdata eläin yksilönä ja keskittyä sen erilaisuuteen avoimesti ja ilman ennakkoluuloja. Näin silmät voivat avautua toislaajisten kärsimykselle ja moraalinen huoli toislaajisia kohtaan herätä.¹⁰⁹ Inkerin teksti osoittaa, että eläinsuojelulehdissä yritettiin tuoda eläimen kärsimys esiin kirjallisin keinoin ja saada ihmiset kiinnittämään huomiota eläimen kokemusmaailmaan.

Eläinsuojelulehdissä kerrotaan, että esimerkiksi hevosta tarkkailemalla voi huomata sen ilmaisevan tunne-elämäänsä korvillaan ja silmillään. E. Thorssonin mukaan hevosen hermostunut olemus, sivuille vilkuilu ja korvien luimistelu tarkoittaa, että se pelkää. Tietämättömät ohikulkijat saattavat Thorssonin mukaan pitää tällaista hevosta väärin perustein äkäisenä ja pahansuisena. Jos hevosta tarkastelee, voi myös huomata sen taipuvan omistajan tahtoon työkärryjen edessä, vaikka se ei sitä itse haluaisi. Voi huomata, että hevonen kyllästyy odotteluun ja innostuu ajajan askeleet kuullessaan.¹¹⁰ Reuterin mukaan hevonen voi ilmaista tunteitaan vaikkapa hirnumalla tuskasta, ilosta, nälästä tai halusta. Se voi myös purra, vetää korvansa luimuun tai ilmehtiä silmillään ja huulillaan ilmeikkäästi.¹¹¹ Jos ihminen oppii tulkitsemaan, mitä esimerkiksi Thorssonin ja Reuterin kuvaamat käyttäytymismallit kertovat hevosen kokemusmaailmasta, hänellä olisi paremmat edellytykset ymmärtää toislaajista ystäväänsä.

Eräs *Eläinsuojelus*-lehden kirjoittaja kertoo tarkkailleensa hyvin tavanomaista Polle-nimistä ponia, jota kukaan talon asukkaista ei pitänyt erityisenä. Kirjoittaja oli kuitenkin huomannut Pollen olevan hyvin älykäs. Hänen mukaansa Polle ei vetänyt raskaampaa kuormaa kuin se

¹⁰⁸ Inkeri, Hevosten valituksia, *Eläinsuojelus* 4/1898, 60.

¹⁰⁹ Aaltola 2015, 304–307.

¹¹⁰ E. Thorsson, Mitä eläimet tuntevat, *Eläinsuojelus* 3–4/1917, 45–48.

¹¹¹ O. M. Reuter, Hevosen sieluelämästä, *Eläinsuojelus* 1/1898, 3–6.

jaksoi, eikä mitkään raipaniskut olisivat asiaa muuttaneet. Polle osasi myös säästellä voimiin, ja jos sitä turhaan kiusattiin, se näytti mitä mieltä oli näykkäisemällä vieressä olevaa vetohevosta. Polle oli siis omanarvontuntoinen, eikä se unohtanut kokemiaan vääryyksiä. Polle luimisteli sitä huonosti kohteleville ihmisille, mutta sitä hyvin kohteleville se oli säyseä ja tottelevainen. Tämän kaiken kirjoittaja kertoo tietävänsä, koska hän oli tarkkaillut Pollea, eikä pitänyt sitä ylenkatseellisesti ”itsepäisenä elukkana”.¹¹² Pollen lähempi tarkkailu oli muuttanut täysin kirjoittajan suhtautumisen tavanomaisena pidettyyn hevoseen. Eläinlääkäri K. Hellestoen mukaan eläimeltä voi kysyä asioita, ja jos osaa lukea vastauksen, sen myös saa. Eläin puhuu eleillään, minkä voi kirjoittajan mukaan nähdä helposti vaikkapa silloin, kun kahlekoira vapautuu tai lehmän lajitoveri viedään pois navetasta. ”Kyllähän eläimet puhelevat, mutta ihmiset eivät viitsi opetalla niitä ymmärtämään; mutta se ei liene eläinten syy!”¹¹³

Jos kotieläintä tarkkaili, pystyi eläinsuojelulehtien mukaan myös huomaamaan, että eläin ei olekaan niin erilainen kuin ihminen. *Oikeutta kaikille* -lehden toimituskuntaan kuulunut eläintieteen professori O. M. Reuter kirjoittaa, että hevosen ja ihmisen tunteiden samankaltaisuuden ymmärtäminen johtaa hevosen näkemiseen muunakin kuin työkoneena:

Niin kauan kun me hevosesä näemme ainoastaan työkoneen, emme ymmärrä miten väärin teemme kohdellessamme sitä raa'asti. Vaan kun tiedämme että sitä hallitsevat samat tunteet kuin meitäkin, että se on olento, joka on varustettu ymmärryksellä ja ajatusky'yllä, että sillä on selvänä kuinka sitä kohdellaan ja, että se voi siitä sekä surra että iloita, silloin tulee meidän edesvastauksemme paljoka suuremmaksi.¹¹⁴

Ihmisen vastuu eläimen kohtelusta kasvaa Reuterin mukaan, kun huomataan että eläin tuntee samankaltaisia tunteita kuin ihminen ja nämä tunteet ovat suoraa seurausta ihmisen kohtelusta. Erityisen merkittäviä näyttävät olleen tapaukset, joissa eläimellä todistettiin olevan tunteita tai käyttäytymismalleja, joita ihminen arvostaa myös lajitoveriensa keskuudessa. Tällainen tapaus mainittiin eläinsuojelulehdistössä osoituksena eläimen arvosta. Eräs erityisen arvostettu tunne oli äidin tuntema rakkaus poikastaan kohtaan. *Oikeutta kaikille* -lehdessä kerrottiin vuonna 1895 tirolilaisesta lehmästä, joka pelastettiin palavasta navetasta. Lehmä oli heti syöksynyt takaisin navettaan suojaamaan vasikkaansa liekeiltä, kunnes molemmat saatiin

¹¹² Aina, Älykäs polle, *Eläinsuojelus* 4/1916, 52–54.

¹¹³ K. Hellestoe, Puhele eläimille! *Eläinsuojelus* 2/1917, 29–31.

¹¹⁴ O. M. Reuter, Hevosen sieluelämästä II, *Eläinsuojelus* 2/1898, 27.

pelastettua.¹¹⁵ Lehmä käyttäytyi äidillisten tunteiden ja uhrautuvaisuuden mukaisesti, mikä on ihmisilläkin arvostettu tapa toimia.

Äidinrakkautta käytetään lehdissä myös perusteluna sille, että lehmän annettaisiin viettää vasikkansa kanssa enemmän aikaa tämän synnyttyä, eikä sitä heti vietäisi pois emonsa luota. *Eläinsuojelus*-lehteen kirjoittanut Anna Lindstrand kertoo kokeilleensa tätä itse ja toteaa, että sekä emo että vasikka voivat paremmin ja lehmä on levollisempi. Kirjoittaja vetoaa äidinrakkauteen, jota lehmän tulisi saada osoittaa. Äidinrakkaudesta hän pitää esimerkkinä sitä, että lehmä seuraa ”kaihoavalla, rakkautta janoovalla katseella” poikastaan ja ammuu valittavasti, kun se viedään pois.¹¹⁶ Nykypäivän etologia voisi allekirjoittaa Lindstrandin huomion. Tutkimusten mukaan emä ja vasikka muodostavat voimakkaan siteen heti syntymän jälkeen, ja kun vasikka erotetaan emosta eläintuotannolle tyypilliseen tapaan hyvin varhain, molemmat kokevat voimakasta stressiä. Stressi ilmenee naudoilla muun muassa levottomana kävelynä, ääntelynä ja puskemisena. Emä ja vasikka myös tunnistavat toistensa kutsuhuudot.¹¹⁷ Hoivakäyttäytymistä voidaan selittää myös hormonitoiminnalla, kuten prolaktiinilla ja oksitosiinilla. Prolaktiini on todettu liittyvän hoivakäyttäytymiseen ja siihen kytkeytyviin tunteisiin. Poikasten aivoissa erittyy oksitosiinia, kun niitä hoivataan ja samoin hoivaajan oksitosiini lisääntyy. Oksitosiinia pidetään myös eräänä syynä siihen, että emo ja poikanen usein hääntäytyvät, jos ne joutuvat eroon toisistaan.¹¹⁸

O. M. Reuter halusi nostaa sikojen arvostusta ja kertoi *Oikeutta kaikille* -lehdessä emäsiasta, joka suojeli poikasiaan kuolemalta. Sika vietti päivät metsässä porsaidensa kanssa mutta palasi pahnueineen iltaisin kotiin. Kun hän huomasi, että porsaskatras väheni joka ilta talonväen toimesta, hän alkoi jättää porsaat metsään yöksi ja tulla yksin kotiin ruokailemaan.¹¹⁹ Poikasten suojeleminen, hoitaminen ja kaipaaminen ovat myös selviä osoituksia eläimen toimijuu-desta. Eläinäidillä on tarve hoitaa lapsiaan yhtä lailla kuin ihmisäidillä, mikä kaventaa erontekoa eläimyyden ja ihmisyyden välillä. Kertomalla lehmän ja sian äidinrakkaudesta eläinsuojelulehdet toivat esiin, että kotieläimet tuntevat samanlaisia tunteita kuin ihmisetkin. Nykytiedon mukaan hoivatunne on perustunne, jota on havaittu kaikilla nisäkkäillä, ihminen mukaan

¹¹⁵ Eläinsuojelus-työstä, *Oikeutta kaikille* 1/1895, 61–64.

¹¹⁶ Anna Lindstrand, Äidinrakkautta, *Eläinsuojelus* 6/1917, 80–82.

¹¹⁷ Marino & Allen 2017, 484.

¹¹⁸ Telkänranta 2015, 234–235.

¹¹⁹ O. M. Reuter, *Oikeutta – sialle, Oikeutta kaikille* 11–14.

lukien.¹²⁰ Kenties tarina rakkauden tuntemisesta lapsia kohtaan on niin yleisinhimillinen ja tunteisiin vetoava, että sen on viimeistään arveltu herättävän empatian eläimiä kohtaan.

Koska ihmiset tulkitsevat eläimiä oman kokemusmaailmansa kautta, jotkut ihmiset olettavat eläinten tuntevan yhtä monimutkaisia tunteita kuin he itse tuntevat. *Eläinsuojelus*-lehden mukaan hevonen pystyy ”kostamaan” huonon kohtelun.¹²¹ Hevonen voi kostaa lehtien mukaan esimerkiksi puremalla tai potkimalla kiusaajaansa. O. M. Reuter myöntää tunteneensa tällaisista tapauksista luettuaan ”sisäistä tyydytystä siitä, että eläinparka on ymmärtänyt itse hankkia itselleen oikeutta”.¹²² Reuter myös uskoi, että hevonen voi tuntea ylpeyttä ja kateutta kilpa-ajoissa.¹²³ Sen valossa, mitä tutkimusten perusteella eläinten tunteista tiedetään, ei ole syytä olettaa, että hevonen pystyisi tuntemaan kosta tai kateutta. Muilla eläimillä kuin ihmisillä ei ole sellaisia rakenteita aivoissa, jotka mahdollistaisivat niin monimutkaiset tunteet.¹²⁴ Tällaista aivojen rakennetta koskevaa tietoa ei vuosisadan vaihteessa ollut vielä saatavilla, joten Reuterin ajatukset hevosten tunteista juontuvat siitä, mitä hevosen käyttäytymisestä on ulkonaisesti voinut päätellä. Eläinten laajan tuntoisuuden korostamisella oli kuitenkin hyötyä eläinsuojelun näkökulmasta.

Vuorovaikutuksessa voi oppia tarkkailemaan eläintä ja tuntemaan tämän persoonallisuuden. Kun eläin ja ihminen elävät samassa tilassa, kotieläin voi alkaa vaikuttaa ihmisen arjen kulkuun.¹²⁵ Hyvään monilajiseen vuorovaikutukseen voisi kuulua juttelua, kosketusta, elekieltä ja lopulta kiintymystä. Ruotsalainen kirjailija Cecilia Bååth-Holmberg kirjoittaa *Eläinsuojelus*-lehdessä, että maaseudun väestöllä olisi hyvät edellytykset opettaa lapsiaan kohtelevaan eläimiä hyvin, sillä maaseudulla on paljon eläimiä ja kasveja tutkittavana. Kun lapset ovat jo varhain tekemisissä eläinten kanssa ja saavat hoitaa niitä, he oppivat Bååth-Holmbergin mukaan rakastamaan ja hoitamaan niitä unohtaen oman mukavuutensa. Näin lapsi kasvaisi paremmaksi ihmiseksi, koska hänestä tulisi lempeämpi ja epäitsekkäämpi.¹²⁶ Samanlainen huomio on tehty henkilökuvassa, jossa kerrotaan Helsingin eläinsuojeluyhdistyksen toiminnassa mukana olleesta kunnallisneuvos Ab. Landénista. Tekstin mukaan Landén hoiti nuorena tunnollisesti isänsä pyynnöstä hevosta, joka oli loukkaantunut huonon kohtelun vuoksi. Samalla

¹²⁰ Telkänranta 2015, 61.

¹²¹ Eläinten elämästä: Hevonen kosti kiusaajalleen. *Eläinsuojelus* 3–4/1917, 56.

¹²² O. M. Reuter, Hevosen sieluelämästä, *Eläinsuojelus* 1/1898, 4.

¹²³ O. M. Reuter, Hevosen sieluelämästä, *Eläinsuojelus* 1/1898, 5.

¹²⁴ Telkänranta 2015, 76.

¹²⁵ Schuurman & Syrjämaa 2021, 189.

¹²⁶ Cecilia Bååth-Holmberg, Koti, lapset ja eläimet, *Eläinsuojelus* 6/1918, 66–68.

hän tuli ”hyvin ystävälliselle ja tuttavalliselle kannalle hevosensa kanssa, niin että tämä hänessä herätti rakkautta kotieläimiin”.¹²⁷ Tätä rakkautta hän myöhemmin oli pyrkinyt siirtämään eteenpäin. Myös nykytutkimus on osoittanut, että eläinkontakteista on lapsille hyötyä monella tapaa. Ne esimerkiksi vaikuttavat lasten sosioemotionaalisten taitojen kehittymiseen ja koettuun hyvinvointiin.¹²⁸ On olemassa näyttöä siitä, että sellaiset lapset, joiden perheessä on lemmikki, ovat saaneet tutkimuksissa korkeampia tuloksia empatiaa mittaavissa kokeissa kuin lemmikittömien perheiden lapset.¹²⁹

Millainen voisi olla Bääth-Holmbergin haikailema idyllinen lapsuus, jossa lapsi oppii rakastamaan eläimiä henkilökohtaisten eläinsuhteiden kautta? *Oikeutta kaikille* -lehdessä ilmestynyt tarina vastaa kysymykseen. Tarina kuvaa tilanomistajan Kaarle-pojan ja tämän Ajaks-nimisen hevosen lämmintä suhdetta, jonka aikana poika ja varsa varttuivat yhdessä aikuisiksi. Tarinan mukaan Ajaks opetti Kaarlen ratsastamaan: kun Kaarle tippui selästä, Ajaks palasi takaisin hakemaan pojan kyytiinsä. He kasvattivat yhdessä rohkeuttaan hypätä esteitä. Hevosen ja pojan suhde ei siis ollut autoritäärinen, vaan Kaarle ja Ajaks opettelivat yhdessä uusia asioita. Nuoreksi mieheksi kasvettuuaan Kaarle piti Ajaksia lapsuudenystävään. Pitkä ystävyys päättyi, kun Kaarle muutti kotoa opiskelemaan ja Ajaks jouduttiin myymään perheen velkaantumisen vuoksi. Ajaksin vaikutus Kaarlen elämässä ei kuitenkaan lakannut, sillä ”hänen rintansa oli laajentunut, hänen sydämensä avautunut noina nuoruuden raikkaina päivinä uskollisen Ajaksin selässä: se ei ollut mikään tavallinen kutistunut nuorenpojan sydän, joka hänen rinnassaan sykki, se oli ylpeä, hillitön sydän...”¹³⁰ Ajaks oli siis opettanut jonkinlaista hevosmaista intoa pojalle, mikä näkyi vielä aikuisessa Kaarlessa.

Tarinan lopussa Kaarle ja Ajaks kohtaavat vielä viimeisen kerran. Kaarle huomaa tiellä vanhan Ajaksin ja tämän uuden omistajan, joka kiroilee ja lyö uupunutta hevosta juopuneena. Ajaksin uusi omistaja on hevosen kaltoinkohtelijan arkkityyppi: humalainen ja kiroileva talonpoikaismies. Kaarle vimmastuu Ajaksin kohtalon nähdessään, ostaa hevosen mieheltä ja ampuu sen myöhemmin itse. Tällä urheaksi kuvatulla teolla hän voittaa myös kosiskelemansa tytön sekä tämän vastahankaisen isän puolelleen.¹³¹ Vuosisadan vaihteessa vanhoja, loukkaantuneita tai muuten huonokuntoisia hevosia ei yleensä yritetty hoitaa, vaan niiden lopettamisen

¹²⁷ Kunnallisneuvos Ab. Landén, *Eläinsuojelus* 4/1897, 53–55.

¹²⁸ Tammi et al. 2020, 10.

¹²⁹ Endenburg & Baarda 1995, 10–11.

¹³⁰ Vanha Ajaks, *Oikeutta kaikille* 5/1896, 69–71.

¹³¹ Vanha Ajaks, *Oikeutta kaikille* 5/1896, 72–74.

ajateltiin olevan hevoselle armollisin kohtalo. Hevosen pitäminen oli myös kallista, joten harvalla oli varaa pitää työkyvyttöntä hevosta.¹³² Kaarle ei ollut unohtanut lapsuudenaikaista tiivistä ja molemminpuolista vuorovaikutusta Ajaksin kanssa. Hän tuntee olevansa vastuussa tämän kohtalosta vielä senkin jälkeen, kun hevonen ei enää ole hänen omistuksessaan. Tarina on siis kuvaus esimerkillisestä käyttäytymisestä silloin, kun todistaa eläimen kaltoinkohtelua, ja se tarjoaa yhden selityksen, miksi ihminen osaisi käyttäytyä näin esimerkillisesti. Vastaus piilee lajirajat ylittävässä vuorovaikutuksessa ja siitä seuranneessa empatiassa.

Kaarlen ja Ajaksin tarinassa on hyvä ottaa huomioon, että Kaarle kasvoi tilanomistajan lapsena ja opiskeli itsensä myöhemmin opettajaksi, jolloin kyse on ylempien luokan henkilöstä. Perheen varallisuus mahdollisti sen, että Ajaks oli perheelle enemmän lemmikki kuin työeläin: tarinan alussa mainitaan sen olevan varahevonen eli sitä ei tarvittu työntekoon. Ajaks sai myös tulla ihmisten asuintiloihin kuten ruokasaliin ja sitä kohdeltiin kuin lasta. Oli tarinassa totuus pohjaa tai ei, läheinen eläinsuhde oli helpompi kuvitella lemmikin kuin sellaisen eläimen kanssa, jota tarvittiin toimeentulon takaamiseksi.

Oikeutta kaikille julkaisi samana vuonna hieman samantyyllisen tarinan Pikku polle -nimisestä ponista, joka ystäväystyi 9-vuotiaan pojan kanssa. Pikku polle oli perheelle enemmän koira kuin hevonen: se sai tulla taloon sisälle, ja oppi jopa missä keittiössä säilytettiin leipäkoria. Pikku pollen persoonallisuuden piirteet tunnettiin tarkkaan. Tämä johtui ehkä pojan ja pollen lämpimästä suhteesta ja hevosen lemmikkimäisestä kohtelusta. Tarinan mukaan Pikku polle oli itsepäinen, viisas, iloinen ja ymmärtäväinen.¹³³ Kertomuksesta voidaan päätellä, että lemmikin roolin saaneen hevosen kohtelu ei ollut samanlaista kuin tiukasti työssä tarvittujen hevosten. Talon lapsen ja hevosen välinen tiivis ystävyys takaa Pikku pollelle erityiskohtelua, mikä näkyy muun muassa siinä, että se saa tulla sisälle jopa keittiöön saakka. Hevosia oli perinteisessä suomalaisessa talonpoikaisyhteiskunnassa pidetty tuvassa ihmisten kanssa talvisin erityisesti ruokkimisen ja muun hoidon ajan, mutta 1800-luvulla tapa oli jo vähenemässä. Ylempien säätyjen ja kaupunkilaisten ajatteluun kuului tehdä selvä ero ihmisten ja kotieläinten asumusten välillä. Vain lemmikkieläimet tekivät tähän poikkeuksen.¹³⁴ Pojan ja hevosen välisestä ystävydestä saattoi siis seurata hevosen statuksen muutos ”likaisesta” kotieläimestä

¹³² Eronen 1999, 42–43; Leinonen 2013, 178.

¹³³ H. J-n, ”Pikku Polle”, *Oikeutta kaikille* 11–12/1896, 172–174.

¹³⁴ Thomas 1984, 112.

riittävän puhtaaksi seura- ja lemmikkieläimeksi. Pikku pollen tarina kuvaa hyvin hevosen moninaista roolia historian saatossa. Hevonen on ollut työssä tärkeä apu, mutta se ei ole ollut pelkästään työeläimen asemassa.

Eläinsuojelulehdissä jaettiin käytännöllisiä neuvoja eläinten pidossa, mutta koska lehtien pyrkimys oli myös vaikuttaa ihmisten ajatuksiin eläimistä, kaivattiin muitakin keinoja. Eläinsuojelijat ajattelivat, että jos ihminen ymmärtäisi eläimiä, hän myös luontaisesti haluaisi kohdella niitä paremmin. Ohjeet eläinten oikeanlaisesta kohtelusta tulivat tarpeeseen, mutta niistä ei ollut hyötyä, jos ihmistä ei kiinnostanut eläimen kokemusmaailma. Siksi lehdissä julkaistiin tekstejä, joiden tarkoitus oli herättää ihmiset tuntemaan empatiaa eläimiä kohtaan. Jotta empatia voisi herätä, tärkeää oli saada ihmiset tarkkailemaan eläimiä ja yrittämään ymmärtää niitä. Tarkkailemalla eläintä ihminen pystyi huomaamaan, etteivät eläimet ole niin erilaisia kuin ihmiset, vaan ne esimerkiksi tuntevat samantyyppisiä tunteita kuin ihmiset.

2.3 Lajirajat ylittävä työnteko

Ihmisten oli ehkä helpompi solmia kiintymyssuhteita lemmikkeihin kuin hyötyeläimiin, mutta työssä käytettyjä eläimiä ja niiden omistajia yhdisti nimenomaan työnteko. Tässä luvussa tarkastellaan tällaisia kuvauksia. Parhaimmillaan yhteinen työ oli molemminpuolista vuorovaikutusta ihmisen ja kotieläimen välillä. Yhteisen työn avulla ihminen ymmärsi kotieläimen roolin yksilön toimeentulon takaajana, mutta myös osana yhteiskunnan rakentumisesta. O. M. Reuterin mukaan ihmiset eivät ole täyttäneet velvollisuuksiaan kotieläimiä, ”noita viljelyksen palveluksessa olevia uskollisia liittolaisia kohtaan, joiden avutta tuskin minkäänlainen viljely olisi olemassa”.¹³⁵ Reuter kiittää erityisesti hevosta sen osallisuudesta sivistyksen ja viljelytaidon levittämisessä. Hänen mukaansa hevonen palkitsee hyvän kohtelun työllä ja alttiudella, jolloin ”se kyllä ansaitsee olla toverina työssämme, jäsenenä perheessämme, niinkuin se vuosituhansia on ollut jäsen yhteiskunnassamme ja edistänyt sen kohoamista aineellisessa ja väkivallallisesti myöskin henkisessä suhteessa.”¹³⁶ Hevonen on siis Reuterin mukaan ollut mukana myös ihmisen henkisessä kehityksessä eli kulttuurin rakentumisessa. Se on osallistunut yhteiskunnalliseen kehitykseen.¹³⁷ Ilman hevosen apua ”ei ihmisellä olisi sitä valistusta, sivistystä ja hyvinvointia, josta hän nyt iloitsee”.¹³⁸

¹³⁵ O. M. Reuter, *Oikeutta – Sialle, Oikeutta kaikille* 1/1894, 11.

¹³⁶ O. M. Reuter, Hevosen sieluelämästä II, *Eläinsuojelus* 2/1898, 24–27.

¹³⁷ O. M. Reuter, Hevosen sieluelämästä, *Eläinsuojelus* 1/1898, 3–6; O. M. Reuter, Hevosen sieluelämästä II, *Eläinsuojelus* 2/1898, 24–27.

¹³⁸ O. M. Reuter, Hevosen sieluelämästä, *Eläinsuojelus* 1/1898, 3–6.

Neiti Eklöf taas tuo esitelmässään esiin hevosen merkityksen yksittäisen ihmisen toimeentulon kannalta. Hänen mukaansa monien pitäisi kiittää hevosta toimeentulostaan, mutta kiitosten sijaan niitä kohdellaan huonosti. Hevonen on Eklöfin mukaan välinpitämättömästä kohtelusta huolimatta ahkera ja uskollinen kumppani, joka ei valita.¹³⁹ Ihmisen kumppanina hevonen tyytyy vähään, vaikka se ansaitsisi kiitosta yhteiskunnan rakentajana ja perheiden ruokkijana. Toinen kirjoittaja korostaa ihmisen vaikutusta eläimeen ja sitä kautta omaan toimeentuloonsa: ”Jos meillä on se käsitys, että eläin on ajatteleva ja tunteva olento, niin täytyy meidän luonnollisesti myöntää sekin, että eläimen tunteeseen vaikuttaa meidän suhteemme siihen.”¹⁴⁰ Kirjoittajan mukaan käsityksestä seuraa, että hyvä eläintenhoito on arvokasta niin eettisten, taloudellisten kuin käytännöllistenkin näkökulmien vuoksi:

Näemmehän kuinka pikkupalstalaisemme, jolla ei ole kuin yksi ainoa lehmä eikä ole tilaisuudessa antamaan sille yhtä runsasta ravintoa kuin suurtilallinen eläimilensä, kuitenkin voi pitää lehmänsä yhtä kiiltävän lihavana ja yhtä runsaslypsyisenä kuin jälkimäinenkin. Mistähän tämä riippuu? Tietysti siitä, että hänet ja hänen eläimensä yhdistää toisiinsa kiintymyksen siteet ja tämä enentää eläimen hauskuutta ja hyvinvointia. Harrastuksen herättäminen tähän suuntaan eläinten hoidossa on eettillisen harrastuksen edistämistä ja samalla varjossa olleen kansallistaloudellisen kysymyksen vetämistä täyteen päivänvaloon.¹⁴¹

Oli siis monia syitä, miksi eläintenhoiton tilaan tuli eläinsuojelijoiden näkökulmasta todella kiinnittää huomiota. Edellisessä lainauksessa esitetään, että pientilallisen kyky hoitaa kotieläimiään hyvin johtuu hänen kokemastaan kiintymyksestä hoidettaviaan kohtaan. Kiintymyksen muodostuminen ei kirjoittajan mukaan liity siihen, kuinka vakaa taloudellinen tilanne kotieläimen omistajalla on. Näkemys haastaa monien yläluokkaisten eläinsuojelijoiden tapaa nähdä pienituloisuus lähtökohtaisesti negatiivisena asiana eläinten hoidon näkökulmasta. Kirjoittaja osoittaa myös kiinnostusta siirtyä teoreettisista ja yleisellä tasolla liikkuvista pohdintoista konkreettisesti siihen, millainen olisi hyvä eläintenhoitajan ja kotieläimen suhde ja miten kiintymys heidän välillään muodostui. Olihan todettu, että hyvistä ja pätevistä eläintenhoitajista oli pulaa.¹⁴² Niinpä eläinsuojelulehdissä julkaistiin myös useita polveilevia tarinoita, joissa kuvailtiin ihanteellista suhdetta kotieläimen ja eläimen hoitajan tai sen kanssa työsken-

¹³⁹ Neiti Eklöf, Esitelmä, *Oikeutta kaikille* 2/1896, 19–22.

¹⁴⁰ Eläinsuojelus ja eläinpsykologia, *Eläinsuojelus* 5/1920, 34.

¹⁴¹ Eläinsuojelus ja eläinpsykologia, *Eläinsuojelus* 5/1920, 35–36.

¹⁴² Ks. esim. A. Chr. Suurempia vaatimuksia asetettava eläintenhoitajille, *Eläinsuojelus* 6/1920, 44–45.

televän henkilön välillä. Tällaisten tarinoiden päähenkilöinä ovat niin ajurit ja ajohevoset, so-tilaat ja sotahevoset kuin lehmät tai muu karja ja karjanhoitajat sekä hevoset ja savottatyöntekijät.

Erityisen hyvästä ajurin ja ajohevosen välisestä suhteesta kertoo tarina Pekka Päiväläisestä ja hänen hevosestaan. Pekan ja hevosen kerrotaan olleen ystäviä ja ymmärtäneen toisiaan. Osoitus Pekan hyvästä hoidosta oli, että hevosen sairastuessa Pekka ei väistynyt sen viereltä vaan hoiti sitä loppuun saakka rakkaudella.¹⁴³ Kertomuksesta ei voi tietää onko se tosi vai ei, mutta todellisuudessa eläinsuojeluyhdistykset huomioivat hevosia erityisen hyvin kohtelevia ajureita palkinnoilla.¹⁴⁴ *Eläinsuojelus*-lehden mukaan hyvän hevoshoitajan tunnisti siitä, että ajajaansa odottava hevonen innostuu kuullessaan tutut askeleet.¹⁴⁵ Oli tyyppillistä ajatella, että hyvän hevosen ”kuului” ilahtua, kun se näki tutun ihmisen.¹⁴⁶ *Eläinsuojelus* jatkaa, että hyvän ajajan hiljaiset sanat hevoselle ovat kuin hyväily, josta kiitokseksi hevonen ”tarttuu huulillaan hänen hihaansa”. Ajaja silittää karhealla ”työtoverin kädellään” hevosen turpaa, ja hevonen on niin tyytyväinen, että lähtee heti liikkeelle, kun ajaja istuu kärryille.¹⁴⁷ Maininta hevosesta tarttumassa ohjastajan hihaan kiitokseksi on mielenkiintoinen, sillä se vaikuttaa samanlaiselta käytökseltä kuin se, kun hevonen nyhtää hellästi hampaillaan lajitoveriaan – näin ylläpidetään kumppanuussuhteita. Myös turvan silittäminen tuntuu hevosesta luultavasti hyvältä. Hevosella on turvassa tankeita karvoja, joista on hyötyä ruuan etsinnässä. Siksi turpa on hevoselle herkkä kohta, ja sen hellä koskettaminen on sille mieleen.¹⁴⁸ Hyvä hevoshoitaja on eläinsuojelulehtien mukaan siis luonnostaan tiennyt, miten hevosen kanssa tulee toimia, jotta lajien välille rakentuisi luottamuksellinen suhde.

Eläinlääkäri K. Hellestöen mukaan paras tapa rauhoittaa hevonen esimerkiksi toimenpiteen ajaksi oli sille puhuminen, jolloin hevonen kuunteli levollisesti eikä hermostunut. Hellestöe arveli, että hevonen ymmärtää ihmisen sanoja, ja ainakin se kuulee äänestä ”mitä miehiä puheli on”. Hellestöen mukaan piiskaa ei tarvitse käyttää, jos osaa puhua hevoselle.¹⁴⁹ Sillä ei ole hänen mukaansa siis merkitystä, että hevonen ei ymmärrä ihmisen sanoja, koska se ymmärtää ihmisen äänensävyyn. Hän kirjoittaa: ”Hevosia on kohdeltava kuin lapsia – rangaistava

¹⁴³ Hellyyttää ”Toveria” kohtaan, *Oikeutta kaikille* 1/1896, 8–9.

¹⁴⁴ Nieminen 2001, 45.

¹⁴⁵ E. Thorsson, Mitä eläimet tuntevat, *Eläinsuojelus* 3–4/1917, 45.

¹⁴⁶ Leinonen 2013, 133.

¹⁴⁷ E. Thorsson, Mitä eläimet tuntevat, *Eläinsuojelus* 3–4/1917, 45–46.

¹⁴⁸ Telkänranta 2015, 32–33, 243.

¹⁴⁹ K. Hellestöe, Puhela eläimille! *Eläinsuojelus* 2/1917, 29–30.

tarpeen vaatiessa, ja palkittava kiitoksen tai hyväilyn muodossa sitä ansaitessa, ja se on tehtävä heti.” Hellestöe lisää, että jos pikaistuksissaan lyö hevosta, on pyydettyä heti anteeksi. Jos on pyynnössään nopea, hevonen ei jää kantamaan kaunaa.¹⁵⁰ Vaikka Hellestöe inhimillistääkin hevosia kirjoittamalla, että niitä on kohdeltava kuin lapsia ja epäilemällä että hevoset voivat kantaa kaunaa, hän kuitenkin vastuuttaa ihmisiä kohtelemaan hevosta oikein ja johdonmukaisesti. Hellestöen huomio, että hevonen on palkittava kiitoksella tai hyväilyllä heti, kun tämä sen ansaitsee, on myös linjassa tänä päivänä suosittuun koulutustapaan, jossa pyritään positiivisen vahvistamisen keinoin saamaan eläin käyttäytymään halutulla tavalla.¹⁵¹

Eläinsuojelulehdissä myös hevonen ja sotamies esitettiin kumppaneina. Leinosen väitöskirjassa käytetyissä muistelmissa hevosta arvostetaan sotasankarina, jonka kanssa tehtiin yhdessä työtä sekä perheen leivän hankkimiseksi että isänmaan puolustamiseksi. Yhdessä tehty työ siis määritteli käsityksiä hevosten oikeanlaisesta paikasta osana yhteiskuntaa.¹⁵² Sotakokemukset yhdistävät sotilaita ja hevosia myös *Eläinsuojeluksen* kirjoituksissa. Toverusten hyvästit -nimisessä runossa kerrotaan kauniisti kuolinvuoteella olevan sotamiehen ja tämän hevosen hyvästeistä. Sankarin silmien sulkeutuessa hän hyväilee taisteluissa mukana ollutta ratsuaan, luulee voimiensa palaavan ja hourien juttelee hevoselle heidän olevan kotimatalla. Hevosystävä jää suremaan, ettei voinut kuolla yhdessä toverinsa kanssa. Runon yhteydessä on valokuva, jossa kuoleva mies makaa sängyssä ojentaen kättään häntä kohti kumartuvaa hevosta kohti.¹⁵³ Runossa hevonen ja sotilas esitetään kumppaneina, jotka kärsivät ja mielellään myös kuolisivat yhdessä. Pro gradu -tutkielmassaan toisessa maailmansodassa olleita koiria tutkinut Noora Viljamaa toteaa, että koiran ja ihmisen välinen kiintymys oli molemmille antoisa. Molemmat saivat toisistaan lohtua pelottavassa ja stressaavassa tilanteessa.¹⁵⁴ Samoin edellä kuvatussa runossa ja siihen liittyvässä kuvassa on ilmeistä, että sotilaan ja hevosen kumppanuus on vastavuoroista, mikä tuo toisilajisen eläimen toimijuuden esiin.

Taistelutantereella hevosella ja ihmisellä oli yhtä kurjaa. *Eläinsuojelus*-lehdessä kerrotaan, että kotoa tuodun hevosen kanssa voi yhdessä muistella kotia, ja hevosesta pidettiin sen takia

¹⁵⁰ K. Hellestöe, Puhele eläimille! *Eläinsuojelus* 2/1917, 29–30.

¹⁵¹ Esimerkiksi naksutinkoulutus perustuu positiiviseen vahvistamiseen, ja sillä koulutetaan tyypillisesti koiria, kissoja ja hevosia. Keskeistä naksutinkoulutuksessa on palkita eläin heti sen toimittua halutulla tavalla esim. herkulla tai rapsutuksella. Telkänranta 2023b, 113–114.

¹⁵² Leinonen 2013, 112.

¹⁵³ S. H., Toverusten hyvästit, *Eläinsuojelus* 2/1916, 22–24.

¹⁵⁴ Viljamaa 2020, 60.

myös mahdollisimman hyvää huolta.¹⁵⁵ Sotilaiden ja hevosten kohtalo oli sodassa sama. Miehet ja hevoset jakoivat syöpäläiset, nälän, märkyyden, pelon, sairaudet, kuoleman ja uupumuksen.¹⁵⁶ Sotatilanne muutti hevosen ja miehen suhdetta niin, että mies ei enää ollutkaan vain auktoriteetti hevoselle ja hevonen miehen alainen. Sotakentällä molemmat olivat kaukana kotoa, oudossa paikassa ja hengenvaarassa. Olosuhteet ja koti-ikävä siis lähensivät sotilasta ja hevosta. Sodassa eläimen uhraus ihmisen vuoksi on selkeä: se ei ymmärrä lähteneensä taisteluun, mutta seuraa omistajaansa luottavaisesti. Jos ihminen ymmärtää kotieläimen laittavan myös oman panoksensa yhteisen työn eteen, seuraa kiitollisuus eläintä kohtaan, mikä myös korottaa eläimen arvostusta.

Kotieläinten hyvä kohtelu tulee esiin myös karjapiioista kertovissa tarinoissa. Eläinsuojelulehdissä on kerrottu karjapiioista nimeltä Kaisa, Leena ja Maija, jotka tulivat hyvin toimeen hoitamiansa eläinten kanssa. Heidän kerrotaan olleen oikeita eläinten ystäviä. He hellittelivät hoitamiaan kotieläimiä, pitivät niistä aidosti ja heillä oli aina aikaa jutella tilan eläimille. Maija kutsui vasikoita nimillä kuten Ruusu ja Kultasilmä. Kaisan ääni rauhoitti lehmät, lampaat, porsaas ja kanat. Hän saattoi viettää tuntikausia ulkona jutellen hoidokeilleen, ja ”jokainen karjapiihan asukkaista vastasi omalla kielellään, kaikki samanlaisella ilon ja mieltymyksen ilmauksella”.¹⁵⁷ Myös Leena ja Maija puhuttelivat eläimiä ystävällisesti. Aivan kuin lehmät olisivat olleet heidän tuttaviaan ja ymmärtäneet naisten puheen. Eläimet rauhoittuivat hoitajiensa puheesta, ja vastasivat heille omalla tavallaan.¹⁵⁸ Mitä ilmeisemmin vuorovaikutus hoitajan ja kotieläimen välillä oli molemminpuolista. Tarinoiden naisten suhde hoidokkeihinsa vastaa etnografisten lähteiden kuvaa perinteiselle maataloudelle tyypillisestä tavasta hoitaa lehmiä. Lehmiä on kuvattu rakkaiksi myös talonpoikaisessa Suomessa ja lehmän lypsäjä usein lauloi ja jutteli lehmälle lypsäessään tätä. Erityisesti lypsäminen voidaan nähdä yhteistyönä lypsäjän ja lehmän välillä. Ajateltiin, että jos lehmälle oli kiltti ja kohteli sitä hyvin, lehmä antoi maitonsa mielellään. Jos lehmälle oli kova tai käyttäytyi sitä kohtaan vihaisesti, ei saanut maitoa.¹⁵⁹ *Oikeutta kaikille* -lehti neuvoi suoraan, että lehmää oli kohdeltava hellästi, jotta se antoi mielellään lypsää – muuten se saattoi pidättää maitonsa juoksemasta.¹⁶⁰

¹⁵⁵ S. H., Sodan mykät marttyyrit, *Eläinsuojelus* 8/1916, 123–125.

¹⁵⁶ Hevoset palaavat rintamalta, *Eläinsuojelus* 2/1919, 26–27.

¹⁵⁷ F.M.C., Kaisa muori, *Oikeutta kaikille* 10/1896, 148.

¹⁵⁸ F.M.C., Kaisa muori, *Oikeutta kaikille* 10/1896, 148–152; Anttilan ukon neuvoja eläinsuojelusasiassa, *Eläinsuojelus* 3/1896, 36–40; Eva Ljungberg, Kuinka Maija tuli eläinten ystäväksi, *Eläinsuojelus* 6/1898, 93–95.

¹⁵⁹ Kaarlenkaski 2015, 49.

¹⁶⁰ J. F. Hallenborg, Lypsäminen, *Oikeutta kaikille*, 1/1895, 73–75.

Eläinsuojelulehtien tarinoissa eläimet palkitsivat ystävällisen kohtelun käyttäytymällä ihmisen haluamalla tavalla. Kaisan eläinystävät seurasivat häntä joka paikkaan, jolloin eläinten ohjaaminen haasta tai aitauksesta toiseen oli hänelle helppoa. Jopa vihainen Punikki-lehmäkin antoi Kaisan lypsää itseään.¹⁶¹ Lehmien kerrottiin tuottaneen maitoa karjakkojen huolellisessa hoidossa niin hyvin, että Leenan epäiltiin osanneen noitua. Epäilykset kuitattiin kuitenkin nopeasti leikillä ja auktoriteettina pidetyn henkilön ajatuksella siitä, että Leena oli vain hyvä ja huolellinen karjapiika.¹⁶² Kertomukseen on päässyt siis viitteitä vanhan kansan karjataioista, joita harjoitettiin vielä 1800-luvulla syrjäseuduilla. Kylissä keskellä metsää kristinusko ja vanhat kansanuskomukset elivät pitkään keskenään sekoittuneina ja taikakeinoja käytettiin jokapäiväisiin tarpeisiin auttamaan toimeentulossa.¹⁶³ Taikauskaiset ajatukset eivät kuitenkaan uudempaa eläinlääkintää ja -hoitoa kannattaneille moderneille kaupunkilaisille sopineet, minkä vuoksi tässäkin tarinassa noituudesta puhujan ajatus oikaistaan.

Tarinat eivät kerro, miten Kaisasta ja Leenasta tuli eläinten ystäviä ja huolellisia karjanhoitajia, mutta Maijasta kerrotaan, ettei hän suinkaan ollut aina ollut eläinten ystävä. Päinvastoin hän oli lapsena pelännyt lampaista ja sen takia lammaspaimeneen jouduttuaan heiteltyt lampaista kivillä. Käänteentekevä hetki tuli, kun Maijan oli 15-vuotias. Tuolloin hän oli paimenessa ollessaan hetkeksi nukahtanut ja kadottanut kaikki lampaat näköpiiristään. Maija huolestui ja kun hän viimein löysi lampaat, hän kutsui niitä määkimällä ja lampaat juoksivat vastaan. Yksi lampaista oli vahingoittanut silmänsä ja muut lampaat auttoivat sitä hellästi. Näky liikkui Maijan kyyneliin ja hän ymmärsi, että lampaat ovat tietoisia olentoja. Opetus ei koskaan unohtunut: ”Sentähden, neiti, olen tullut lehmieni ja vasikkaini, lampaiden ja porsaiden hyväksi ystäväksi, ja kun on jonkun hyvä ystävä, silloin tekee myöskin mitä voi ilolla ja halukkaasti sen hyväksi.”¹⁶⁴ Hyvin suoraviivainen muutos Maijan ajattelutavassa tapahtui, kun hän koki voimakkaita tunteita: huolta lampaista, helpotusta niiden löytymisen jälkeen ja liikutusta lampaiden hellyydestä toisiaan kohtaan. Tapahtuman jälkeen Maija alkoi ajatella, että vain ne, jotka eivät ole eläinten kanssa lähemmin tekemisissä, voivat väittää niitä ymmärtämättömiksi ja tyhmiksi.¹⁶⁵ Maijan omat kokemukset vaikuttivat näin hänen ajatuksiinsa eläimistä jopa siinä määrin, että hän uskoi, että kun ihminen on eläimen kanssa vuorovaikutuksessa, hän väistämättä ymmärtää eläimen älyn ja tietoisuuden.

¹⁶¹ F.M.C., Kaisa muori, *Oikeutta kaikille* 10/1896, 148–152.

¹⁶² Anttilan ukon neuvoja eläinsuojelusasiassa, *Eläinsuojelus* 3/1896, 36–40.

¹⁶³ Kaarlenkaski 2014, 283–296; Leinonen 2017, 51–52; Leinonen 2013, 36–38; Stark 2005, 87–90.

¹⁶⁴ Eva Ljungberg, Kuinka Maija tuli eläinten ystäväksi, *Eläinsuojelus* 6/1898, 93–95.

¹⁶⁵ Eva Ljungberg, Kuinka Maija tuli eläinten ystäväksi, *Eläinsuojelus* 6/1898, 93–95.

Tarinoissa Maijan, Leenan ja Kaisan ei tarvitse esittää eläimille ikäviä vaatimuksia, vaikka karjakot ovatkin selkeästi eläinten kaitsijoita ja ohjaajia. Tarinoissa kiteytyy eläinsuojeluliikkeen ideaali tapa kohdella eläimiä. Sen mukaan eläimet ovat kumppaneitamme ja niitä hyödynnetään vain pakon edessä, sillä muuta vaihtoehtoa ei ole. Ideaalitilanteessa eläimiä ei haittaisi, että niistä hyödytään. Esimerkiksi lehmän lypsäminen näyttäytyy teksteissä lehmällekin positiivisena asiana. On kuitenkin huomionarvoista, että tarinoissa vaietaan siitä, mitä lehmän maidontuotanto käytännössä edellyttää: uuden vasikan synnyttämistä säännöllisesti ja sitä, että lehmä ei saa itse hoitaa poikastaan. Lisäksi tarinoista puuttuu kuvaukset kotieläimen teurastamisesta lihan vuoksi, mikä oli kohtalona niin sioilla, lampailla, sonneilla kuin kanoillakin. Kysymysmerkiksi jää, mitä Mieltä Maija, Leena ja Kaisa olisivat olleet eläinten teurastamisesta. Kuvaukset karjakkojen suhteesta hoidokkeihinsa voidaan nähdä eräänlaisena pastoraaliunelmana, kuvitelmana siitä, millaista olisi eläimeen arvostavasti suhtautuva karjatalous.

2.4 Teurastus hyvän eläinsuhteen kompastuskivenä

Kertomuksessa ”Kun Rusko ammuttiin” kuvataan Siiri-emännälle rakkaan Rusko-hevosien viimeisiä päiviä. Rusko on jo vanha, ja Siiri on tehnyt raskaan päätöksen antaa ampua se. Ennen Ruskon kuolemaa Siiri hyvästelee hevosen hyväilyjen ja herkkujen kera sekä puhumalla sille kauniisti. Hevonen ihmettelee Siirin käytöstä, mutta laittaa kiitokseksi päänsä tämän käsiin. Kuvaus Siirin ja Ruskon kohtaamisesta on hyvin tunteikas, ja siitä tulee vaikutelma, että hyvästely on Siirin tapa käsitellä hevosesta luopumista.¹⁶⁶ Hevosien kuolema on tyypillisesti ollut tuskallinen kokemus koko perheelle.¹⁶⁷ Eläinsuojelulehdet esittävät hyvin palvelleen eläimen kuoleman merkityksellisenä tapahtumana, joka on omistajalle vaikea ja tunnepitoinen. Hevosella oli kotieläimenä erityinen asema, ja niiden kuolema oli suuri menetys talolle, niin emotionaalisesti kuin taloudellisestikin. Hevosia ei vuosisadan vaihteen Suomessa syöty, ja hyvin palvellut työhevonen saatettiin haudata kodin lähelle pellonlaitaan.¹⁶⁸ Vaikka talonpoikaiskulttuurissa kotieläimiä pidettiin niistä saatavan hyödyn tähden, kotieläimiinkin kiinnytettiin, jolloin niistä luopuminen oli raskasta. Tässä luvussa käsitellään eläinsuojelulehtien kuvauksia kotieläinten kuolemasta, joten luvun keskeiseksi temaksi nousee kotieläimen teurastus vuorovaikutuksen näkökulmasta.

¹⁶⁶ Eva Ljungberg, Kun Rusko ammuttiin, *Eläinsuojelus* 1/1897, 11–15.

¹⁶⁷ Leinonen 2013, 224.

¹⁶⁸ Leinonen 2013, 119–221; Nieminen 2001, 45–48.

Suhtautuminen sikojen, nautojen, kanojen tai lampaiden kuolemaan oli täysin erilainen kuin hevosten kuolemaan. Tämä johtuu siitä, että näiden eläinten kuolemasta oli ihmisille suoraa hyötyä niistä saatavan lihan, nahan tai luiden¹⁶⁹ muodossa. Yleisesti eläinsuojeluliikkeen piirissä ajateltiin, että teurastus oli välttämätön paha, sillä köyhä kansa tarvitsi kaiken ruoan minkä syödäkseen sai. Tästä syystä teurastuksesta tehtiin hyväksyttävää pyrkimällä tappaa eläin mahdollisimman nopeasti ja kivuttomasti.¹⁷⁰ Kotieläinten teurastaminen ja kasvattaminen oli 1800-luvun lopulle saakka pysynyt perhepiirissä, mutta kun tietoisuus hygieniasta lisääntyi, teurastusta keskitettiin isoihin teurastamoihin.¹⁷¹ Perinteisessä talonpoikauskulttuurissa eläimiä ei tainnutettu ennen teurastusta. Nauta teurastettiin sitomalla se rekeen, jonka jälkeen sen kurkku viillettiin auki, jotta veri pääsi vuotamaan vapaasti. Tällainen kuolema on hyvin hidas, ja kesti puolesta tunnista jopa tuntiin ennen kuin eläin kuoli.¹⁷² Teurastustapaa kuvattiin usein paheksuvaan sävyyn *Oikeutta kaikille-* ja *Eläinsuojelus-*lehdissä ja kerrottiin, että teurastus pitäisi hoitaa tainnuttamalla eläin ensin esimerkiksi lyömällä sitä kirveen perällä päähän. Eläinsuojeluyhdistykset myös mainostivat uusinta teurastusteknologiaa lehdissään ja esittelivät sitä maatalousmarkkinoilla. Lisäksi he kauppasivat sitä toimistollaan.¹⁷³

Tainnuttamisen lisäksi eläinsuojelijat halusivat siirtää teurastuksen pois yleisön näköpiiristä erillisiin teurastuslaitoksiin ammattimaisten teurastajien vastuulle, sillä teurastuksen todistamisen ajateltiin olevan moraalille vaaraksi. Eläinsuojelijat eivät siis lähtökohtaisesti tavoitelleet eläinten suojelua kuolemalta, vaan ihmisten suojelua epäammattimaisen teurastuksen todistamiselta.¹⁷⁴ Erityisesti lapsia ja naisia haluttiin varjella todistamasta teurastusta, mutta eivät aikuisetkaan teurastuksen näkemisestä pitäneet. Eläinsuojelijat näyttivät kammoavan perinteisessä teurastustavassa mahdollisesti todistettavaa eläimen tuskallista katsetta ja ammuksista, joiden epäiltiin vaikuttavan ihmiseenkin.¹⁷⁵ Teurastettavan eläimen kohtaaminen oli voimakas kokemus: ”Eläimen pelko ja tuska onkin tällaisessa tilaisuudessa hyvin suuri, ja olen välisti nähnyt sen luovan teurastajaansa niin surullisen ja rukoilevan katseen, että olen

¹⁶⁹ Luita käytettiin mm. liiman ja maalin valmistuksessa.

¹⁷⁰ Ks. esim. E. J. Mellberg, Erilaisia teurastustapoja, *Eläinsuojelus* 1/1897, 7–10; Nieminen 2001, 55–57.

¹⁷¹ Jalava 2022, 110–111.

¹⁷² Kaarlenkaski 2015, 50; Nieminen 2001, 56.

¹⁷³ Ks. esim. A. S., Ääni Pohjanmaalta teurastuskysymyksessä, *Oikeutta kaikille* 10/1896, 145–147; Seurattavaa, *Oikeutta kaikille* 1/1895, 77; Anttilan ukon neuvoja eläinsuojelusiassa, *Eläinsuojelus* 3/1897, 36–40; T. F., Teurastaminen ilman eläinrääkkäystä, *Eläinsuojelus* 4/1898, 45–48; Nieminen 2001, 58–65.

¹⁷⁴ Dirke 2000, 188–189; Jalava 2022, 110–111.

¹⁷⁵ A. S., Ääni Pohjanmaalta teurastuskysymyksessä, 10/1896, *Oikeutta kaikille* 10/1896.

muistanut sen kauan.”¹⁷⁶ Lainauksessa tulee ilmi, että teurastuksen näkemisestä tulee ihmiselle epämiellyttävä tunne.

Juuri epämiellyttävä tunne on se syy, miksi teurastukset haluttiin mahdollisimman kauas ihmisten näköpiiristä. Poliitiikan tutkija Timothy Pachiratın mukaan piilottaminen ja etäännyttäminen ovat vallan muotoja ja ne liittyvät keskeisesti teurastukseen tänäkin päivänä. Pachirat viittaa sosiologi Norbert Eliasın analyysiin sivilisaatioprosessista, jossa keskeistä on niiden asioiden piilottaminen näkyviltä, joita pidetään vastenmielisinä. Sivistyksen myötä 1500-luvulta 1800-luvulle käytöstä vartuvat ja asenteet alkoivat vaatia muun muassa alastomuuden ja ruumiintoimintojen piilottamista, samoin kuin eläimen piilottamista syötävästä lihasta. Edistyksen nimissä fyysisesti etovat ja moraalisesti vastenmieliset asiat päätettiin piilottaa näkyvistä.¹⁷⁷ Teurastuksen piilottamisessa mukana oleva valta liittyy yleensä lihaan tuotteena, jonka päätyminen ihmisten ostokoreihin hyödyttää tiettyjä yrityksiä ja ihmisiä. Eläinsuojelijoilla tuskin oli rahaan liittyviä kytköksiä teurastamoihin ja karjankasvattajiin. Sen sijaan heillä oli huoli suomalaisten moraalista rappeutumisesta, mikä heijastui käsitykseen teurastuksesta.

Vaikka eläinsuojelijat eivät olisi rahallisesti hyötäneet eläinten teurastamisen siirtämisestä teurastamoihin, osa heistä näyttää omaksuneen argumentit teurastamoiden puolesta lähes kriittittä. Teurastuslaitoksista tulevan lihan luotettiin olevan mahdollisimman kivuttomasti, huolellisesti ja hygieenisesti teurastettua. Constance Ullnerin kirjoittamassa tarinassa ”muori” haluaa mieluummin viedä Nasse-possun teuraalle kaupungin teurastuslaitokseen kuin antaa miehensä teurastaa sen itse. Muori ei halunnut, että hänen lapsensa näkivät teurastuksen tai edes tiesivät syövänsä tuntemistaan eläimistä peräisin olevaa lihaa. Sen sijaan hän haluaa ostaa perheen syömän sianlihan kaupasta ja lähettää 14-vuotiaan poikansa teurastusoppiin kaupunkiin.¹⁷⁸ Muori haluaa siis etäännyttää syötävän lihan kotona kasvatetuista possuista. Muorin kerrotaan saaneen edistykselliset ajatuksensa eräältä rouvalta, mikä voi olla viittaus eläinsuojeluyhdistyksissä toimineisiin rouviin. Tarinan muori toimi ajan eläinsuojelun näkökulmasta esimerkillisellä tavalla, sillä hän halusi vähentää lastensa ristiriitaisia tunteita, joita seuraisi tuttujen eläinten syömisestä. Muori ajatteli pitävänsä huolta siitä, että hänen lastensa moraalit eivät rappeutuisi. Tarinassa kerrotaan, että kylän muut naiset pitivät sekä rouvan että muorin ”hellämielisyyttä” hullutteluna. On kiinnostavaa, että toiminnan taustalla selitetään olevan

¹⁷⁶ Anttilan ukon neuvoja eläinsuojelusasiassa, *Eläinsuojelus* 3/1897, 36–40.

¹⁷⁷ Pachirat 2011, 9–14.

¹⁷⁸ Constance Ullner, Kun Nasse oli teurastettava, *Eläinsuojelus* 2/1898, 27–30.

eläimiä kohtaan tunnettu hellyys, sillä eläimiin tuo hellyys ei todellisuudessa ulottunut – heidän elämänsä päättyi ihmisen ruokapöytään joka tapauksessa. Tavoite oli sama kuin lihan syönnin edistämiseen pyrkineillä tahoilla, sillä molemmat tavoittelivat lihan alkuperän piilotamista. Toisaalta tällaisia kirjoituksia julkaistiin suhteellisen vähän, ja ne vaikuttavat olevan usein juuri Ullnerin kirjoittamia.¹⁷⁹ Etenkin 1910-luvulla julkaistiin runsaasti teurastusta ja teuraskuljetuksia suoraan tai välillisemmin kritisoivia kirjoituksia.

Yksi nykypäivän teurastuskeskustelun voimakkain kritiikki koskee eläimen näkökulmaa teurastukseen. Jos tarkastellaan mitä eläin ajattelee teurastuksesta, selkeä vastaus on, että se ei halua kuolla. Kaikki selkärangaiset ja osa selkärangattomista eläimistä tuntevat kipua, jolloin ne välttelevät sen tuntemista ja pyrkivät lievittämään sitä käytettävissään olevilla keinoilla.¹⁸⁰ Näin pääsemme takaisin vuorovaikutukseen, lajirajat ylittävään suhteeseen, joka voi kertoa meille jotain eläimen toimijuudesta.

Vuonna 1895 julkaistussa kertomuksessa Dorotea-muorilla on voimakas kiintymyssuhde Kukka-nimisen lehmänsä kanssa, mikä tulee ilmi tilanteessa, jossa jo vanhaksi elänyttä lehmää ollaan viemässä teurastamolle. Dorotea on surullinen Kukan vääjäämättömästä kohtalosta, puhuttelee tätä kullaksi ja sivelee sen kylkeä. Kukan kerrotaan vastaavan olemalla vaiti. Isäntä vie Kukan teurastamolle, mutta Kukka pakenee teurastuspaikalta takaisin kotiin. Kotiin päästyään se ammuu ja puskee ovea päästäkseen sisään. Dorotea ottaa Kukan ilolla vastaan, ja lopulta Kukka kuolee kotonaan luonnollisesti ja rauhallisesti.¹⁸¹ Tarinassa Kukan näkemys teurastamosta on ilmiselvää – Kukka ei halua kuolla, varsinkaan teurastamolla. Vuorovaikutus Kukan tapauksessa on kaikkea muuta kuin hienovaraista. *Oikeutta kaikille* ottaa tarinan kautta huomioon eläimen näkökulman, ja päättyy ehdottamaan, ettei kuolema teurastamolla ole eläimen näkökulmasta paras mahdollinen. Eläin saattaa haluta kuolla tutussa ja turvallisessa kodissaan ihmiskumppaninsa seurassa. Ristiriita edellä mainittuun teurastamojen kehumiseen on ilmeinen.

Teurastuskeskustelu oli eläinsuojeluliikkeen piirissä siis monipuolisempaa kuin miltä ensi silmäyksellä vaikuttaa. Teurastamo näyttää olleen positiivinen vaihtoehto, kun tapettavaksi päätyi sika, nauta, lammas tai kana, johon ihmisellä ei ollut läheistä henkilökohtaista suhdetta. Tällöin teurastamo oli siisti, nopea ja hygieeninen vaihtoehto muuttaa karja liharuoaksi, jota

¹⁷⁹ Ks. esim. Constance Ullner, Teurastaja. Saaristokuvaus, *Eläinsuojelus* 5/1898, 71–73.

¹⁸⁰ Dawkins 2006, 7–9; Telkänranta 2023, 64–65, 138–139.

¹⁸¹ Nimimerkki ”m”, ”Kukka”, *Oikeutta kaikille* 1/1895, 67–71.

nälkäiset suomalaiset himoitsivat. Jos taas kyse oli kotieläimestä kuten lypsylehmästä, jonka kanssa oli viettänyt vuosia tai vuosikymmeniä tehden sen kanssa yhdessä töitä toimeentulon eteen, teurastamo näyttäytyi kylmänä ja liian nopeana kuolemana. Empatiaa on helpompi tuntea tuttua ja omaan sisäryhmään luettua henkilöä kohtaan.¹⁸² Eläinsuojeluliikkeeseen kuului moninainen joukko ihmisiä, joten voi myös olla, että heillä oli erimielisyyksiä siitä, miten teurastamoihin tulisi suhtautua.

Toiset kirjoittajat toivat painokkaammin esiin teurastustilanteen vaikeuden. Professori E. J. Mellberg kirjoitti vuonna 1897: ”Mitä meihin tulee, saatamme tuskin liikutuksesta katsella teurastuseläinten pitkällistä kuolemaa. Siihen pakottaa tavallinen tunne.”¹⁸³ Myös eräs maatilan emäntä osoittaa tuntevansa surua eläinten puolesta: ”Kohta tulee teurastusaika ja sydäntäni oikein särkee nähdessäni eläimiä, ajatellessani kuinka paljon ne saavat kärsiä, ennen kuin ne ovat tapetut.”¹⁸⁴ Ihmisen tuntemasta surusta eläimiä kohtaan ja Mellbergin mainitsemasta tarpeesta kääntää katseensa pois päin voi päätellä, että eläin osoittaa toimijuutensa ilmaisemalla kärsimystään. Kärsimyksen todistamisesta seuraa empaattisen ihmisen mielipaha.

Erytisesti eläinsuojelulehdissä kritisoitiin laajalti eläinten kuljetusta, joka liittyi väistämättä teurastukseen. Teuraskuljetukset saivat lehdissä 1910-luvulla yhä enemmän palstatilaa. Vuonna 1919 julkaistussa kirjoituksessa kerrotaan eläinten kohtelun rautatiekuljetuksissa olleen eläinsuojelijoiden ja Valtionrautateiden henkilökunnan eläinsuojeluyhdistyksen ansiosta jo paranemaan päin, mutta sodan vuoksi asiat jälleen huononivat.¹⁸⁵ Lihan kuljettaminen rautateitse mahdollisti yhä suurempien lihamäärien kuljettamisen maaseudulta kaupunkiin.¹⁸⁶ Ennen jääkaappien ja jäähdityksen yleistymistä oli tapana ajaa eläimet elävinä kaupunkiin teurastettaviksi. Jotkut eläimet lihotettiin halvalla rehulla juuri ennen kaupunkiin tuomista.¹⁸⁷ Kaupungissa näkyi siis yhä enemmän eläinten teuraskuljetuksia, jolloin niistä tuli myös eläinsuojelijoille näkyvä osa teurastusprosessia. Agnes von Konow kirjoittaa nähneensä raitiovau- nusta, kun pientä karjajoukkoa ajettiin kohti teurastamoa piisko- jien avulla. Hän järkyttyi näkemästään ja pohti eläinten ajatuksia ja määrän- päässä odottavaa nälkää, kauhua, raakuutta ja kuolemaa. Von Konow kysyy: ”Oivalsiko ne sen vääryyden, että ihminen, joka käytti niitä

¹⁸² Aaltola 2017, 116–118.

¹⁸³ E. J. Mellberg, Erilaisia teurastustapoja, *Eläinsuojelus* 1/1897, 7–10.

¹⁸⁴ Anttilan ukon neuvoja eläinsuojelusasiassa, *Eläinsuojelus* 2/1897, 22–28.

¹⁸⁵ Constance Ullner, Epäkohtia eläinsuojeluksessa, *Eläinsuojelus* 2/1919, 21–22.

¹⁸⁶ DeMello 2007, 18–19.

¹⁸⁷ Kean 1998, 28–29.

hyväkseen, otti niiltä kaiken, ja että ne itse palkkioksi auliudestaan saivat osakseen vain raa-kuutta ja aiheetonta pahoinpitelyä?”¹⁸⁸ Teuraalle matkaavien eläinten kärsimyksen todistaminen johdattaa Von Konowin pohtimaan lihansyönnin järkevyyttä. Vaikka von Konow ei asetu vastustamaan lihansyöntiä, se ei estä häntä pohtimasta asiaa:

Sielussamme nousee useinkin epäselvä vastenmielisyys lihan syöntiä, eläinten ravintona käyttämistä vastaan, olentojen, meidän vertaistemme mitä tulee kykyyn ajatella, tuntea ja kärsiä. Tätä tunnetta koetamme me kaikin tavoin painaa alas, sammuttaa. Ja sinä[sic] me useimmiten onnistummekin.¹⁸⁹

Von Konow on siis tunnistaa vastenmielisyyden tunteen, joka sivilisaatioprosessin edetessä nousi ihmisissä esiin, kun nämä todistivat eläimen tappamista. Hän myöntää, että eläinten ystävää haluaa aktiivisesti kieltäytyä katsomasta ja kuulemasta ja painaa ikävät tuntemukset alas, jotta hän pystyy syömään lihaa eli hyväksymään, että paistiksi päätyvä eläin kärsii ihmisen ruoan vuoksi. Eräässä kirjoituksessa asia ilmaistaan suoraan: ”Tunteellisen ihmisen on paras ummistaa silmänsä ja tukita korvansa!”¹⁹⁰ Eläinsuojelijat olivat siis tahallisesti tietämättömiä lihan alkuperästä, eli he pyrkivät arkisen dissosiaation kautta erottamaan kadulla nähdyt kärsivät eläimet lautasella olevasta lihasta eri kategorioikseen. Siten ensin mainitulla asialla ei olisi mitään tekemistä jälkimmäisen kanssa.¹⁹¹ Näin oli toimittava, sillä eläinten kärsimys oli näkyvillä kaupunkilaisen arjessa, eikä lihasta kieltäytyminen ollut tuolloin yleistä. Kiusallista kysymystä voitaisiin von Konowin mukaan korjata teurastamalla eläin nopeasti sen kotipaikassa ja kuljettamalla liha kylmässä pois.¹⁹² Vaikka von Konow perustelikin ehdotustaan eläinten hyvinvoinnilla, hän tuli Ullnerin tavoin kannattaneeksi eläimen kärsimyksen viemistä pois ihmisen näkyviltä, jolloin lihan ja eläimen dissosiaatio muuttui yhä helpommaksi.

Yksi etäännyttämisen keino on uusien, vaarattomampien nimien keksiminen epäilyttävälle tai vastenmielisille asioille.¹⁹³ Lemmikki- tai tuotantoeläimen kuolemasta puhuttaessa ei esimerkiksi yleensä käytetä sanaa ”kuolema”, vaan ”lopetus” tai ”tainnutus”.¹⁹⁴ Carol J. Adams on selittänyt eläimen piilottamista lautasella olevasta lihasta käsitteen ”poissaoleva viittauskohde” kautta. Kun ruoka-annoksessa oleva liha ei herätä mielikuvia eläimestä, josta se on pe-

¹⁸⁸ A. von Konow, Teuraskarjan kuljetuksesta, *Eläinsuojelus* 9–10/1917, 104–106.

¹⁸⁹ A. von Konow, Teuraskarjan kuljetuksesta, *Eläinsuojelus* 9–10/1917, 106.

¹⁹⁰ Ote M. S. Lisowskyn kirjoituksesta, Vaikeroimatta vaivanalaiset, *Eläinsuojelus* 2/1920, 9–10.

¹⁹¹ Aaltola 2020, 311.

¹⁹² A. von Konow, Teuraskarjan kuljetuksesta, *Eläinsuojelus* 9–10/1917, 106.

¹⁹³ Pachirat 2011, 9.

¹⁹⁴ Ollila 2020, 213–214.

räisin, eläimestä tulee poissaoleva viittauskohde. Myös Adamsin mukaan keskeinen poissaolevaksi viittauskohteeksi tekemisen muoto on kielenkäyttö. Ruokapöydässä ei ole ”kuollutta tai teurastettua eläinruumista” vaan lihaa tai pihviä.¹⁹⁵ Suomalainen kirjallisuuden kääntäjä Agnes von Kraem tuo poissaolevan viittauskohteen lähelle, kun hän kertoo *Eläinsuojelus*-lehdessä nähneensä omasta asunnostaan Helsingissä, kuinka laihoja, horjuvia ja nälkäisiä eläimiä vietiin teurastuslaitokseen. Eläimet kirkuivat ja vaikeroivat kun niitä hakattiin kepein ja ruoskin. Tällainen kohtelu on von Kraemin mukaan ”rikos sitä yhteiskuntaa kohtaan, jolle siten pahoinpideltyjen eläinten liha tarjotaan ravinnoksi.”¹⁹⁶ Jo tässä kohtaa von Kraem tuo esiin, että eläin päättyy lopulta ihmisten lautasille. Vielä voimallisemmin hän kirjoittaa kritisoidessaan eläinkuljetuksia rautateilla: ”Kukaan ei välitä mukana olevien teuraseläinten tilasta, kukaan ei katso niiden tarvitsevan hoitoa, ne ovat vain lihaa, joka tosin vielä elää, mutta joka on määrätty tapettavaksi, jotta se sitten syötäisiin. Ja tämä liha tuntee yhä edelleen!”¹⁹⁷ Von Kraem puhuu eläimestä elävänä ja tuntevana lihana, mikä korostaa lihan ja eläimen yhteyttä. Hän ei yritä tietoisesti dissosiaation kautta selittää asiaa muuksi kuin se on – eläin kärsii matkalla teuraalle ihmisen pihvin vuoksi. Voimakkaalla kielenkäytöllään hän toimii toisin kuin muut eläinsuojelijat. Von Kraem ei pyri piilottamaan eläimen kärsimystä moraalin vuoksi, vaan tuo sen esiin, jotta asiaan tulisi muutos. Pachiratin käsite ’politics of sight’ kuvaa juuri tällaisia yrityksiä tuoda eläinten piilotettu kärsimys esiin muutoksen aikaansaamiseksi.¹⁹⁸ Tänä päivänä eläinaktivistien keinoja tuoda eläinten kärsimys esiin ovat esimerkiksi sikaloissa ja teurastamoissa tehdyt salakuvaukset. 1900-luvun alussa keinot olivat kirjallisia.

Vuosisadan vaihteen eläinsuojelun ristiriitaisuus tulee hyvin ilmi siinä, että teurastamoihin paa-
 tistava eläinsuojeluliike pyrki etäännyttämään elävän eläimen lihasta ja tekemään eläimestä
 poissaolevan viittauskohteen. Näin eläimestä tuli lihaa kuin itsestään, eikä ihmisen täytynyt
 kantaa huolta kiusallisesta ja moraalialia rappeuttavasta teurastuksesta. Käytännössä teurastuk-
 sen siirtäminen pois ihmisen näköpiiristä oli keino välttää empatian kokeminen eläimiä koh-
 taan, eli eläimen osallisuus moraalisisessa päätöksenteossa. Tämä teki ehkä ihmiselle helpom-
 man olon, mutta se ei kohentanut eläinten oloja. Toisaalta lehdissä on myös selkeää kritiikkiä
 poissaolevaksi viittauskohteeksi tekemistä kohtaan, mistä kertoo edellä mainittu Agnes von
 Kraemin kirjoitus. Vielä 1800- ja 1900-luvun vaihteessa Suomessa tuskin olisi pärjätty ilman

¹⁹⁵ Adams 2014, 13, 66.

¹⁹⁶ Agnes von Kraem, Kaikille, *Eläinsuojelus* 11–12/1917, 115.

¹⁹⁷ Agnes von Kraem, Kaikille, *Eläinsuojelus* 11–12/1917, 116.

¹⁹⁸ Pachirat 2011, 236.

eläinperäisiä aineita ruokavaliossa. Eräänlaisena kompromissina eläinsuojelulehdissä kehoitettiin huolehtimaan siitä, että kotieläimen teurastus olisi mahdollisimman nopea ja kivuton. Yksi keino varmistua tästä oli se, että tilan emäntä ja isäntä olisivat paikalla teurastuksen aikana: ”Ikävä toimitus teurastaminen aina on, mutta kun sen tekee huolella ja sääliväisyydellä, on ainakin tehnyt parhaansa.”¹⁹⁹ Toisaalla teurastuslaitosten puolesta puhunut Constance Ullner kirjoittaa esimerkillisen tilan emännästä, joka halusi olla itse todistamassa teurastustilannetta: ”[M]e olemme niin suuressa kiitollisuuden velassa kotieläimiämme kohtaan, että me emme suinkaan säästyäksemme itse vastemielisyydestä, ole oikeutetut jättämään heitä heidän viimeisillä hetkillään.”²⁰⁰ *Eläinsuojelus*-lehdessä jopa unelmoitiin päivästä, jolloin teurastamon ovet pysyisivät kiinni.²⁰¹

Jotta eläimen kärsimys olisi oikeutettua, se täytyi perustella lihansyönnin välttämättömyydellä ja tekemällä teurastustilanteesta mahdollisimman humaani. Marja Jalavan mukaan eläinten hyvinvoinnista huolehtiminen ja ammattimainen teurastus toimi moraalisenä oikeutuksena lisääntyvälle lihansyönnille. Näin kiintymyksestä ja huolenpidosta puhuttaessa edistettiin samalla eläinten hyväksikäyttöä ja taloudellisen hyödyn tavoittelua. Lopulta teurastamoiden voidaan ajatella olleen keino erottaa syötäväksi tarkoitettu liha sen alkuperästä eli hetki sitten eläneestä kotieläimestä.²⁰² 1800- ja 1900-luvun vaihteen eläinsuojelijat olivat tietämättömiä siitä, mihin eläinten massatuotanto tulevaisuudessa johtaisi, minkä vuoksi eläimen teurastamisen siirtäminen teurastamoihin vaikutti ilmeisesti lähtökohtaisesti hyvältä ajatukselta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö teurastamossa tapahtuvaa kuolemaa olisi pohdittu jo tuolloin eläimen näkökulmasta.

Kotieläimiä jouduttiin pitämään ihmisen toimeentulon takaamiseksi, joten niihin ei voitu vuosisadan vaihteessa suhtautua sellaisella empatialla, joka olisi taannut eläimille parhaimmat mahdolliset elinolot. Nautojen, lehmien ja hevosten tärkeä rooli ihmisen toimeentulon kannalta kuitenkin korosti tarvetta kohdella eläimiä paremmin. Eläinsuojelulehdissä pyrittiin parantamaan eläinten oloja tarinoiden avulla, jotka olivat omiaan herättämään empatiaa eläimiä kohtaan. Tarinat kuvasivat eläimet itsenäisinä toimijoina, jotka tunsivat samankaltaisia tunteita kuin ihmisetkin. Kun yhteistyö lehmän, hevosen tai vuohen kanssa oli elintärkeää toimeentulon takaamiseksi, ihmiset pyrkivät saavuttamaan yhteisymmärryksen niiden kanssa.

¹⁹⁹ Anttilan ukon neuvoja eläinsuojelusasiassa, *Eläinsuojelus* 3/1897, 36–40.

²⁰⁰ Constance Ullner, Kaksi vertauskohtaa, *Oikeutta kaikille* 6–7/1896, 101–104.

²⁰¹ Elis Rafael Löfman, Turha onnenunelma, *Eläinsuojelus* 5/1916, 65–66.

²⁰² Jalava 2022, 112–114.

Jos eläimiä kohteli hyvin, niiden kanssa oli helpompi tulla toimeen ja samalla eläimen hyötyarvokin parani. Kotieläinten kohtalo oli kaikesta huolimatta olla hyötyeläimiä, jolloin niiden arvo riippui niiden ihmisille tuottamasta hyödystä. Kun hevonen ei jaksanut enää vetää kärkyä tai lehmä tuottanut maitoa, siitä hankkiuduttiin eroon. Lehmä teurastettiin ja hevonen joko myytiin tai ammuttiin sen mukaan, kuinka kiintynyt omistaja oli hevoseensa. Vuosisadan vaihteen eläinsuojeluliike kamppaili eläimen kärsimystä vähentävien teurastustapojen puolesta. Koska teurastuksen pelättiin vaarantavan moraalin, se haluttiin siirtää pois ihmisen näköpiiristä. Samalla eläinsuojeluliike tuli kannattaneeksi eläimen kärsimyksen piilottamista ja siten jopa edistäneeksi eläintuotannon tapoja, joissa eläimen kokemus on toissijaista ja liha etäännytetään elävästä eläimestä.

3 Lemmikit ja lajienvälinen ystävyys

3.1 Lajienvälinen kommunikointi ja kumppanuus

Eläinsuojelulehdet ovat täynnä kuvauksia lemmikkien ja ihmisten välisistä lämpimistä suhteista. Kuvauksia on runoissa, muisteluissa ja tarinamaisissa kertomuksissa. Tämä luku käsittelee lehtien kuvaamia ystävyyssuhteita koirien ja kissojen kanssa, joiden kanssa ihmiset näytävät solmineen läheisimmät suhteet. Moderni lemmikkieläinkulttuuri vakiinnutti asemansa varakkaiden kaupunkilaisten keskuudessa 1800-luvun kuluessa. Lemmikkien pitäminen oli erityisesti modernin aikakauden kaupunkilaisporvarille keskeistä.²⁰³ Varakkaalle väestölle koira tai kissa oli useimmiten rakas perheenjäsen, jonka kanssa poseerattiin valokuvissa ja joista kirjoitettiin runoja ja tarinoita. Lemmikkieläimiin kiinnytettiin kuitenkin kaikissa yhteiskuntaluokissa.²⁰⁴ Osa väestöstä suhtautui kissoihin ja koiriin samalla tavalla kuin muihinkin kotieläimiin – ne hankittiin jotain tarvetta varten. Kissojen pidon vuosituhansia vanha tarkoitus oli pitää hiiret poissa viljavarastoista, ja koirista taas oli hyötyä metsästyksessä, vahtikoirina ja paimenessa. Nämä käyttötarkoitukset näkyvät myös eläinsuojelulehdissä.²⁰⁵ Kuten muidenkin kotieläinten kohdalla, ne kotieläimet, joille ei ollut erityistä käyttötarkoitusta, saivat parhaimman aseman ja aitoa kiintymystä omistajiltaan.²⁰⁶

Vaikka kissa olisikin hankittu hiirivahdiksi, ei se estänyt kiintymyksen muodostumista omistajan ja lemmikin välille. F. A. Vingborg kirjoittaa *Eläinsuojelus*-lehteen kissojen kohtelusta: ”Kotikissa esim. on oikeutettu yhtä hyvään luontonsa vaatimaan huoltoon kuin hevonenkin, vaikka viimeksimainittu edustaakin tuhansien markkojen arvoa, toisen ollessa tuskin minkään arvoinen.”²⁰⁷ Kissaan useimmilla ihmisillä oli varaa, mutta eläinsuojelijoiden mukaan arvon ei pitänyt määrätä kissan kohtelua. Koirat olivat kalliimpia kuin kissat, ja niiden kanssa pystyi osallistumaan esimerkiksi metsästykseseen tai muihin sosiaalisesti arvostettuihin lajeihin. Vaikka kissoihin ei voi samoja attribuutteja liittää, ne olivat silti rakastettuja perheenjäseniä.²⁰⁸

²⁰³ Kete 1994, 3.

²⁰⁴ Syrjämaa 2021, 185, 190.

²⁰⁵ Ks. esim. Koirien hyödyntämisestä hylkeenpyynnissä Uno Stadius, Uudistettu kammoittava [sic] eläinrääkkäys Suomessa, *Oikeutta kaikille* 9/1896, 136–138; ja metsästyksessä Eläinsuojelustyon alalta, *Oikeutta kaikille* 9/1896, 144.

²⁰⁶ Thomas 1984, 102.

²⁰⁷ F. A. Vingborg, Eläinsuojelun tarkoitusperä, *Eläinsuojelus* 6/1920, 41–43.

²⁰⁸ Schuurman & Syrjämaa 2021, 183–184.

Emme puhu muiden eläinten kanssa samaa kieltä, minkä ajatellaan usein estävän lajienvälisen ystävyysuhteen tai kumppanuuden. Eläinsuojelulehtien mukaan eläinten kanssa voi kommunikoida ja niitä voi ymmärtää, jos vain paneutuu siihen. Ihmiset ovat surullisenkuuluisia kyvystään tulkita toislajisten eläinten tunteita väärin.²⁰⁹ *Dyrenes Ven* -lehdessä alun perin julkaistussa tekstissä kerrotaan, että ihmisten kyvyttömyys tulkita eläinten tuskaa johtuu siitä, että eläimet eivät osaa kertoa tuntemastaan tuskasta tavalla, jota ihminen ymmärtäisi. Tekstin kirjoittaja arvelee, että ”jos syvemmin asiaa ajattelee ja tarkoin tekee havaintoja kotieläimistään, tulee vihdoinkin oikein käsittämään eläinkunnan kärsimyksiä.”²¹⁰ Hän kirjoittaa:

Katso koiraa, jota äkkipikainen herransa ruoskii, kuinka se ryömien palaa nuolemaan sitä lyönyttä kättä ja anoo ystävällisyyttä – ja sano sitten etteikö eläimellä ole tunnetta. Niillä on tunne ei yksistään ruumiillista kipua tuntiessaan, kuten meilläkin – sillä niitten hermosto toimii samojen lakien mukaan kuin ihmisenkin – niillä on myöskin ilon ja surun tunne. Koiran ilo on ’ylitsevuotava’ esim. isäntänsä palatessa kotiin, ja koira saattaa surra itsensä kuoliaaksi omistajansa haudalla.²¹¹

Lainauksessa kuvataan koiran anovaa käyttäytymistä väkivaltaisen isännän kohtelussa ja kerrotaan, että se palaa isäntänsä luokse ”ryömien”. Kirjoittajan mukaan koirasta huomaa heti sen tuntemaan ilon, kun isäntä palaa kotiin. Kirjoittaja vetoaa myös fysiologiaan, jonka mukaan ihmisen ja eläimen hermostot toimivat samalla tavalla. Maailmaa alettiin 1800-luvun kuudessa selittää yhä enenevässä määrin tieteen avulla, mikä vaikutti myös siihen, mitä eläimistä ajateltiin.²¹²

Eläinsuojelulehtien mukaan eläinten kaltoinkohtelu johtuu usein siitä, että ihmiset eivät ymmärrä eläinten näkökulmaa. Alli Nissisen²¹³ tarinassa kerrotaan Musti-koiran näkökulmasta tilanteesta, jossa Musti syöksyy innoissaan ovesta ulos, kun se kuulee isäntänsä äänen. Samalla se tulee kaataneeksi oven takana seisseen pienen Lassin. Äiti suuttuu ja potkaisee Mustia kuonoon. Lepyttelyllään Musti välttää täpärästi isännän kepiniskut. Musti toivoo alakuloisesti osaavansa puhua, jotta hänen näkökulmansa ymmärrettäisiin.²¹⁴ Tässäkin tulee ilmi, että koira pystyy toiminnallaan vaikuttamaan kanssaeläjiinsä – koira osaa toimia lepyttelevästi ja

²⁰⁹ Pearson 2013, 138. Ks. myös Telkänranta 2015, 27–28.

²¹⁰ Kotieläinten tunteellisuus, *Eläinsuojelus* 2–3/1918, 26. Suomennos *Dyrenes Ven* -lehestä.

²¹¹ Kotieläinten tunteellisuus, *Eläinsuojelus* 2–3/1918, 25–26. Suomennos *Dyrenes Ven* -lehestä.

²¹² Kean 1998, 71–73, 98.

²¹³ Alli Nissinen oli kirjailija ja päätoimittaja, joka kuului eläinsuojeluyhdistyksiin ja toimi myös opettajana ja koulunjohtajana. Hän oli suomen ensimmäisiä naiskansanedustajia ja hänet tunnetaan Marttajärjestön perustajajäsenenä.

²¹⁴ Alli Nissinen, Jospa hän vain osaisi puhua!, *Eläinsuojelus* 3/1898, 39–40.

välttää näin selkäsaunan. Koirien tyypillisiin lepyttelyeleisiin kuuluu juuri hännän heiluttaminen sekä korvien ja ruumiin painaminen matalaksi.²¹⁵

Eläinlääkäri K. Hellestöen mielestä ihmiset syyttävät helposti eläimiä. Hellestöen mukaan eläimiä ei pitäisi tuomita liian nopeasti ja helposti: ”Elä koskaan tuomitse eläintä vain toista puolta kuullen, eläkä usko kanteluja kysymättä eläimeltä onko niissä perää.”²¹⁶ Hellestöe luettelee esimerkkejä, joista eläinten ”puhetta” voi kuulla:

Näytä koiralle vatia, jonka sen sanotaan tyhjentäneen, niin saat aivan selvän vastuksen; joko on sillä paha omatunto ja yrittää se päästä näkyvistäsi, tahi katselee se sinua rohkeasti silmiin syytöksen torjuen, sillä eläimet eivät milloinkaan valehtele - tahi ainakin hyvin harvoin. [--] Eläinten kanssa puheleminen ei ollenkaan ole vaikeata, ja ne voivat vastatakin, vaikkeivät käytäkään sanoja. [--] Sitäpaitsi on monta eri tapaa puhella. Näytävä metsästyskoiralle pysyvä, niin näet eikö se tuo ilmi ajatuksiansa aivan selvästi. Tahi irroita kahlekoira ja kysy sen ajatusta teostasi! Kissan puheen ymmärtää helposti sen nähdessä maitoa kaadettavan lautaselle. [--] Kyllähän eläimet puhelevat, mutta ihmiset eivät viitsi opetella niitä ymmärtämään; mutta eihän se liene eläinten syy!²¹⁷

Hellestöen konkreettiset esimerkit tuovat esiin, että eläimen ymmärtäminen vaatii vain sen, että pysähtyy havainnoimaan eläintä. Nykytiedon valossa Hellestöen analyysi koiran käyttäytymisestä menee kuitenkin osittain pieleen. Koiralla ei ole ”paha omatunto” kun se on tehnyt jotain siltä kiellettyä, vaan se aistii omistajansa suuttumuksen ja vastaa lepyttelyelkeillä, jotka ihminen usein tulkitsee häpeäksi.²¹⁸ Ei ole kuitenkaan merkityksetöntä, että Hellestöe kehoittaa lukijaa tarkkailemaan ja tulkitsemaan eläinten puhetta eli erilaisia merkkejä. Tärkeintä on havainnoida eläintä tarkasti tietyssä tilanteessa. Hellestöen kehoitus eläimen ”kuuntelemiseen” muistuttaa Elisa Aaltolan kehotusta tarkkailla toislaajisia eläimiä. Tarkkailun avulla empatia ja huoli toisista voi herätä.²¹⁹ Ydinajatus Hellestöellä ja Aaltolalla on sama: eläintä tarkkailemalla välttäisimme tuottamasta sille turhaa kärsimystä.

Moraalinen herääminen voi seurata myös silloin, kun ihminen huomaa eläimen olevan ”oma, ainutlaatuinen toimijansa”.²²⁰ Filosofin Jacques Derridan koki kuuluisasti tällaisen heräämisen, kun hän huomasi kissansa katselevan häntä. Derridan mukaan huomioimalla itseensä kohdis-

²¹⁵ Telkänranta 2015, 74.

²¹⁶ K. Hellestöe, Puhele eläimille! *Eläinsuojelus* 2/1917, 29–31. *Vestlandet*-lehdestä.

²¹⁷ K. Hellestöe, Puhele eläimille! *Eläinsuojelus* 2/1917, 29–31. *Vestlandet*-lehdestä.

²¹⁸ Telkänranta 2015, 74–75.

²¹⁹ Aaltola 2015, 304–307.

²²⁰ Aaltola 2015, 306.

tuvan eläimen katseen ihminen tunnistaa, että eläimellä on aivan oma näkökulmansa ihmiseen. Näkökulman erilaisuus pakottaa ihmisen ottamaan eläimen toiseuden huomioon.²²¹ Kissan tai muun eläimen katseen kohtaaminen voi siis muuttaa ihmisen moraalikäsitteitä ja saada hänet kohtelemaan eläimiä paremmin.

Eläinsuojelulehtien tarinoissa kuvataan usein toislaajisten eläinten ja ihmisten välistä kumppanuutta, joissa yhteinen kommunikaatiomuoto on löytynyt. Ruotsalainen kirjailija Henning Berger kirjoittaa, että hänen Zeppo-kissansa ymmärsi olla vaiti, kun sitä käskettiin. Tällaisessa tilanteessa oltiin esimerkiksi silloin, kun kirjailija kuljetti kissansa salaa höyrylaivan eläimiltä kiellettyyn hyttiin. Kun Zeppo on onnistuneesti saatu hyttiin, se ”heittää minuun keltaisen paljon puhuvan silmäyksen, ja sanoo ’Jaa, jaa, jaa!’ , jonka tiedän merkitsevän ’Jaa, jaa, onhan ennenkin tällaisessa oltu!’”²²² Berger näyttää ymmärtävän siis jo kissansa katseesta, että kissa haluaa kertoa tunnistavansa laivaympäristön. Myös Tenowin mielestä eläinten tunteet näkyvät niiden silmistä. Tämän Tenow on havainnut itse kanssakäymisissä koiransa kanssa, jonka kanssa hän kertoo kokeneensa molemminpuolista ystävyyttä ja miellyttävää vuorovaikutusta.²²³

Vaikka osa eläinsuojelulehtien kirjoittajista kokikin pystyvänsä ymmärtämään toislaajisten eläinten ajatuksia, teksteistä käy paljon selvemmin ilmi se, mitä ihmiset ajattelivat lemmikeistään, kuin eläinten ajatukset omistajistaan. Schuurmanin ja Syrjämaan mukaan eläinten toimijuus ja mieltymykset suhteessa paikkoihin, ihmisiin ja päivärytmiin näkyy arkisissa käytännöissä.²²⁴ Eläinsuojelulehdissä tulee ilmi, että lemmikit esimerkiksi valitsivat, kenen kanssa he halusivat päivänsä viettää. *Eläinsuojelus*-lehti kertoo, että kun Tomi-koiran isäntä saapui kotiin, ”ei Tomi enään [sic] eronnut hänestä ollenkaan, vaan oli hänen ainaisena seuralaisenaan pelloilla ja niityillä, kaikkialla, ja yötä leväten matkapeitteellä makuusuojuassa.”²²⁵ Tomi ei viihtynyt hoitopaikassaan yhtä hyvin kuin omistajansa luona ja osoitti sen selvästi valitsemalla olla isäntänsä lähellä aina kun se oli mahdollista.

Aina syvin ystävyys ei syntynyt odotusten mukaisesti. Tommeli-koira oli otettu perheen pienten tyttöjen leikkiveriksi, mutta Tommeli ”ei ollut ihastunut heidän pienten sormiensa hyväilyihin, jotka häiritsivät sen lepoa” ja olikin enemmän ihastunut isäntäänsä. Kun isäntä lähti

²²¹ Derrida 2019, 27.

²²² Henning Berger ja hänen kissansa, *Eläinsuojelus* 11–12/1917, 120–121.

²²³ Elna Tenow, Eläinten sielunelämästä, *Oikeutta kaikille* 1/1895, 118–119.

²²⁴ Schuurman & Syrjämaa 2021, 186.

²²⁵ Aina, Tomin muistolle, *Eläinsuojelus* 10–12/1916, 167.

matkoille, Tommeli ”itki ja vaikeroi” ja kuullessaan isännän palaavan kotiin sen ”ilo oli rajaton”. Myöhemmin Tommelin kerrotaan tutustuneen omasta aloitteestaan puutarhurin Veli-nimiseen poikaan. Näistä kahdesta tuli erottamattomat ystävykset, kunnes Tommeli kuoli vanhuuteen.²²⁶ Tommeli siis valitsi kumppani-ihmisikseen isäntänsä eli perheen isän sekä nuoren Veli-pojan, mutta perheen pienten tyttöjen seurassa hän ei ilmeisesti näiden vilkkauksen takia viihtynyt. Tommeli myös osoittaa tunteensa isäntäänsä kohtaan selvästi – jopa ympärillä olevat ihmiset osaavat lukea niitä.

Edellisissä esimerkeissä koirat osoittivat toimijuuttaan ilmaisemalla, kenen seurassa ne halusivat viettää päivänsä. Kissojen on tyypillisesti ajateltu olevan ihmisistä vähemmän kiinnostuneita kuin koirien, jolloin niiden toimijuuskin voi näyttäytyä vähäisempänä. Näin ei ollut laita *Eläinsuojelus*-lehden kertomuksessa Minette-kissasta, joka oli niin kiintynyt omistajiinsa, että perheen muuttaessa toiseen kylään Minette seurasi perässä kutsumatta.²²⁷ Kissojen on perinteisesti ajateltu kiintyvän taloon, jossa ne asuvat, eikä niinkään talossa asuviin ihmisiin. Uskomus on peräisin ajalta, jolloin kissoja pidettiin ainoastaan niiden hyötyarvon vuoksi.²²⁸ Suomalaisessa kansanuskossa on esimerkiksi tehty taikoja, joiden avulla saataisiin kissa jäämään uuteen kotiinsa. Näin pyrittiin välttämään tilanne, jossa kissa palaa vanhaan kotiin itseksensä.²²⁹ Kissat ovat ilmaisseet toimijuuttaan valitsemalla asuinpaikkansa itse, minkä ihmiset ovat yrittäneet hyväksyä. Kissaa ei ole aina edes otettu mukaan muutossa. Tämä on voinut johtua vähäisestä arvostuksesta kissaa kohtaan tai luulosta, että kissa ei haluaisi tulla uuteen kotiin. Edellä mainitun Minette-kissan ja tämän perheen välillä selkeästi oli kiintymystä, koska kissa odotusten vastaisesti seurasi perhettä uuteen kotiin.

Turva-koiran tempauksia lämmöllä muisteleva perheenäiti kertoo *Eläinsuojelus*-lehdessä julkaistun tarinan mukaan:

Sitä iltaa en koskaan unohda, kun se pääsi ulos ja etsi minut teatterissa ja minä piilotin sen tuolini alle, luullen sen siellä olevan hyvässä säilössä. Mutta kun näyttelijä rupesi vonkumaan kuin kissa, – sehän kuului kappaleeseen, – ei Turva voinut sitä sietää; se loikkasi näyttämölle haukkuen ja etsien, ja yleisö nauroi ja taputti sille käsiänsä. Siitä tuli aika komedia, ja minun täytyi lähteä pois.²³⁰

²²⁶ Aina, Tommeli ja hänen ystävänsä, *Eläinsuojelus* 2–3/1918, 22–25.

²²⁷ Toht. Foveau de Cournelles, Kertoelmia eläimistäni -kirjasta, Minette-kissa, *Eläinsuojelus* 7/1916, 118–119.

²²⁸ Kete 1994, 122; Kean 1998, 160.

²²⁹ Schuurman & Syrjämaa 2021, 180.

²³⁰ Anna M, Koe, *Eläinsuojelus* 5/1917, 60.

Turva osoittaa kertomuksessa toimijuuttaan toimimalla tavalla, joka ei sovi tilanteeseen, mutta sillä ei ole kohtalokkaita seurauksia. Turvan toiminta on hyvin koiramaista, mikä lähinnä huvittaa perheenäitiä ja näyttää lisäävän Turvan persoonallisuutta ja rakastettavuutta. Ihmiset halusivat hallita lemmikkejä ja näyttää niille missä niiden paikka oli. Silti lemmikkien omistajat vaikuttavat myös pitäneen siitä, että lemmikit toisinaan näyttivät esimerkiksi koiramaisen puolensa, vaikka se ei tilanteeseen täysin sopisi. Silloin ne olivat ”omia itsejään”, ja niitä näytetään jopa arvostaneen sitä enemmän, mitä persoonallisemmin ne käyttäytyivät. Kumppanieläimen ainutlaatuisiksi tunnistettavat persoonallisuuden piirteet vaikuttavatkin voimakkaamman kiintymyksen muodostumiseen lemmikkiä kohtaan.²³¹

Toisinaan toislaajisia eläimiä kohtaan tunnettu rakkaus vaikutti myös eläinsuojelijoiden suhteisiin toisten ihmisten kanssa. Constance Ullnerin kirjoituksessa ”Vanha Kaaro” minäkertoja, vanhemmanpuoleinen nainen, kuvaa suhdettaan Niilo-nimiseen mieheen.²³² He ymmärtävät toisiaan, keskustelevat paljon ja selkeästi pitävät toisistaan. Nainen odottaa kosintaa Niilolta. Naisella on hyvin rakas vanha Kaaro-niminen koira, ja hänen suhtautumisensa Niiloon muuttuu heti, kun tämä ehdottaa, että koira pitäisi sen vanhan iän vuoksi jo lopettaa. Niilo kertoo olleensa yhtä lailla säälimätön omaa vanhaksi tullutta koiraansa kohtaan. Tästä seuraa, että naisen tuntema lämpö Niiloa kohtaan hiipuu. Tunteiden muutos johtuu naisen periaatteista, mutta se peilautuu myös suoraan hänen koiraansa Kaaroon. Tästä kertoo se, että vaikka nainen tuntee itsensä tapauksen jäljiltä yksinäiseksi ja väsyneeksi, tekstissä kerrotaan, että ”seuraavassa silmänräpäyksessä valaisi lempeä, suruvoittoinen hymy hänen kasvonsa. Hän tunsikin kättänsä kevyesti hyväiltävän. Se oli vanha Kaaro, joka muistutti häntä, että oli aika mennä levolle.”²³³ Tarina päättyy tähän lohdulliseen kuvaukseen ihmisen ja koiran välisestä ystävyystiestä. Päähenkilö ikään kuin valitsee koiran kumppanuuden ihmiskumppanuuden sijasta. Tämä kertoo siitä, että kirjoittaja arvioi lemmikin olevan tärkeämpi kuin mies, jolla on itselle sopimattomat arvot.

Tarinassa näyttää olevan yhtymäkohtia Ullnerin elämään. Ullner oli ollut nuorena naimisissa, mutta liitto päätyi eroon, joten hän eli suurimman osan elämästään yksin. Hänellä näyttää myös olleen lemmikkikoiria, ja tekstin julkaisun aikaan hän oli 38-vuotias, mikä ajan mittapuulla vastaisi tekstin kuvausta ”Hän ei ollut enää nuori”. Menemättä tulkinnassa liian syvälle voidaan todeta, että koirilla oli varmasti niin Ullnerin kuin muidenkin yksin elävien elämässä

²³¹ Reisbig et al. 2017, 129–130.

²³² Constance Ullner, Vanha Kaaro, *Oikeutta kaikille* 1/1984, 18–21.

²³³ Constance Ullner, Vanha Kaaro, *Oikeutta kaikille* 1/1984, 21.

suuri paikka, jota ei edes mahdollisuus parisuhteesta väistämättä hetkauttanut. 1800–1900-lukujen vaihteessa osa naisasianaisista halusi päästä kokonaan eroon riippuvuudesta miehiin ja tavoitteli naiseutta, jossa nainen omistautui ennemmin työlle kuin perheelle.²³⁴ Ullnerin vahvan kiintymyksen koiriaan kohtaan voi tulkita myös johtuneen osittain siitä, ettei hänellä ollut lapsia. Häneltä näyttäisi lienneen rakkautta ja läheisyyttä jaettavaksi myös koirilleen.

Ystävyys koiran kanssa korvaa ihmissuhteet myös tarinassa sosiaalisesti kömpelöstä Valterista, joka ystävyystyy hyljeksityn koiran kanssa. Heillä on hellää vuorovaikutusta ja yhteisymmärrystä, ja koiran seura on Valterille parempaa kuin ihmisen. Koiran läsnäolo tekee Valterille hyvää.²³⁵ Sekä tässä että Ullnerin tekstissä koira on yksinäisen ihmisen kumppani.

Ullner kirjoittaa ”Vanha Kaaro” -tarinassaan:

Ajattelen, että julmuus eläimiä kohtaan edellyttää julmuutta ihmisiäkin vastaan; joka armottomasti kohtelee eläintä, ei myöskään ole hyvä ja jalo ihmisiä kohtaan. Semmoiseen henkilöön ei koskaan voi luottaa.²³⁶

Tekstin minäkertoja tietää heti, ettei voisi elää koiraansa huonosti kohdelleen ihmisen kanssa. Eläinsuojelijoiden mukaan eläinten kaltoinkohteluun syyllistyivät sellaiset ihmiset, jotka eivät kyenneet hallitsemaan primitiivisiä ja alhaisia ajatuksiaan.²³⁷ Sen, miten eläintä kohteli, ajateltiin siis kertovan ihmisen luonteesta jotain perustavanlaatuisia. Tämä ajatus toistui eläinsuojelulehdissä vuodesta toiseen, ja se tulee ilmi myös *Allers Familj-Journal* -lehestä suomenne-tussa tarinassa. Siinä perheenäiti rouva Beck arvioi tulevan miniänsä Ainon ensitapaamisella sen perusteella, miten tämä suhtautuu perheen Turva-koiraan, koska uskoo sen paljastavan miniän luonteen: ”Jos mikään on ehdottoman varmaa, niin on se, että ihmisen todellinen luonne tulee näkyviin siinä, miten hän kohtelee lapsia ja eläimiä.”²³⁸ Aino osoittautuu eläinrakkaaksi ja kertoo: ”...äiti ja isä sanovat, että ne ihmiset, jotka eivät pidä eläimistä, ovat sisimmässään itsekkäitä.”²³⁹ Aino ihastuu Turvaan heti sen nähdessään, ja rouva Beck muuttuu heti sydämelliseksi tätä kohtaan.

Aino on oppinut rakkauden eläimiin kotoaan. Silloin, kun rakkautta eläimiin ei ole opittu kohtaamisissa eläinten kanssa, sen kerrotaan periytyneen kotoa. Eläinrakkaus näyttäytyi matrilineaarisenä. Näin kertoo Hilda Allén: ”Lapsuudestani saakka olen rakastanut eläimiä. Äitini ja

²³⁴ Tuohela 2000, 18, 31.

²³⁵ Fredrik Nycander, Ystävä, *Oikeutta kaikille* 1895, 84–88.

²³⁶ Constance Ullner, Vanha Kaaro, *Oikeutta kaikille* 1/1984, 20.

²³⁷ Ritvo 1987, 132–135.

²³⁸ Anna M. Koe, *Eläinsuojelus* 5/1917, 59–60.

²³⁹ Anna M. Koe, *Eläinsuojelus* 5/1917, 62.

isoäitini olivat myös eläimille hyviä, niin että rakkaus eläimiä kohtaan on kulkeutunut perheessämme ikäänkuin perintönä.”²⁴⁰ Naisten rooli varhaisessa eläinsuojeluliikkeessä oli merkittävä.²⁴¹ Naisia pidettiin äidillisinä ja empaattisina, mikä sopi hyvin myötätuntoisuuteen liitettyyn eläinsuojeluun. Koska naiset olivat usein lasten pääasiallisia opettajia ja kasvattajia niin kotona kuin kouluissakin, ajateltiin erityisesti naisten pystyvän vaikuttamaan tuleviin sukupolviin.²⁴² Ruotsalaisen eläinsuojelijan Elna Tenowin mukaan ”kaikki rakkauden työ on luonnostaan naisen asia”. Tämä on hänen mukaansa itsestään selvää, sillä naisen luonteeseen kuuluu auttaa myös heikkoja lapsia, sairaita, köyhiä ja vanhojakin.²⁴³ Kirsi Tuohelan mukaan vuosisadan vaihteessa naisia pidettiin myös siveellisempinä ja moraalisempina kuin miehiä.²⁴⁴

Näin ei ole ihme, että erityisesti naisia kannustettiin herättämään rakkautta eläimiä kohtaan. Aiemmassa luvussa käsiteltiin eläinsuojelulehtien kuvauksia karjapiioista, jotka olivat erityisen hyviä eläinten kanssa. Näiden naisten vuorovaikutus hoidokkiensa kanssa oli vastavuoroista ja lämmintä. Yhtä lailla lehdissä pyrittiin tuomaan esiin lemmikkieläinten kykyä ja tarvetta lajirajat ylittävään kommunikointiin. Ihmisen kannalta tärkeintä oli yrittää tarkkailla ja havainnoida eläintä ilman ennakkoluuloja. Kiinnostavaa on, että ohjeet olivat hyvin samanlaisia koirien ja kissojen kuin lehmien ja hevostenkin kohdalla.

3.2 Lemmikit auttajina ja pelastajina

Tässä luvussa tarkastellaan eläinsuojelulehtien lukuisia kirjoituksia, joissa eläin pelastaa ihmisen tai toisen eläimen pulasta. Esimerkiksi Sunbubergissä uskollinen koira pelasti emäntänsä ja tämän palvelijan veden varasta.²⁴⁵ Avantoon tippunut poika taas pelastui, kun koira syöksyi auttamaan ja piteli poikaa pinnalla, kunnes apu ehti paikalle.²⁴⁶ Nella-koira pelasti perheen tytön vedestä ja joutumasta auton alle.²⁴⁷ Turva-koira löysi ja siten pelasti perheen pojan Niilon, kun tämä oli eksynyt metsässä, nyrjäyttänyt nilkkansa ja perhe oli luullut hänen jääneen yöksi kirkkoherran luo. Niilo olisi äitinsä mukaan muutoin ”kuollut pyryyn ja pakkaseen”.²⁴⁸

²⁴⁰ Hilda Allén, Eläinten elämästä. Nalle, *Eläinsuojelus* 1/1918, 11–12.

²⁴¹ Kean 1998, 66–67.

²⁴² Mitä saatamme vaatia aikamme naisilta eläinsuojelutyön suhteen?, *Oikeutta kaikille* 2/1895, 23–24.

²⁴³ Elna Tenow, Palanen kulttuurikehitystä, *Eläinsuojelus* 4/1898, 53–54.

²⁴⁴ Tuohela 2000, 18.

²⁴⁵ Yhtä ja toista, *Oikeutta kaikille* 8/1896.

²⁴⁶ Koira ihmishengen pelastajana, *Eläinsuojelus* 1/1898, 9–10.

²⁴⁷ Nella lapenhoitajana [sic], *Eläinsuojelus* 6/1917, 77–79.

²⁴⁸ Anna M, Koe, *Eläinsuojelus* 5/1917, 58–63.

Eläinten pelastuksesta kertovilla tarinoilla oli monenlaisia tavoitteita. Ne kuvaavat ensinnäkin sitä, että eläimet ovat luontaisesti hyviä olentoja – he tahtovat muille vain hyvää. Toiseksi sankaritarinat kertovat myös, että eläimet eivät ole passiivisia sivusta seuraajia, vaan ne ovat toiminta- ja aloitekykyisiä. Niillä on siis toimijuus. Kolmanneksi tarinat kertovat, että eläimet ovat uskollisia ihmisille, jopa siinä määrin, että vaarantavat oman henkensä ihmisten vuoksi. Tarinat, joissa lemmikit auttavat ihmisiä tai muita eläimiä, toimivat siis eläinsuojelijoiden konkreettisenä muistutuksena siitä, että toislaiset eläimet ansaitsevat hyvää kohtelua ja kunnioitusta ihmisiltä.

Koirien kerrotaan myös huolehtineen lapsista hellästi. Edellä mainittu Nella-koira otti perheeseen syntyneen Ellin hoidokikseen ja suojeli tätä tuntemattomilta, vaikka kukaan ei tarkoituksella ollut opettanut Nellaa kyseiseen tehtävään. Jopa Ellin äidin kerrotaan tunteneen joskus pelkoa nukkuvan lapsen luo mennessään, koska ”Nella oli itsekäs rakkaudessaan”.²⁴⁹ Lastenhoitotaitojaan esitteli myös koira nimeltä Rolf, jonka kerrotaan huolehtineen seitsenvuotiaasta Elsa-tyttärestä. Palvelijatar saattoi aluksi Elsan kouluun Rolfin seurattessa perässä, ja kun Elsa osasi palata jo itsekseen kotiin, Rolf meni silti joka päivä täsmälleen oikeaan aikaan häntä koululle vastaan.²⁵⁰ Sekä Nella että Rolf ilmensivät toimijuuttansa osoittamalla rakkautta ja kiintymystä. He olivat kiintyneet tiettyihin lapsiin ja halusivat huolehtia heistä pyyteettömästi. Schuurman ja Syrjämää ovat analysoineet vastaavaa monitahoista toimijuuden ja vallan ilmentymää sosiologi ja filosofi Kenneth E. Bouldingin käsitteen ”integrative power of the weak” kautta.²⁵¹ Käytän käsitteestä suomennosta yhdentävä valta. Bouldingin mukaan valta ei aina perustu vain fyysiseen voimaan tai taloudelliseen valtaan. Yhdentävässä vallassa kyse on sosiaalisesta vallasta, joka tulee esiin muun muassa suhteissa, joihin liittyy rakkautta, kiintymystä, sääliä tai ystävyyttä. Yhdentävä valta perustuu Bouldingin mukaan kommunikoinnille ja oppimiselle, ja se voi ilmetä esimerkiksi suostutteluna. Se on vastavuoroista, eli sen ilmentyminen riippuu sekä heikommassa asemassa olevan rakastettavuudesta sekä vahvemmassa asemassa olevan kyvystä myöntää valtaa heikommalle.²⁵² Koiran toimijuus ja valta tulee kertomuksissa esiin huolehtimisena, rakkautena ja omistushaluisuutena. Ihmiset arvostavat koiraa tästä hyvästä, ja näyttävät jopa tuntevan pelonsekaista kunnioitusta koiran osoittamaa rakkautta kohtaan.

²⁴⁹ Nella lapenhoitajana [sic], *Eläinsuojelus* 6/1917, 77–79.

²⁵⁰ Muutama historia papukaijoista ja koirista, *Eläinsuojelus* 7/1916, 115–117.

²⁵¹ Schuurman & Syrjämää 2021, 179.

²⁵² Boulding 1989, 110–111, 117–121.

Toislajiset eläimet eivät kirjoituksissa pelastaneet vain ihmisiä, vaan myös toisiaan. Eräs satukirjamainen eläintarina kertoo ankkaperheestä, jonka poikaset lähtivät tutkimusmatkalle ja pahaksi onnekseen melkein joutuivat kissan suuhun. Lähistöllä ollut koira pelasti ne haukkumalla ja ajatteli: ”Vaikka itse olen kahlehdittuna koppiin, olen aina taisteleva sorrettujen edestä ja niin kauan kuin voin haukkua, haukun kaikkia kissoja.”²⁵³ Koiralla on siis tarinassa oma tahto, eli toimijuus, jota hän päättää käyttää ankanpoikien pelastamiseen esimerkillisellä tavalla. Toisessa tarinassa kanojen vartijana pidetty koira löysi kuoriutumaisillaan olevan kananmunan, ja otti kuoriutuneen tipun ”kasvattilapsekseen”. ”Kun poikanen kasvoi kanaksi hyppeli se erikoisella ihastuksella koiran selkään tahi pään päälle, siten osottaen [sic] kiitollisuuttaan ja ystävällisyyttään koiralle.”²⁵⁴ Molempiin teksteihin on kirjoitettu eläinten tahdon kuvauksia. Ensimmäisessä koira tahtoo pelastaa ankanpoikaset kissoilta ja ilmaisee tahtonsa haukkua erityisesti kissoille. Toisessa kuvataan toislajisten eläinten välistä ystävystymistä, joka alkoi koiran huolenpidosta ja päättyi kanan kiitollisuudenosoituksiin. Toisen tarinan koira on myös niin luotettava, että sen kanat on uskottu hänen huolehdittavakseen.

Ensimmäisen maailmansodan myllertäessä myös sodassa palvelevat eläimet saivat eläinsuojelulehdissä paljon kiitosta ja ylistystä. Eläinten rooli länsirintamalla tunnettiin aikalaisten keskuudessa melko hyvin lukuisten kuvien, kirjojen ja muistelmien ansiosta. Koiria oli rintamalla juoksuhaudoissa enimmillään kymmeniä tuhansia, ja niitä käytettiin muun muassa viestinviejinä, vartiokoirina, loukkaantuneiden sotilaiden etsimisessä sekä lennätinlinjojen asennuksessa. Joskus koiria otettiin rottakoiriksi tai lemmikeiksi tunnelmaa nostattamaan.²⁵⁵ Tarinat sodassa palvelleista eläimistä olivat tyypillisiä myös 1910-luvun eläinsuojelulehdissä. Esimerkiksi *Eläinsuojelus*-lehdessä kerrotaan, että sotilaskoira Pax pelasti satoja haavoittuneita sotatantereelta. Se osasi jopa opettaa toisia koiria samaan tehtävään.²⁵⁶ Tekstejä sotilaskoirista voisi pitää sotapropagandana tai voisi keskittyä niiden sisältämään antropomorfismiin. Tekstien sisältämiä kuvauksia koirien toimijuudesta ei ole kuitenkaan syytä jättää huomiotta. On selvää, että koirat osoittavat niissä älykkyyttä ja oma-aloitteisuutta. Sotilaskoira Paxin tapaus ei välttämättä ole tuulesta temmattu: kuten Pearson kirjoittaa, on olemassa näyttöä siitä, että sodassa palvelleet viestikoirat osasivat tehdä itsenäisiä päätöksiä ja oppia toisiltaan.²⁵⁷

²⁵³ Ankkatalosta, *Oikeutta kaikille* 1/1895, 185–189.

²⁵⁴ Pikku piirteitä eläinten elämästä, *Eläinsuojelus* 6/1918, 75–76.

²⁵⁵ Pearson 2013, 129, 139–140.

²⁵⁶ Eläinsuojelustyö ulkomailla, *Eläinsuojelus* 3–4/1917, 53.

²⁵⁷ Pearson 2013, 143.

Kuten olen aiemmin todennut, eläinten toimijuus ei ole lajista ja yksilöstä riippumatta samantasoista. Eri eläinlajien ja -rotujen sisällä on suuri eroja siinä, kuinka paljon yksilöllisyyttä ja intentioita, toisin sanoen toimijuutta, eläin osoittaa.²⁵⁸ Voidaan olettaa, että eläinsuojelijoiden tarinoihin päätyivät ne lemmikit, jotka osoittivat mahdollisimman moninaisesti ja laajasti yksilöllisyyttään ja intentionaalisuuttaan. Pearsonin tutkimissa sotakoirien koulutusoppaissa tulee ilmi, että aikalaiset pitivät kouluttamiaan koiria älykkäinä ja kyvykkäinä toimijoina, joiden yksilölliset ominaisuudet kouluttajien oli otettava huomioon koulutuksessa.²⁵⁹ Sotakoiriksi valikoitiin erityisen vilkkaat, vastaanottavaiset ja iloiset koirat, joissa oli huomattu erityistä potentiaalia sodan tarpeita varten. Suomessa sotakoiriksi koulutettiin pääasiassa saksanpaimenkoiria, airedalenterriereitä, suursnautsereita ja rottweilereita, sillä näiden rotujen ominaisuuksien oli havaittu sopivan palvelustehtäviin.²⁶⁰ Tämän vuoksi onkin mielenkiintoista, että *Eläinsuojelus*-lehti kertoo ”tyhjäntoimittajakoirista”, joita koulutettiin opaskoiriksi sodassa näkönsä menettäneille. Koirat osasivat koulutuksen jälkeen ohjata sokeita turvallisesti ja huomioida esteet. Kirjoittaja toteaa: ”Omituista on, [--] että kaikki koirat olivat Parisin kaduilta koottuja. Se ei siis ollut mikään erityisen älykkään koiran suurtyö, vaan aivan tavallisen rakin luonnollinen saavutus.”²⁶¹ Kirjoittaja hämmästelee sitä, että aivan tavallisetkin (ilmeisesti sekarotuiset) katukoirat pystyvät osoittamaan sellaista älykkyyttä, että heidät oli mahdollista kouluttaa opaskoiriksi. Huomio toimii osoituksena siitä, että arvostusta eivät ansaitse vain taitavat ja hyvin koulutetut rotukoirat, sillä katujen koirat voivat tilaisuuden tullessa osoittaa olevansa yhtä älykkäitä.

Eräässä tarinassa koiran ja ihmisen välisen suhteen kerrotaan olleen niin voimakas, että kotiin jätetty koira seurasi isäntäänsä juoksuhautoihin saakka:

Äkkiä kuului synkässä juoksuhaudassa koiran haukunnaa. Kaikki vaikenivat kuunnellen ja miesten ahavoituneille kasvoille ilmestyi mielihyvän hymy. Mikä tervetullut keskeytys, mikä mieluisa tervehdys! Nuori sotilas kohotti päätänsä. Sehän oli Fylaks, hänen oma koiransa, rientäen ahdasta juoksukujaa pitkin, – ja nyt se ahdisti häntä hyväilyillään. Nyt hän ei käskenyt koiraa lähtemään pois. Hän hyväili sen tuttua päätä kyynelten kimalliellessä silmissään.²⁶²

Kun koira ilmestyy sodan keskelle, sotilaiden reaktiot kertovat mielihyvästä ja liikutuksesta. Teksti on suomalaisen kirjailija Eva Ljungbergin käsialaa, joten se ei perustune kirjoittajan

²⁵⁸ Pearson 2013, 135.

²⁵⁹ Pearson 2013, 142.

²⁶⁰ Viljamaa 2020, 19–21.

²⁶¹ Koiraansa seuraava mies, *Eläinsuojelus* 11–12/1917, 121–122.

²⁶² Eva Ljungberg, Koira vain, *Eläinsuojelus* 1/1916, 5–7.

henkilökohtaisiin kokemuksiin. Toisaalta teksti voi hyvin olla saanut vaikutteita monista todellisuuteen pohjautuneista tarinoista, joita sodassa olleista koirista tuolloin liikkui. Vaikka vaikuttaa liioittelulta, että koira löytäisi omistajansa sodan keskeltä juoksuhaudasta, tarinan sotilaiden reaktiot koiran saapumiseen kuulostavat siltä, mitä sotilaat ovat muistelmissa eläin-kohtaamisistaan kertoneet. Sotilaat ovat eri sodissa adoptoineet joukkoonsa maskottikoiria, joita kohtaan he tunsivat myötätuntoa ja empatiaa. Maskotit tarjosivat sodan keskellä muuta ajattelemisen aihetta, ja ne saattoivat myös herättää toivoa, auttaa rentoutumaan ja muistuttaa sotilaita kodista. Koiran läsnäolo siis muutti sotilaan kokemusta sodasta. Sotakentillä sotilaat ja koirat muodostivat tiiviitä ryhmiä, joissa koira oli tasa-arvoinen jäsen.²⁶³

Viljamaan mukaan koiran ja sotilaan kiintymys lujittui sodassa, jossa vallitsi jatkuva kuolemanpelko.²⁶⁴ Tämä on huomioitu myös *Eläinsuojelus*-lehden tekstissä, jonka ohessa on valokuvia sotilaista poseeraamassa maskotiksi otettujen koiran, karhun, gasellin ja kissan kanssa:

Ja niin lämmin on sotamiesten rakkaus näihin eläimiin, että he monasti henkensä kaupalla hankkivat niille ravintoa ja suojaa. Onkohan vaaranalaisuus ja kuoleman alituinen läheisyys, joka näissä satureissa herättää ihmissielussa uinuvan hellydentunteen eläimiä kohtaan, joihin he tavallisissa oloissa loisivat tuskin yhtään huomiota, jollei kenties ainakin jotakuta surmatakseen.²⁶⁵

Pisteläästi muotoillussa tekstissä ehdotetaan, että juuri sodassa läsnä ollut kuolemanpelko olisi se tekijä, joka saa karskit sotilaat huolehtimaan eläimistä. Tulkitsen piikikkään sävyn johtuvan lainauksessa kuvatusta kaksinaismoralismista. Eläintä ei välttämättä arvostettu lainkaan kotioloissa tai se nähtiin välinearvon kautta esimerkiksi ruokana, mutta epätoivoisessa tilanteessa se kelpasi lohduttajaksi.

Eläinsuojelulehtien sankaritarinat paljastavat koirista oma-aloitteisuutta, älykkyyttä ja taitoa. Erityisesti koirien rohkeutta korostavat tekstit taipuvat osin antropomorfismiin eli koirien ihmillistämiseen. Silti tarinat kertovat jotain koirien toimijuudesta ja koirien ja ihmisten välisestä yhteydestä. Lisäksi ne kertovat siitä, että koiria pidettiin kyvykkäinä olentoina. Eläinsuojelulehtien kirjoittajat halusivat korostaa tätä huomiota, jotta ihmiset voisivat muuttaa asennoitumistaan lemmikkeihin ja kohtelisivat niitä paremmin.

²⁶³ Pearson 2013, 143–144; Viljamaa 2020, 40–47.

²⁶⁴ Viljamaa 2020, 60.

²⁶⁵ S. H. Kuvia vallikaivannoista, *Eläinsuojelus* 1/1917, 10–11.

3.3 Kaltoinkohtelu ja konfliktit

Lemmikkien ja ihmisten yhteiselo ja kumppanuus ei ole aina harmonista.²⁶⁶ Vaikka ihminen pyrkii hallitsemaan lemmikkejään, hän ei aina siinä onnistu. Kissat ja koirat voivat käyttäytyä aggressiivisesti muita kohtaan tai ne voivat esimerkiksi karkailla kotoa ja mennä ”vääriin” paikkoihin. Kun eläin toimii ihmisen odotusten vastaisesti, sen toimijuus tulee esille. Eläinsuojelulehdissä usein mainittu kissoihin liittyvä konflikti syntyi siitä, että kissat saattavat tappaa lintuja, ja varhaisen eläinsuojelun erityinen kiinnostus oli lintujen suojelussa.²⁶⁷ Kissojen ja pikkulintujen suojelun välillä oli siis ilmeinen ristiriita. *Oikeutta kaikille* -lehdessä kerrotaankin, että lintujen tappaminen on kissojen ”huono puoli”.²⁶⁸ Eläinsuojelijat eivät tyypillisesti ole puhuneet kissojen ekologisista haitoista. Kissat levittävät tarttuvia tauteja ja niiden metsästysvaisto jättää pysyvän jälkensä ympäröivään luontoon jopa siinä määrin, että ne pysyvät muuttamaan ekosysteemejä maailmanlaajuisesti. Villiintyneet kissat ovat paikoin jopa aiheuttaneet tiettyjen lajien sukupuuttoja.²⁶⁹ Kissat eivät ymmärrä ihmisten niille asettamia rajoja eli esimerkiksi sitä, että sallittua ja toivottavaa oli metsästää hiiriä ja rottia, mutta pikkulintuja ei. Kissaa ei ole jalostettu samalla tavalla kuin koiraa ihmisen kumppaniksi, joten sen geneettinen perimä on pysynyt hyvin samanlaisena vuosituhansia. Afrikanvillikissalle tarpeelliset aistit siis määrittävät kotikissankin elämää. Tämä johtuu osaksi siitä, että kissat ovat eläneet pitkään navetoiden ja aittojen nurkilla, ja vasta muutama sata vuotta sitten ne ovat päässeet ihmisten asuntoihin.²⁷⁰

Kotikissan lajinomaiseen käyttäytymiseen ei vuosisadan vaihteessa ilmeisesti suhtauduttu suopeasti. *Eläinsuojelus* kertoo kissasta, joka tapettiin, koska se oli tappanut linnun. Lehden latoja kommentoi tapausta: ”Jos kissat tuomitaan tämän tähden hengiltä olisi siis johdonmukaista, että sanotut naiset joutuvat saman tuomion alaiseksi.”²⁷¹ Kirjoittaja viittaa ylemmän luokan naisten tapaan käyttää sulkahattuja, joiden sulkia varten metsästettiin lintuja. Ensimmäiset eläinsuojeluliikkeet perustettiin juuri vastustamaan sulkahattumuotia varten käytyä kaupankäyntiä.²⁷² Latoja siis huomauttaa, että se, että kissat tappavat pikkulintuja, on aivan

²⁶⁶ Ks. esim. Syrjämaa 2019, 159.

²⁶⁷ Rouhiainen & Vuorisalo 2014, 148–153.

²⁶⁸ Kissa ja koira ja niiden suhde ihmiseen, *Oikeutta kaikille* 11–12/1896, 164–168. *Djurvännernas Tidning*-lehdessä.

²⁶⁹ Turunen 2011, 128, 133–139.

²⁷⁰ Telkänranta 2023a, 10.

²⁷¹ Siri Brander, Helsingin kaduilta, *Eläinsuojelus* 2/1916, 26.

²⁷² Rouhiainen & Vuorisalo 2014, 148; Kean 1998, 116.

yhtä väärin kuin se, että ihmiset tappavat niitä. *Oikeutta kaikille* -lehdessä todetaan, että hyvällä kohtelulla ja koulutuksella kissat voivat kuitenkin oppia olemaan metsästävä lintuja. Kissat voisi lehden mukaan myös pitää sisällä yöllä, etteivät ne lähde saalistamaan.²⁷³ Myös *Eläinsuojelus*-lehdessä todetaan, että ”Lintumaailman säilymisen vuoksi maalla on välttämättömää huolehtia ettei kissa saa tavakseen kuljeskella kotosalta metsissä.”²⁷⁴ Eläinsuojelijat olivat siis valmiita etsimään konfliktiin ratkaisua, vaikka ratkaisu olisikin sisältänyt kissan itenäisyyden rajoittamista.

Koiria on pääosin huomattavasti helpompi kouluttaa kuin kissoja, sillä ihmisten ja koirien yhteinen historia on muokannut koirista sellaisia, että ne vastaavat helposti koulutukseen.²⁷⁵

Koirien koulutus on ollut pitkään tärkeä osa koiran omistajuutta. 1800-luvulla koulutuksen tarkoitus oli tehdä koirasta niin mukautuvainen kuin mahdollista. Kathleen Ketten mukaan kyse oli kontrollista ja pyrkimyksestä tyypistää eläimen elämyys.²⁷⁶ Justyna Wlodarczyk taas kirjoittaa, että koirien kouluttamisen voi nähdä joko tukahduttavana kulttuurisena dominanssina tai ohjauksena rauhanomaiseen lajienväliseen yhteiseloön.²⁷⁷ Voidaan ajatella, että koulutuksella voi siis joko sortaa koiran toimijuutta ja minuutta tai edistää lajienvälisiä kommunikaatiota. Koiraa sortavaa, liian kovaa koulutusta kritisoitiin myös eläinsuojelulehdissä. Ruotsalainen eläinlääkäri Henrik Hasselgren kirjoittaa *Eläinsuojelus*-lehdessä julkaistussa tekstissä koiranomistajista, joihin kuuluu ”varsinkin nuoret herrat”, jotka haluavat: ”...nujertaa eläimen jaloimmat tunteet, he tahtovat tukahuttaa sen alotekykyä, sen luontaisia taipumuksia – ainoastaan tehdäkseen siitä koneen, joka voi suorittaa yhden tai pari temppua samalla tavalla kerta toisensa jälkeen.”²⁷⁸

Eriyisen järjetöntä oli Hasselgrenin mukaan kouluttaa koiransa niin, että koirat osoittavat ystävällisyyttä pelkästään omistajaansa kohtaan ja ohittavat muut. Tällainen käyttäytyminen on hänen mukaansa koiran luonnon vastaista.²⁷⁹ Hasselgren kritisoi siis sitä, että koiran luontainen käyttäytyminen yritetään kitkeä koirasta pois. Tätä voisi tarkastella myös toimijuuden kautta – koiran toimijuus ei pääse tulemaan esiin, jos koira yritetään kouluttaa koiramaisista tavoistaan pois. Hasselgren paheksui myös ”temppujen” opettamista koirille, sillä hän piti

²⁷³ Kissa ja koira ja niiden suhde ihmiseen, *Oikeutta kaikille* 11–12/1896, 164–168

²⁷⁴ rg, Kissa, *Eläinsuojelus* 2/1916, 28–29.

²⁷⁵ Wlodarczyk 2018, 8.

²⁷⁶ Kete 1994, 79.

²⁷⁷ Wlodarczyk 2018, 7. Wlodarczykin mukaan asia on näitä kahta näkemystä monitahoisempi.

²⁷⁸ Henrik Hasselgren, Hyvin kasvatettu koira, *Eläinsuojelus* 3/1919, 40.

²⁷⁹ Henrik Hasselgren, Hyvin kasvatettu koira, *Eläinsuojelus* 3/1919, 40–41.

niitä sopivampana ”silmänkääntäjän” kuin ”herrasmiehen” koiralle.²⁸⁰ Sen sijaan hän kehoittaa: ”Kasvata koira toverinasi, koeta kohottaa sitä järkevämmäksi”, jolloin koira ”ominta-keisten ja älyllisten piirteiden kautta kohoaa naapurin ’hyvinkasvatettua’ koira korkeammalle”. Hasselgrenin kehoitus sisältää ajatuksen siitä, että koirasta tulisi ihmisen huolellisessa koulutuksessa järkevämpi ja älykkäämpi. Koiran koulutukseen liittyi 1800-luvulla ajatuksia valkoisen miehen taakasta eli siitä, että valkoisen ylemmän luokan tuli huolehtia villien ja oppimattomien sivistämisestä.²⁸¹ Koiran koulutuksesta puhuttiin siis samanlaisin sanankäntein kuin kolonisoitujen maiden alkuperäisasukkaista. Tämä ajatusmaailma nähtävästi hyväksyttiin myös suomalaiseen eläinsuojelujatteluun, vaikka se tulikin ruotsalaisen henkilön kynästä. Tämä kertoo jälleen suomalaisen eläinsuojeluliikkeen ylä- ja keskiluokkaisuudesta.

Toisaalta Hasselgren kehottaa lukijaa kasvattamaan koira ”toverina”, mikä viitannee siihen, että koiralta ei tulisi odottaa työntekoa sirkustyöntekijän temppuilijana, vaan sen tulisi olla ihmisen ystävä ja seuralainen. Ylempien luokkien keskuudessa oli tyypillistä arvostella alempiin luokkiin kuuluvien tapaa hoitaa lemmikkejään, kuten olen aiemmin todennut. Arvostelu tulee ilmi *Eläinsuojelus*-lehden tekstissä, jossa A. Källgren kirjoittaa nähneensä Pälkäneellä laivassa ”metsämiehen” kanssa kaksi koira, jotka olivat ”äärimmäisen laihoja ja pelokkaita, niin että ne isäntänsä pienimmänkin käskyn tai liikkeen johdosta aivan lyhyistyivät kokoon”. Källgren kertoo, että nuori metsästäjä ei puhunut koirille ystävällisesti ja kun Källgren kysyi, miksi hän pitää koiria niin laihoina, ”ylväs metsästäjä-sortaja” narkästyi. Kirjoittaja kertoo, että on helppoa ymmärtää, ”mitä on tapahtunut ennen tuollaista pelottavaa laihuutta ja mieltä kuohuttavaa orjamaista kuuliaisuutta”.²⁸² Teksti luo mielikuvan, jossa metsästäjä on maaseudun väestöä ja käy metsästämisessä tarpeeseen. Jos tilanne oli tällainen, koirilla oli selkeä käyttötarkoitus. Tällöin metsästäjä ei pitänyt niitä sen vuoksi, että haluaisi koirilta seuraa ja tasa-veroista kumppanuutta, mikä puolestaan vaikutti koulutuksen ja kohtelun kovakouraisuuteen. Suomeen oli 1800-luvun puolessa välissä ilmaantunut uusi metsästyskulttuuri: ylempien yhteiskuntaluokkien metsästäjien vapaa-ajalla harjoittama urheilumetsästys, jota pidettiin herrasmiesten hyveellisenä toimintana. Se erosi kansanomaisesta metsästyksestä siten, että sillä tavoiteltiin ruoan ja turkisten sijaan ruumiillista ja henkistä hyvinvointia.²⁸³ Källgrenin kirjoj-

²⁸⁰ Ibid.

²⁸¹ Wlodarczyk 2018, 11–12.

²⁸² A. Källgren, Oikeutettua ja epäoikeutettua eläintenopetusta eli eläinrääkkäystä opetuksen varjossa, *Eläinsuojelus* 9–10/1917, 104.

²⁸³ Kaski & Latva 2022, 58.

tuksesta tulee ilmi järkytys koiran huonoa kohtelua kohtaan, mutta yhtä lailla siitä kuultaa paheksunta alemman luokan henkilön koiran kouluttamisen tapoja, koiran hoitoa ja yleisesti sitä kohtaan, että koiraa käytetään hyötyeläimenä.

Kissat ovat tunnettuja siitä, että ne synnyttävät isoja pentueita usein. Lähes näihin päiviin saakka maaseudulla on ollut tyypillistä tappaa ”ylimääräiset” pennut esimerkiksi hukuttamalla, mikä on ollut ihmisen kannalta helpoin tapa hankkiutua eroon pennuista. Eläinsuojelijoiden kanta nopeasti lisääntyviin kissoihin ei tästä ajattelutavasta juuri poikennut. Villiintyneitä kissoja kerrotaan olevan esimerkiksi Tukholmassa liikaa. Ne, joita ei haluttu pitää kotieläiminä, kehoitettiin ottamaan kiinni ja tappamaan tuskattomasti ja suunnitelmallisesti.²⁸⁴ *Oikeutta kaikille* -lehden useaan numeroon painettiin iskulauseena kehoitus, joka ohjeistaa nopeasti tappamaan ”tarpeettomat” kissat, jos niitä oli liikaa.²⁸⁵ Tarpeellisiksi määritettiin sellaiset kissat, jotka auttoivat pitämään hiiret ja rotat poissa ihmisten rakennuksista. Kissojen arvo perustui siis niiden hyödyllisyydelle.²⁸⁶ Ihmisten kissoille antama arvo laski heti, kun kaupunki täyttyi kissoista ja niistä oli ihmisille enemmän haittaa kuin hyötyä. Tämä johti kissojen kaltoinkohteluun. Koska eläinsuojelijat eivät halunneet nähdä kaltoinkohtelua, eikä parempia keinoja kissojen määrän rajoittamiseen ollut, hekin päätyivät kannattamaan kissojen tappamista.

Esimerkkinä kissojen hallitsemattoman lisääntymisen aiheuttamasta kaltoinkohtelusta *Oikeutta kaikille* -lehti kertoo kolmesta kissanpojasta, jotka maatilan kissa oli synnyttänyt takan alle romujen sekaan. Kukaan talonväestä ei välittänyt kissoista, eikä emo voinut pitää likaisia ja nokisia kissoja puhtaana. Kaksi kesävierasta otti kissoista pari hoidettavakseen ja pesi niitä säännöllisesti, jolloin kissat alkoivat voida paremmin.²⁸⁷ Kissojen nokisuus vaikuttaa järkyttäneen kesävieraita. Tämä johtui kenties siitä, että kissojen taipumus pitää itsensä puhtaana tunnetaan hyvin. Kissoja arvostettiin niiden puhtauden vuoksi, etenkin kun kontrastina oli koirat, joille turkin puhtaus ei näyttänyt olevan tärkeää.²⁸⁸ Kissojen siisteyden lisäksi tarina korostaa maaseudun ihmisten välinpitämättömyyttä kissanpentuja kohtaan. Vaikuttaa siltä, että kun kissoja oli liikaa, niitä oli vaikea nähdä yksilöinä, jotka tarvitsevat huolenpitoa.

²⁸⁴ Kissa ja koira ja niiden suhde ihmiseen, *Oikeutta kaikille* 11–12/1896, 164–168.

²⁸⁵ Ks. esim. *Oikeutta kaikille* 1/1895, 48.

²⁸⁶ Kean 1998, 160.

²⁸⁷ A. D., Kolme pientä nokinenää, *Eläinsuojelus* 5/1898, 76.

²⁸⁸ Kete 1994, 132.

Erityinen konfliktitilanne ihmisten ja toislajisten eläinten välille syntyi vesikauhu- eli raivo- tautiepidemian aikaan. Vesikauhu saattoi tarttua ihmiseen koiran puremasta. Se aiheutti ihmisi- sissä suunnatonta pelkoa, vaikka olikin suhteellisen harvinainen.²⁸⁹ Koirat olivat normaalioloissa tavanomainen näky kaupunkien kaduilla, mutta taudin vaara sai ihmiset näkemään koirat vain tappavan taudin kantajana. Kuten Syrjämää toteaa, lemmikin asema on saattanut muuttua nopeasti, kun ihminen on kokenut itsensä uhatuksi. Vapaana kulkevat koirat menettivät epidemian vallitessa lemmikkistatuksensa, ja ne saatettiin nähdä vain vaarallisen taudin levittäjinä.²⁹⁰ Koiria oli jo ennen epidemiaa kontrolloitu voimakkaammin kuin esimerkiksi kissoja niiden korkean rahallisen arvon vuoksi.²⁹¹ Lemmikkikoiran paikka oli kotona, ja mitä enemmän koira liitettiin kodin piiriin, sitä enemmän sitä vahdittiin.²⁹² Epidemian vuoksi kontrollointi ja rajoitus lisääntyivät, ja koirat määrättiin esimerkiksi käyttämään kuonokoppaa kodin ulkopuolella. Koirien huonontuneen kohtelun vuoksi joukko Helsingin Eläinsuojeluyhdistyksen jäseniä laati vetoomuksen, jossa penättiin eläimille oikeuksia. Vetoomuksessa kerrotaan, että jos koira tai kissa onnistuu livahtamaan ulos ilman kuonokoppaa, ”sen saa tappa kuka hyvänsä taitamaton ampuja, usein vain haavoittaen eläinraukkaa, joka ulvoen kiittää pitkän katuja ja kauan, joskus vuorokausia, saa se kärsiä mitä kauheampia [sic] tuskia, kunnes kuolema vihdoin tekee tehtävänsä.”²⁹³

Eläinsuojelus-lehti kertoo, että eräs mies ratkaisi vesikauhutilanteen laittamalla Poku-koiransa talutushihnaan ja alkamalla käydä tämän kanssa juoksulenkeillä. Nykyajan näkökulmasta tässä ei olisi mitään erikoista, mutta tekstin julkaisuaikaan miehen juoksulenkit herättivät kummastusta asuinalueella. Tapauksesta kirjoittanut Nimimerkki ”o.” kertoo *Eläinsuojelus*-lehdessä lähteneensä selvittämään miehen omituisia juoksulenkkejä, ja saaneensa selville, että omistaja aloitti juoksemisen koiran kanssa, koska ei halunnut pitää koira ”vankina” kotonaan. Kun kirjoittaja kummeksui lenkityksestä seuraavaa vaivaa, mies tulistui: ”Vai liikaa vaivaa! Pitäisikö sitten eläimen, joka on tottunut päivät pitkään juoksemaan, nyt ruveta kävelemään kuin mikäkin laiskuri?”²⁹⁴

²⁸⁹ Kete 1994, 97–98.

²⁹⁰ Syrjämää 2019, 167.

²⁹¹ Schuurman & Syrjämää 2021, 180.

²⁹² Howell 2012, 223.

²⁹³ Helsingin eläinsuojeluyhdistyksen jäseniä, Oikeudettomat, *Eläinsuojelus* 2/1917, 21–22.

²⁹⁴ Nimimerkki o, Maraton-harjoittelua talvipakkasella, *Eläinsuojelus* 3/1916, 39–41.

Kirjoituksesta voimme päätellä, että tarinan henkilöt kuuluvat ylempään luokkaan. Sosiaalisista normeista poikkeaminen herätti kummastusta, mistä kertoo miehestä kiertämään lähteneet huhut, joita tekstin kirjoittaja oli lähtenyt itsekkin tutkimaan. Pokun omistaja on kuitenkin valmis sekä muuttamaan omia rutiinejaan ja tapojaan koiran tarpeiden ja hyvinvoinnin vuoksi, että herättämään kyseenalaista mainetta yhteisössään. Schuurmanin ja Syrjämäan mukaan juuri se, että arjen käytäntöjä muutetaan, tuo esiin sellaisenkin yksilön toimijuuden, jolla ulospäin ei näytä olevan valtaa ja jonka toiminnalla on silti vaikutuksensa muihin.²⁹⁵ Tekstin kirjoittaja asettuu alun kummeksunnan jälkeen puoltamaan miehen toimintaa. Voidaan päätellä, että kirjoittaja on halunnut jakaa tarinan positiivisena esimerkkinä erityisen koiraystävällisestä toiminnasta.

Muusikko ja aktiivinen eläinsuojelutoimija Siri Brander kritisoi *Eläinsuojelus*-lehdessä koiria kohtaan esitettyä avointa vihaa, josta hän oli lukenut sanomalehdistä. Vesikauhutapausten yhteydessä koirista on käytetty muun muassa nimityksiä ”ilkielukat, rakit, hyödyttömät eläjät”.²⁹⁶ Brander on kiinnittänyt huomionsa äkilliseen puhetavan muutokseen koirista puhuttaessa ja toteaa: ”Eikähän suinkaan se ole koirien syy, että ovat olemassa ja että ovat joutuneet vastuunalaisuuden tunnetta puuttuvien henkilöjen huostaan.”²⁹⁷ Brander ei siis niinkään moiti koiria taudin levittämisestä, vaan kohdistaa huomionsa ihmisiin, joiden tulisi pitää lemmikeistään parempi huoli.

Vastatoimeksi koirien ”vainoamiselle” vesikauhun takia yhdistys Eläinten ystävät oli päättänyt ottaa ylimääräisiä painoksia *Finsk Tidskrift* -aikakauskirjassa ilmestyneestä A. Lutherin kirjoituksesta ”Tänkande Djur”, jossa ”kuvaillaan erinomaisen miellyttävällä tavalla koiran sielunelämää, älyä ja kauniita ominaisuuksia”. Lehdessä mainitaan, että yhdistys pitää tekstin levittämistä tärkeänä juuri tällä hetkellä, kun ”tämä kotieläimemme on säälimättömän vainon alainen ja kohdellaan raakuudella, mikä on omiansa suuresti luonnetta raaistavasti vaikuttamaan yleisöön, etenkin nousevaan sukupolveen.”²⁹⁸ Eläinsuojelijat uskoivat ihmisten mielikuvien eläimistä muuttuvan, jos he vain lukisivat niistä positiivisia kuvauksia. Sitä vastoin eläinten sydämettömän kohtelun todistaminen tekisi ihmisistä raakoja.²⁹⁹ Ajattelutapa on hyvin ihmiskeskeinen, sillä se osoittaa, että eläinsuojelua osittain kannatettiin, jotta ihmiset kehittyisivät paremmiksi ihmisiksi. Eläinsuojelu ei siis tavoitellut pelkästään eläinten hyvinvoinnin

²⁹⁵ Schuurman & Syrjämää 2021, 190.

²⁹⁶ S. B-r. [Siri Brander], Eläinten vihollisia, *Eläinsuojelus* 4/1916, 55.

²⁹⁷ S. B-r. [Siri Brander], Eläinten vihollisia, *Eläinsuojelus* 4/1916, 55.

²⁹⁸ Eläinsuojelustyö kotimaassa, *Eläinsuojelus* 4/1916, 58.

²⁹⁹ Ks. myös Helsingin eläinsuojeluyhdistyksen jäseniä, Oikeudettomat, *Eläinsuojelus* 2/1917, 21–22.

edistämistä. Toisaalta kyseessä saattaa olla myös retorinen keino. Eläinsuojelijat tiesivät, että tällainen argumentti saattaisi vedota sivistyneistöön, joka kansanvalistuksen hengessä halusi tehdä töitä suomalaisten sivistämiseksi. On mahdotonta sanoa, kuinka suuri rooli ihmiskeskeisillä motiiveilla oli eläinsuojelussa, mutta runsaiden eläinten kokemusta kuvaavien tekstien perusteella oletan, että ylevän aatteellinen kansalaissivistyksen vaade oli pienempi motivaattori eläinsuojelijoille kuin halu vähentää eläinten kärsimystä.

3.4 Kumppanuus kuoleman jälkeen

Lemmikkikoirat elävät tavallisesti 10–15 vuotta ja kotikissat 14–20-vuotiaaksi. Useimmat lemmikinomistajat joutuvat siis elämänsä aikana kohtaamaan lemmikkinsä kuoleman. Tässä luvussa käsiteltävät eläinsuojelulehtien kuvaukset lemmikkien kuolemasta kertovat voimakkaasta lajirajat ylittävästä kiintymyksestä. Luen kirjoituksia lemmikin kuolemasta todisteina menneestä suhteesta lemmikin ja omistajan välillä. Suhde jatkuu myös kuoleman jälkeen – voidaan sanoa, että se ei pääty vaan vain muuttaa muotoaan toisen osapuolen siirtyessä ajasta ikuisuuteen.

Lemmikinomistajat joutuivat usein itse päättämään lemmikkinsä elinpäivien loppumisesta vuosisadan vaihteessa, samoin kuin nykyään. Tilanne oli lemmikinomistajalle vaikea ja tunteita herättävä, ja siihen saattoi liittyä monenlaisia tunteita kuten syyllisyyttä, itsesyytöksiä ja tehdyn päätöksen kyseenalaistamista. Eutanasiaan liittyvät tunteet voivat lisätä lemmikin kuolemasta tunnettua surua.³⁰⁰ Lemmikin kuolema voi jäädä tällaisessa tilanteessa vuosikausiksi vaivaamaan. *Oikeutta kaikille* -lehdessä kerrotaan henkilöstä, joka seitsenvuotiaana joutui viemään koiransa ammuttavaksi: ”[H]än ei sano muistavansa muuta tapausta, joka olisi tehnyt niin syvän vaikutuksen hänen lapsen sieluunsa.”³⁰¹ Vuosisadan vaihteessa tilannetta vaikeutti se, että eläinlääkärit, jotka olisivat voineet hoitaa eutanasian helposti ja kontrolloidusti myrkyllä avulla, eivät sijainnin tai kalliiden taksojen vuoksi olleet kaikille saavutettavia. Esimerkiksi Helsingissä kulkukissat ja -koirat lopetti kaupungin rankkuri, mutta kaupunkilaisilla ei välttämättä ollut varaa häneen tai edes kuljettaa eläintä rankkurin luo. Usein eläimen lopettaminen tuli siis hoitaa itse tai pyytää tuttavaa hoitamaan asia. Yleensä lopettaminen tapahtui aseella ampuen tai hukuttamalla. Siksi monet kääntyivät Uudenmaan eläinsuojeluyhdistyksen puoleen, joka alkoi lopettaa loukkaantuneita eläimiä varastohuoneessaan.³⁰² Kuten hevosen

³⁰⁰ Reisbig et al. 2017, 142, 145.

³⁰¹ Eläinsuojelusta (suomennos), *Oikeutta kaikille* 1/1895, 178.

³⁰² Nieminen 2001, 65.

tapauksessa, lemmikkikissan tai -koiran ampumisen kerrotaan olleen joskus viimeinen huolenpidon ja ystävyyden osoitus arvostetulle kumppanille.³⁰³

Eläinsuojelus-lehdessä julkaistussa kertomuksessa kaupunkilaiset huolestuvat rautatieaseman edustalla oleilevasta laihasta, huonokuntoisesta ja vanhasta koirasta. He tekevät koirasta ilmoituksia poliisille ja eläinsuojeluyhdistykselle. Käy ilmi, että koiran omistaja on ”hermostunut herra”, joka on yrittänyt tehdä kaikkensa auttaakseen sairasta koiraansa. Mies kertoo eläinlääkäriin käyvän katsomassa koiraan joka toinen päivä, mutta koira ei suostu ottamaan lääkettä ja syö huonosti. Kun kaupunkilaiset ihmettelevät, miksi koira on aina päivisin kaupungilla eikä kotonaan, mies kertoo, että koira on itsepäinen ja tahtoo kävelylle ja tavata kuormahevosta, varpusia ja vanhaa terrieri-tuttavaansa.³⁰⁴ Omistaja siis kunnioittaa koiran tahtoa ja antaa tämän tehdä mielensä mukaan. Kysymykseen siitä, miksi koiralle ei anneta myrkkyä, omistaja vastaa: ”Sentähden etten voi... Koska se murtaisi sydämeni. Sillä se on 15 vuotta ollut ystäväni ja voi vielä yhdellä ainoalla katseella vanhoista viisaista silmistään arvata mitä tahdon.”³⁰⁵ Omistaja taipuu lopulta antamaan koiralle myrkkyä, ja koiran kerrotaan kuolleen ”ystävänsä sylissä”.³⁰⁶ Päätös myrkyntämisestä on vaikea, sillä koiran ja omistajan suhde on kestänyt pitkään, ja he ovat tekstin mukaan ymmärtäneet toisiaan sanattomasti.

Edellisessä kuvauksessa koiranomistajan toiminta näyttäytyy hyveellisenä ja oikeana. Päinvastainen tapaus löytyy nimimerkki Saiman kuvauksessa lapsuusmuistostaan. Saima kertoo perheen Jalo-koirasta, joka sai aikaan paljon hankaluuksia muun muassa hätyyttelemällä lampaita ja syömällä kananpoikia. Tämän vuoksi isä pyysi renkejä tappamaan Jalon, vaikka lapset yrittivät estellä ja piilottaa koiran. Eräänä päivänä renki tuli hakemaan pahaa-aavistamattoman Jalon, ja yhdessä muiden renkien kanssa he ripustivat jalon tikapuihin ja hirttivät sen: ”Se putoi alas kauheasti ulisten, hirtettiin uudelleen, kiemuroi ja potki tuskissaan, kunnes pitkän ajan perästä vähitellen jäykkeni.”³⁰⁷ Samalla miesten kerrotaan ”nauraa virnistellen” koiran ympärillä samalla kun kertoja itki äitinsä kanssa ikkunassa. Pahinta oli, että tunkiolle heitetty Jalon ruumis oli kadonnut ennen kuin se ehdittiin haudata ja joku oli metsässä nähnyt Jalon näköisen koiran ”juosta hoipertavan verihaava päässä”. Jaloa ei etsinnöistä huolimatta

³⁰³ Syrjämaa 2020, 140.

³⁰⁴ Muuan koira ja ihminen, *Eläinsuojelus* 2/1919, 28. *Sydsvenska Djurskyddet* -lehdestä.

³⁰⁵ Muuan koira ja ihminen, *Eläinsuojelus* 2/1919, 29. *Sydsvenska Djurskyddet* -lehdestä.

³⁰⁶ Ibid.

³⁰⁷ Saima, Surullinen muisto, *Oikeutta kaikille* 4/1896, 58–60.

löytynyt ja perhe päätti uskoa, että koira tosiaan oli kuollut eikä jäänyt kitumaan.³⁰⁸ Raaka kuvaus tuo esiin kaikki ne epäkohdat, joita lemmikkien lopettamiseen eläinsuojelijoiden mielestä liittyi. Koira ei ensinkään ollut sairas, vaan käytöshäiriöinen, jolloin sen tappamisella ei ollut yleisesti hyväksyttyä oikeutusta. Toisekseen isäntä ei huolehtinut siitä, että koira sai arvokkaan ja nopean kuoleman, vaan antoi renkien tappaa koiran raa’asti, niin että se koki turhaa kärsimystä. Kolmanneksi kukaan ei varmistanut, että koira oli oikeasti kuollut, vaan se saattoi jäädä kitumaan pitkäksikin aikaa. Ei siis ole ihme, että Jalon kohtalo jää vaivaamaan kirjoittajaa: ”En tahtonut saada ollenkaan rauhaa, yölläkin näin unissani Jalon vertavuotavana, nälistyneenä, onnetonna rientävän eteenpäin, pakoon säälimättömiä ihmisiä.”³⁰⁹

Vaikka ensimmäisessä kertomuksessa koira on ehtinyt jo huonoon kuntoon ennen eutanasiaa, viivyttely on tehty rakkaudesta ja omistaja on itse paikalla koiran kuollessa. Toisessa kertomuksessa isäntä antaa tehtävän rengeille, eikä ole itse varmistamassa, että eläin tapetaan arvokkaasti. Eläinsuojelulehdissä kannustettiin olemaan paikalla kotieläimen tappamisessa.³¹⁰ Huomionarvoista on myös, että ensimmäisessä kertomuksessa omistaja on kaupunkilainen, luultavasti ylemmän luokan edustaja, koska häntä kuvaillaan ”herraksi”. Toisessa kertomuksessa tapahtumapaikkana on maatalo, ja tappamisesta huolehtivat rennit, eli työväenluokkaan kuuluvat miehet. Kertomukset heijastelevat siis jälleen yläluokan käsityksiä siitä, että he itse ovat lemmikkien omistamisen arvoisia, sillä he osaavat huolehtia niistä, kun taas maaseudun ”rahvas” ei saisi pitää lemmikkejä, koska ei osaa niistä oikeaoppisesti huolehtia. Suomessa varattoman väen koirien pitoa on myös yritetty rajoittaa koiraverolla, sillä se oli muille kuin varakkaimmille käytännössä mahdoton maksaa.³¹¹

Kuitenkin lehdissä myös kritisoidaan sitä, että lemmikki lopetetaan liian helposti, kun se alkaa käydä vanhaksi. *Oikeutta kaikille* -lehdessä vuonna 1896 julkaistussa runossa kerrotaan sokeasta ja rammasta villakoirasta, jonka muut kehottavat tappamaan, mutta omistaja ei halua. Hän rakastaa koiraa, joka on ollut hänen uskollinen ystävänsä, lohduttajansa ja seuransa. Vaikka koira on jo vanha ja kärtyisä, se on vielä uskollinen. Siksi omistaja ei halua hylätä

³⁰⁸ Saima, Surullinen muisto, *Oikeutta kaikille* 4/1896, 58–60.

³⁰⁹ Saima, Surullinen muisto, *Oikeutta kaikille* 4/1896, 60.

³¹⁰ Ks. esim. Constance Ullner, Kaksi vertauskohtaa, *Oikeutta kaikille* 6–7/1896, 101–104

³¹¹ Syrjämaa 2019, 161.

koiraa vaan hoitaa sitä loppuun saakka.³¹² Lemmikin eutanasiaan liittyy vaikeita tunteita kuten itsesyytöksiä ja tehdyn päätöksen epäilyä.³¹³ Näitä tunteita välttääkseen eläinsuojelulehtien kuvaamat lemmikinomistajat pitkittivät päätöksen tekoa, mutta yrittivät pitää koirasta hyvää huolta loppuun saakka.

Lemmikin kuoleman aiheuttamasta surusta kerrotaan useissa eläinsuojelulehtien teksteissä. Esimerkiksi Tommeli-koira ja Veli-poika olivat erottamattomia, kunnes Tommeli kuoli vanhuuteen:

Tässä sammui pikku eläimen elämä, suureksi suruksi Veli ystävälleen ja isäntänsä ja emäntänsä kaipaukseksi, jotka molemmat olivat eläimiä rakastavia henkilöitä ja olivat kiintyneet aina valppaaseen ja uskolliseen koiraan. Syvimmin suri Veli, sillä nyt hänellä ei ollut leikkiveria, joka olisi tullut häntä tervehtimään.³¹⁴

Runoilija Albert Ulrich Bääthin runossa ”Koirani kuolinpäivänä” ikävöidään kuollutta koiraa, erityisesti koska kirjoittaja ollessa allapäin koira lohdutti tätä, mikä poisti kertojan huolet.³¹⁵ Myös Constance Ullnerin runossa koira on lohdun tuoja: ”Mua riemasti huolella lohtusi / Jos päivät synkiksi’ saivat / Mua lohduttaisit vieläki / Ja iloa toisit rintaani / Kun joutuvat syksyn vaivat.”³¹⁶ Vaikka runot voivat olla fiktiivisiä, ne kertovat joka tapauksessa siitä, millaisia merkityksiä lemmikeille on annettu ja millaisia tunteita lemmikin kuolemasta on voitu kuvitella seuraavan. Kumppanieläimet voidaan laskea osaksi perheen tukiverkostoa, jolloin ne ovat avuksi elämän kriisitilanteissa.³¹⁷ Siksi tällaisen suhteen katkeaminen voi olla erityisen raskasta. Bääthin runon kertoja muistelee, kuinka koira oli seurannut häntä joka paikkaan ja kuinka mukavaa oli, kun hän töitä tehdessään näki koiran nukkumassa lähistöllä. Silloin kirjoitustyö oli sujunut hyvin. Tätä kirjoittaja ikävöi ja katsoo koiran omaa paikkaa kaihoten, sydämessään raskas tunne. Nykyhetkessä on hiljaista, ja kirjoittaja kuvittelee kuulevansa koiran raapimisen ovelta.³¹⁸ Tutkimusten mukaan surun kokemuksessa eläimen fyysinen poissaolo oli suuri tekijä, ja on tyypillistä tuntee tyhjyyden tunnetta eläimen kuoleman jälkeen. Lemmikin vaikutusta omaan elämään ei välttämättä huomaa ennen kuin se on kuollut.³¹⁹

³¹² Vanha villakoirani, *Oikeutta kaikille* 8/1896, 119–120.

³¹³ Reisbig et al. 2017, 145.

³¹⁴ Aina, Tommeli ja hänen ystävänsä, *Eläinsuojelus* 2–3/1918, 22–25.

³¹⁵ A. U. Bääth, Koirani kuolinpäivänä, *Eläinsuojelus* 1/1898, 9–10.

³¹⁶ Constance Ullner, Uskollinen ystävä, *Eläinsuojelus* 5/1897, 73.

³¹⁷ Reisbig et al. 2017, 126.

³¹⁸ A. U. Bääth, Koirani kuolinpäivänä, *Eläinsuojelus* 1/1898, 9–10.

³¹⁹ Reisbig et al. 2017, 131, 133.

Eläinsuojelulehdissä julkaistiin tasaisin väliajoin muistokirjoituksen kaltaisia kertomuksia lemmikeistä. Aina-nimimerkillä kirjoittanut henkilö perusteli kirjoitustaan Tommeli-koirasta: ”[O]nhan kiltti uskollinen koira yhtä arvokas saamaan yksinkertaisen elämäkuvauksen kuin moni pohjaltaan vähemmin ansiokas inhimillinen olio, jolle haudan äärellä pidetään tuoksuvia kukkaispuheita.”³²⁰ Lemmikin muistelemisen puhumalla siitä läheisille tai esimerkiksi kirjoittamalla helpottaa surua.³²¹ Eläinsuojelulehdet tarjosivat kirjoittajille alustan, jossa surusta saattoi kertoa yleisölle, joka mitä luultavimmin suhtautui kertomukseen ymmärtäväisesti. Tällainen alusta ei ollut eikä ole itsestäänselvyys.

Surussa helpottavat myös erilaiset rituaalit, kuten merkityksellisen hautaustilaisuuden järjestäminen tai lahjoituksen tekeminen johonkin tärkeään kohteeseen eläimen muistoksi.³²² Eläinten muistaminen esimerkiksi hautauksen järjestämällä alkoi yleistyä 1800-luvun kuluessa yhtä aikaa kotieläinten arvon nousun kanssa.³²³ Lemmikin haudaus ”kunniallisesti” oli usein viimeinen osoitus ihmisen ja eläimen välisestä kumppanuudesta.

Uskollisen Tomi-koiran kerrotaan saaneen ”tuskattoman kuoleman ja kunnialliset hautajaiset” sen jälkeen, kun hänen selkensä oli tuntemattoman ihmisen pahoinpitelyn seurauksena katkennut.³²⁴ Auton alle jäänyt Mirka-mäyräkoira taas haudattiin Tukholman lähistöllä sijaitsevalle lemmikkien hautausmaalle. Kirjoittaja oli perheineen tehnyt sokerilaatikosta pienen kirs-tun Mirkalle ja vuorannut sen valkoisella kankaalla. Hän toteaa: ”Kauniimpaa hautausta olen harvoin nähnyt.”³²⁵ Tarinat kertovat, että lemmikkikoirat olivat todella perheenjäseniä omistajilleen. Ne korostavat ihmisen ja koiran välistä syvää ystävyysuhdetta. Lemmikin hautaaminen tiettyyn paikkaan ja merkityksellisen seremonian järjestäminen ovat tapoja käsitellä surua, mutta myös keino hyväksyä se, että suhde eläimeen jatkuu kuoleman jälkeenkin. Tämäkin helpottaa surun kokemusta.³²⁶ Vaikuttaa myös siltä, että hautaaminen haluttiin tehdä erityisen kunnioittavasti silloin, kun lemmikki on kuollut ihmisen takia, kuten Tomin ja Mirkan tapauksissa. Hautaaminen on ikään kuin korvaus ihmisen aiheuttamasta tuskasta.

Hautapaikalle voi aina palata muistelemaan rakasta lemmikkiä. Hilda Keanin mukaan eläinten hautausmaat ovat olleet paikkoja, joissa ihminen voi rauhassa ilmaista tunteitaan menetettyä

³²⁰ Aina, Tommeli ja hänen ystävänsä, *Eläinsuojelus* 2–3/1918, 22.

³²¹ Reisbig et al. 2017, 137–139.

³²² Reisbig et al. 2017, 139–140.

³²³ Kean 2013, 21.

³²⁴ Aina, Tomin muistolle, *Eläinsuojelus* 10–12/1916, 166–169.

³²⁵ Eläinten elämästä. Koiran viimeinen matka, *Eläinsuojelus* 2/1917, 27–28. *Stockholms Dagblad* -lehdestä.

³²⁶ Ks. esim. Reisbig et al. 2017, 139–144.

lemmikkiä kohtaan. Muualla tunteiden näyttäminen voi johtaa pilkkaan tai halveksuntaan, sillä lemmikin sureminen ja etenkin surun osoittaminen ei ole yleisesti hyväksytty emotionio.³²⁷ Mirka-koiran omistaja kertoo monien halveksivan ihmisiä, jotka hautaavat lemmikkinsä sinne.³²⁸ Lemmikkien hautausmaa on paikka, jossa surua ei tarvitse selitellä kenellekään, sillä hautausmaa on sille luonteva ja itsestäänselvä paikka.³²⁹ Hautausmaata voisi siis pitää Boddicen termein tunteiden turvapaikkana (engl. emotional refuge), jossa voi purkaa tunteita vallitsevista normeista riippumatta. Turvapaikka antaa mahdollisuuden rentoutua, sillä siellä ei tarvitse huolehtia siitä, että ilmaisee tunteitaan emotionaalisten normien vastaisesti.³³⁰ Vaikka lemmikkien sureminen avoimesti on yhä yleisempää, ei se silti ole yleisesti hyväksyttyä, vaan saattaa herättää ennakkoluuloja.

Eläinsuojelus julkaisi vuonna 1897 Constance Ullnerin runon ”Uskollinen ystävä”, joka kertoo kuolleesta koirasta. Runon yhteydessä on kuva pienestä seurakoirasta, jonka voi tulkita olevan runon koira. Koira näyttää katsovan suurilla silmillään suoraan katsojaan, ja kuva on hyvin hellyttävä. Jos koira on tosiaan runon koira, voidaan päätellä, että koira oli arvostettu perheenjäsen, koska valokuvaaminen oli tuolloin kallista. Syrjämaan mukaan valokuvatut koirat olivat perheenjäseniä.³³¹ Runossa Ullner puhuttelee suoraan koiraa, josta on joutunut luopumaan:

”Mua matkallain oisit seurannut / Elon tieni jos kunne kulki [--] Nyt näen sut vieläki muistossain / Ja vielä sä lämmität rintoain / Sun vertaist’ toista en löydä vain. [--] Vaan sinut muistossa vielä nään / Näin lausuvi mulle ystävän ään: / Käy iloiten eestämme työskелеmään.”³³²

Koiran kerrotaan seuranneen runon kertojaa minne vain, ja kertojan saaneen koirasta iloa ja lohtua synkkyyden keskellä. Muisto koirasta lämmittää yhä kertojaa. Runon kertoja kuvittelee, että koira lausuisi kehotuksen ”Käy iloiten eestämme työskentelemään”, minkä ymmärrän kannustukseksi tehdä eläinsuojelutyötä. Tässä Bouldingin käsite yhdyntävä valta tulee jälleen hyödylliseksi, sillä kyse on siitä, että eläin osoittaa tahtonsa ja toimijuutensa rakkautensa ja kiintymyksensä kautta. Ullner on kirjoittanut koiran kehottavan jatkamaan työtä eläinten hyväksi, jolloin voidaan päätellä, että jo muisto rakkaasta koirasta toimii motivaationa jatkaa työtä. Runomuotoisesta tekstistä ja tekstin epätarkkuudesta johtuen ei voi päätellä, onko kyse

³²⁷ Kean 2013, 32.

³²⁸ Eläinten elämästä. Koiran viimeinen matka, *Eläinsuojelus* 2/1917, 27. *Stockholms Dagblad* -lehestä.

³²⁹ Kean 2013, 35.

³³⁰ Boddice 2018, 76.

³³¹ Syrjämaa 2019.

³³² Constance Ullner, Uskollinen ystävä, *Eläinsuojelus* 5/1897, 73.

Ullnerin omistamasta koirasta, vai onko hän laatinut runon mielikuvituksensa avulla ikään kuin eläinsuojelijoihin yleisesti vetoavaksi runoksi. Ullnerilla ilmeisesti oli kuitenkin koiria, ja hänet on myös valokuvattu koirien kanssa.³³³ Ullner on kirjoittanut myös muita tekstejä, joissa korostuu ihmisen ja koiran välinen kumppanuus, joten voidaan päätellä, että hänellä oli erityinen suhde koiriin.³³⁴ Suru syntyy siitä, että henkilön kokemana menetys liittyy keskeisesti hänen identiteettiinsä.³³⁵ Lisäksi kuollut eläin on voinut olla osa perheen tukiverkoston. Eläinsuojelulehtien kirjoittajille kyse oli usein molemmista. Esimerkiksi Constance Ullner käytti mitä ilmeisimmin huomattavan osan vapaa-ajastaan eläinten puolesta toimimiseen, jolloin hänen lemmikkinsä liittyivät osaksi Ullnerin laajempaa, identiteettiä koskevaa arvomaailmaa.

Hautajaisten viettämisen lisäksi esimerkiksi johonkin tärkeäksi katsottuun lemmikkiin liittyvään rahastoon lahjoittaminen voi helpottaa omistajan surua, sillä samoin kuin hautaaminen, se voi tuoda merkityksen tunteen eläimen poismenoon.³³⁶ Tulkitsen, että eläinsuojeluun panostaminen toimi yhtenä keinona tehdä lemmikin kuolemasta merkityksellinen. Tämä tulee erityisesti ilmi Ullnerin laatiman runon koiran kehotuksessa työskennellä eläinten puolesta. Eläinten puolesta tehty työ myös omalla tavallaan säilytti siteen eläimeen tämän kuoleman jälkeen.

Osa eläinsuojelun kannattajista näyttää uskoneen myös lemmikkien kuolemanjälkeiseen elämään ja eläinten sielullisuuteen. Lemmikkejä varten perustetut hautausmaat toivat eläimiin liitetyn henkisyden esiin.³³⁷ 1800- ja 1900-lukujen taitteessa suomalainen älymystö ja keski-luokka kiinnostuivat esoteerisista liikkeistä kansainvälisten virtausten jäljissä. Liikkeistä tunnetuimmat Suomessa olivat spiritualistinen liike, teosofia ja antroposofia. Niiden johdolla yhä useampi alkoi pohtia ”paitsi omien sielujen kohtaloita myös laajempia kysymyksiä, jotka koskivat uskonnollisia ja eettisiä vakaumuksia sekä käsityksiä uusimman tiedon ja tieteen rajoista”.³³⁸ Ei siis ole ihme, että eläinsuojeluliikkeellä ja esoteerisella liikkeellä näyttää olevan joitakin yhtymäkohtia. *Oikeutta kaikille* -lehti esimerkiksi julkaisi Leo Tolstoin ajatuksia teurastuksesta.³³⁹ Eläinsuojelulehdissä esitettiin usein ajatusta, että ihmisen ja muiden eläinten

³³³ Liite 1. Noin vuonna 1910 otetussa kuvassa Constance Ullner ja Siri Brander istuvat puistonpenkillä viiden koiran kanssa. Museovirasto. Historian kuvakokoelma.

³³⁴ Ks. esim. Constance Ullner, Vanha Kaaro, *Oikeutta kaikille* 1/1894, 18–21.

³³⁵ Reisbig et al. 2017, 147.

³³⁶ Reisbig et al. 2017, 144.

³³⁷ Kean 2013, 26.

³³⁸ Harmainen & Leskelä-Kärki 2017, 131.

³³⁹ Leo Tolstoi teurastuksesta, *Oikeutta kaikille* 1895, 40–44. Tolstoi oli myöhemminä vuosinaan mukana esoteerisissa liikkeissä ja kannatti myös lihansyönnistä kieltäytymistä.

sekä luonnon välillä vallitsee ykseys. Ajatus oli sekä teosofian että spiritualismin piirissä keskeinen.³⁴⁰

Eläinsuojelun ja spiritualismin kytkös näkyy erityisesti *Eläinsuojelus*-lehden tekstissä, jossa Hilda Allén kertoo tienneensä Nalle-kissansa karmivan kuoleman jo ennalta unien ja kuulemiensa äänten kautta: ”Minä sain nähdä sen kaikki hengen silmällä aivan kuin panoraamasta, ja mikä ihmeellisempää: Nalle itse, hänen sielullinen puolensa, juoksi minun edelläni ja vei minut siihen paikkaan, jossa murha oli tapahtunut, ja jossa hänen ruumiinsa makasi.”³⁴¹ Spiritualistisessa liikkeessä ajateltiin, että kuolleisiin pystyi saamaan yhteyden.³⁴² Eläinsuojelusaatteessa oli pääasiassa hyvin kristillinen pohjavire,³⁴³ mitä vastaan eläinten sielullisuuden korostaminen asettuu. Kristinuskon piirissä eläinten sielullisuus kiistettiin tuolloin jyrkästi. Sama ristiriita koski myös esoteerista liikettä. Suuri osa spiritualisteista ja teosofeista katsoi olevansa kristittyjä, mutta silti kuolleiden eläinten henkiä havaittiin jatkuvasti.³⁴⁴ Monet esoteerisista liikkeistä kiinnostuneet eivät hylänneet kristinuskkoa, vaan yhdistivät esimerkiksi spiritualistisen liikkeen käsityksiä kristinuskon oppeihin.³⁴⁵

Allén pitää kohtaamistaan kuolleen kissansa kanssa todistuksena siitä, että ”korkeammin kehittyneet ja ihmisten parissa olleet eläimet elävät senkin perästä kun niiltä on henki riistetty”.³⁴⁶ Allén pyytää, että ihmiset eivät pitäisi eläimiä ”sieluttomina olentoina” ja että ihmiset yrittäisivät ”yhä enemmän syventyä heidän sielunelämänsä”. Tämä johtaisi hänen mukaansa siihen, että ihmiset eivät enää haluaisi tappaa eläimiä, vaan haluaisivat suojella niitä.³⁴⁷ Myös Kaartisen tutkimassa englantilaisessa spiritualismissa päädyttiin siihen, että eläimiä kohtaan oli oltava oikeudenmukaisia, sillä niillä on sielu kuten ihmisilläkin. Sielussa ajateltiin sijaitsevan ”oikeudenmukaisuuden ja armollisuuden periaatteet”.³⁴⁸ Kiinnostavaa on, että eläimen kohtaaminen myös tämän kuoleman jälkeen vaikuttaa ihmisen haluun suojella eläintä.

³⁴⁰ Kaartinen 2021, 5.

³⁴¹ Hilda Allén, Eläinten elämästä. Nalle, *Eläinsuojelus* 1/1918, 11–12.

³⁴² Kaartinen 2021, 5.

³⁴³ Ks. esim. Raamattu eläinten ystävänä, *Oikeutta kaikille* 1/1895, 3–4; Z. Topelius, Mitä varten olemme yhtyneet eläinsuojeluyhdistykseen, *Oikeutta kaikille* 1/1895, 18–23; Constance Ullner, Onko eläinsuojelustyö oikeuttettua ja siunausta tuottavaa?, *Oikeutta kaikille* 6–7/1896, 81–87; A. Källgren, Ihmissuojelus, eläinsuojelus ja kristillisuus, *Eläinsuojelus* 11–12/1917, 118–119.

³⁴⁴ Kaartinen 2021, 6–7.

³⁴⁵ Harmainen & Leskelä-Kärki 2017, 133.

³⁴⁶ Hilda Allén, Eläinten elämästä. Nalle, *Eläinsuojelus* 1/1918, 12.

³⁴⁷ Hilda Allén, Eläinten elämästä. Nalle, *Eläinsuojelus* 1/1918, 11–12.

³⁴⁸ Kaartinen 2021, 13.

Spiritualismin ajattelutapa tarjoaa selitystavan useiden lemmikinomistajien tunteelle siitä, että suhde eläimeen jatkui edelleen eläimen poismenon jälkeen.

Edellä kuvatut surun kuvaukset käsittelevät ihmisten tuntemaa surua lemmikkinsä kuolemaa kohtaan. Eläinten tuntemasta surusta on eläinsuojelulehdissä merkittävästi vähemmän mainintoja, vaikka tutkimusten mukaan sosiaaliset eläimet tuntevat surua siinä missä ihmisetkin. Esimerkiksi kotikissojen, apinoiden ja elefanttien on todettu kokevan surua, kun niiden lajitoveri on kuollut.³⁴⁹ Tämä johtuu arvatenkin siitä, että lähdeaineiston ovat laatineet ihmiset omasta näkökulmastaan. Lisäksi koirien ja kissojen lyhyempi elinajanodote johtaa siihen, että useimmiten ihminen on se, joka jää suremaan eläinkumppaniaan eikä toisin päin. Tästä huolimatta eläinsuojelulehdissä on muutamia mainintoja lemmikin kokemasta surusta.

Eläinsuojelus-lehti kertoo koirasta, jonka isäntä oli kuollut sodassa. Koira oli asettunut isäntänsä haudan luokse, eikä suostunut hievahtamaan siitä. Koira poistui välillä haudalta syömään, mutta palasi aina takaisin haudalle. Kun kalmisto piti järjestää uudelleen, koira ”ei sallinut kenenkään lähestyä isäntänsä hautakumpua”. Koira kuitenkin saatiin ansaan ja vietiin pois siksi aikaa, kun ruumiit siirrettiin. Vapaaksi päästyään koira löysi taas isäntänsä haudan, vaikka hänet olikin haudattu uuteen yhteishautaan.³⁵⁰ Tarinassa koiran tuntema suru ja kiintymys isäntäänsä kohtaan on helposti havaittavissa. Tarinan todenperäisyyttä on mahdoton arvioida, samoin kuin toisessa lehden numerossa esitettyä väitettä ”koira saattaa surra itsensä kuoliaaksi omistajansa haudalla”.³⁵¹ Tästä huolimatta maininnat osoittavat, että kirjoittajat ovat huomanneet koirien kokevan surua ja ovat halunneet kertoa siitä lukijoilleen. On myös huomioitava, että tunteet ovat vastavuoroisia. Voidaan siis päätellä, että ihmisen voimakasta surua lemmikkiään kohtaan tuskin on olemassa ilman lemmikin ihmistä kohtaan osoittamaa kiintymystä ja rakkautta. Lisäksi koiran ja omistajan välille voi muodostua kumppanuus ja voimakas kiintymyssuhde, jolloin kiintymyksen kohteen lähellä oleminen lisää omien opiaattien tuotantoa. Kumppanin poismenon seurauksena opiaattien määrä vähenee, mikä tuntuu hyvin epämiellyttävältä. Telkänranta kirjoittaa: ”Aivot reagoivat tärkeän yksilön menetykseen osittain samalla tavalla kuin kipuun.”³⁵²

Eläinsuojelulehdet näyttävät, että lemmikit ovat vaikuttaneet ihmisten elämään vahvasti. Se, ettei ihmisen päivittäinen toimeentulo ollut lemmikin suorituksista tai ominaisuuksista kiinni,

³⁴⁹ Reisbig et al. 2017, 141.

³⁵⁰ Kohtaus sodassa, *Eläinsuojelus* 1/1919, 9–10.

³⁵¹ Kotieläinten tunteellisuus, *Eläinsuojelus* 2–3/1918, 25–26. Suomennos *Dyrenes Ven* -lehdestä.

³⁵² Telkänranta 2015, 231.

näyttää tehneen lajienvälisen kiintymyssuhteen muodostumisen helpommaksi. Kun lemmikit toivat toimijuuttaan esiin, ihmiset näyttivät hyväksyvän sen helpommin kuin kotieläinten kohdalla. Tämä voi olla osin juuri kiintymyssuhteen ansiota. Eläinsuojelulehdissä kannustettiin myös tarkkailemaan eläintä, jotta ihminen oppisi tulkitsemaan sen eleitä ja käyttäytymistä oikein. Tarkkailun avulla eläimen kokemusmaailmasta voi saada tietoa ja jopa empatia eläintä kohtaan voi herätä. Lajienvälinen ystävyys ja kumppanuus tuli esille myös eläinsuojelulehtien lukuisissa kertomuksista kuolleista lemmikeistä. Kertomukset ilmentävät surua ja kaipausta menetettyä kumppania kohtaan. Merkityksellisen eläinsuhteen päättymisen oli joillakin ollut se asia, joka kannusti ihmistä toimimaan eläinsuojeluliikkeessä.

4 Lopuksi

Tämän tutkielman lähtöoletus oli, että eläimet ovat vaikuttaneet ihmisten haluun toimia eläinten hyväksi ja perustaa niiden suojeluun tähtääviä yhdistyksiä. Ihmisen rooli maailmassa on rakentunut sellaiseksi, että hän on vastuussa suuresta osasta ympärillään elävistä eläimistä. Jotkut ihmiset ovat aina olleet herkempiä huomaamaan tämän vastuun. Tutkielmassa selvitin, millä tavoilla eläinsuojeluyhdistysten julkaisemissa lehdissä tuli ilmi eläinten osallisuus yhdistysten toiminnassa. Koska ihmisten ja eläinten välillä ei ole suoraa kommunikoinnin mahdollisuutta, ihmisten ajatukset eläimistä riippuvat pitkälti myös kulttuurisista ja historiallisista mielikuvista. Pyrin saamaan tietoa toislajisten eläinten näkökulmasta ja vaikutusmahdollisuuksista tarkastelemalla eläinsuojelulehtien kuvauksia tilanteista, joissa eläin ja ihminen kohtasivat toisensa. Vuorovaikutustilanteista voi huomata, miten eri lajit reagoivat toisiinsa, ja osa ihmiskeskeisyydestä karsiutuu tulkinnasta pois.

Jaoin tutkielman kahteen päälukuun, joista ensimmäisessä tarkastelin kotieläimiksi nimittämiäni maatalouseläimiä kuten lehmiä, lampaita, sikoja ja hevosia. Toisessa pääluvussa keskityin lemmikkieläimiin, pääosin koiriin ja kissoihin. Aiemman tutkimuksen perusteella arvelin, että lemmikkeinä pidetyt eläimet saivat usein parempaa kohtelua osakseen kuin kotieläimet, sillä ihmisten ei ole tarvinnut nojata päivittäistä toimeentuloaan lemmikkeihin. Siten kumppanuus ja kiintymyssuhde lemmikkiin on ollut helpompaa muodostaa. Oletin, että vuorovaikutus eri statuksen saaneiden lemmikkien kanssa olisi riittävän erilaista, jolloin jaottelu olisi tarpeen. Huomasin kuitenkin, että lehtien kuvaama vuorovaikutus lehmän ja ihmisen tai koiran ja ihmisen välillä ei välttämättä juuri eronnut toisistaan. Suurin ero löytyi eläinsuojelijoiden vaatimuksista eri eläinlajeille. Kun lehmälle tai hevoselle vaadittiin hygieenistä teurastusta, koiralle ehdotettiin hautajaisten järjestämistä.

Riippumatta siitä, millaisessa asemassa eläin oli suhteessa ihmiseen, vuorovaikutuksen keskeisenä ongelmana tai ansiona oli se, miten ihminen tulkitsee eläinten ”puhetta” eli ääntelyä ja elekieltä. Usein ihmiset tulkitsevat eläinten merkkejä väärin, ja eläinsuojelulehdissä moitittiin ihmisiä, jotka esimerkiksi luulivat pelokkaan eläimen olevan vihainen. Eläinsuojelulehdet kamppailivat tällaista vastaan julkaisemalla tarinoita, joissa kuvattiin onnistuneita vuorovaikutustilanteita eläimen ja ihmisen välillä. Niissä myös kehoitettiin lukijoita tarkkailemaan eläimiä. Tarkkailemalla eläintä ihminen pystyi saamaan tietoa eläimen kokemusmaailmasta ja näkökulmasta. Näin hän huomaisi esimerkiksi tilanteet, joissa eläin kokee kipua tai epämuksuutta. Ihmisellä voisi tarkkailun avulla herätä näin affektiivinen empatia, eli kyky myötäelää

eläimen tunnekokemuksissa. Tarinoiden julkaisu näyttää olleen toimiva ratkaisu, sillä empatia kytkeytyy moraalisten periaatteiden muodostumiseen.

Tarkkailemalla eläimiä ihminen pystyi eläinsuojelulehtien mukaan myös huomaamaan, että eläimet eivät oikeastaan olekaan niin erilaisia kuin ihmiset. Eläimillä on samankaltaisia tunteita kuin ihmisilläkin. Lehdissä kuvattiin esimerkiksi hevosen kykyä surra ja iloita sekä lehmän kykyä äidinrakkauteen. Kun tällaisia tunteita huomattiin eläimillä, eläinsuojelijoiden mielestä ihmisen vastuu eläimistä kasvoi ja kävi mahdottomaksi sivuuttaa niiden lajinomaiset tarpeet. Eläinsuojelulehdissä kuvataan esimerkiksi lehmien tarvetta hoivakäyttämiseen, jonka puolesta myös nykypäivän eläinoikeusaktivistit puhuvat nojaten etologiseen tutkimukseen.

Nykyaikana sikalat ja navetat kasvattavat kokojaan, jolloin yksittäiset eläimet hukkuvat suureen joukkoon. 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa suurtiloja ei vielä ollut, ja pääosa kotieläinten omistajista oli pientilallisia. Oli mahdollista kuvitella tilanne, jossa lehmän hoitaja tuntee hoidokkinsa yksilönä. Eläinsuojelulehdissä julkaistiinkin tarinoita, joissa vuorovaikutus eläimen ja ihmisen välillä on aitoa ja vastavuoroista. Esimerkiksi karjapiikojen lämmintä vuorovaikutusta hoidokkiensa kanssa arvostettiin. Kun eläimiä kohteli hyvin, niiden kanssa oli helppompaa tulla toimeen ja samalla eläimen hyötyarvokin parani. Tarinat edustavat eräänlaista pastoraaliunelmaa, eläintuotannon tapaa, jollaisen eläinsuojelijat olivat valmiit hyväksymään. Tarinat eivät kerro eläintuotannon todellisuudesta vuosisadan vaihteessa, sillä niissä ohitetaan jopa naiivisti eläintuotannon toimintalogiikka. Tällä tarkoitan sitä, että esimerkiksi lypsylehmiä pidetään maitotiloilla vain siitä syystä, että ne tuottavat maitoa. Jotta maitoa tulisi, on lehmä tiineytettävä vuosittain ja lehmän synnyttämä vasikka on vietävä lehmän vastustuksesta huolimatta pois. Kun lehmän maidontuotanto vähenee, sitä ei ole enää kannattavaa pitää, ja se viedään teuraalle. Tavallisella tuotantotilalla elävä lehmä ei saa eikä ole koskaan saanutkaan elää vain itseään varten, vaan ihmisen saamaa hyötyä varten.

Toimijuus keskeisenä käsitteenä oli nähdäkseni hyvä valinta, sillä eläinten oikeutta hyvään kohteluun tuotiin esiin juuri eläinten toimijuutta korostamalla. Tämä tuli havaintojeni mukaan näkyviin muun muassa eläinten yksilöllisyyden ja lajienvälisen kommunikoinnin korostamisena. Tuomalla esiin ei-inhimillisen toimijuuden eläinten ystävät pystyivät vakuuttamaan yleisönsä siitä, että eläimet ansaitsivat parempaa kohtelua. Eläinsuojelulehtien tekstien valossa lemmikeillä on ollut laajemmat mahdollisuudet tuoda esiin toimijuuttaan kuin kotieläimillä.

Kun kotieläin on toiminut odotusten vastaisesti ja siten tuonut esiin toimijuutensa, sitä ei välttämättä ole pidetty negatiivisena asiana – sen sijaan lemmikin persoonallisuus on lisännyt sen rakastettavuutta. Eläimen toimijuutta tuodaan eläinsuojelulehdissä esiin myös erityisesti koirista kertovissa sankaritarinoissa. Sankaritarinat kertovat, että koirat on nähty taitavina, omaaloitteisina, älykkäinä ja välittävinä kumppaneina. Toimijuus tulee ilmi siis myös siinä, miten lemmikki osoittaa rakkautta ja välittämistä muita kohtaan. Eläinsuojelutekstit vahvistivat sen, mitä eläinten toimijuudesta on jo aiemmin kirjoitettu: toimijuus ei tule esiin vain silloin, kun eläin toimii ihmisen tahdon vastaisesti tai ihmisen rakentamia rajoja rikkoen.

Kiinnostava näkökulma eläimen ja ihmisen väliseen vuorovaikutukseen ja tunteisiin tuli esiin eläinsuojelulehtien kirjoituksissa, joissa käsiteltiin eläimen kuolemaa. Eläimen kuolema oli tilanne, joka todella erotti lemmikkieläimen ja hyötyeläimen toisistaan. Käytän tässä ilmausta hyötyeläin, sillä kotieläimen rooli hyötyeläimenä korostui juuri kuoleman koittaessa. Samoin, jos koira tai kissa oli talossa vain sen hyötyarvon vuoksi, sen kuolemaan ei suhtauduttu yhtä tunteellisesti kuin lemmikin kuolemaan. Oli eläimiä, joiden kuolemasta ihminen hyötyi suoraan. Ruumiista saatavat lihakset ja osa sisäelimestä hyödynnettiin ravinnoksi, nahka vaatteiksi ja luut vaikkapa liimanvalmistukseen. Ravintotilanne oli vielä 1800- ja 1900-luvun vaihteen Suomessa niin heikko, että radikaaleimmatkaan eläinsuojelun kannattajat eivät toisinaan ehdottaneet lihansyönnistä pidättäytymistä. Ajan eläinsuojeluliike kamppailikin pääosin eläimen kärsimystä vähentävien teurastustapojen puolesta.

Teurastuksen pelättiin vaarantavan moraalin, joten toimitus haluttiin siirtää suljettuihin tiloihin ja pois talojen pihapiireistä. Tavoite kytkeytyi sivilisaatioprosessiin, jossa vastenmielisinä pidetyt asiat haluttiin pois ihmisen näköpiiristä. Samalla eläinsuojeluliike tuli kannattaneeksi eläimen kärsimyksen etäännyttämistä ja jopa piilottamista. Siten liike tuli edistäneeksi eläintuotannon tapoja, joissa eläimen kokemus on toissijaista ja liha etäännytetään elävästä eläimestä. Tämän päivän eläintuotannon keskeinen toimintalogiikka perustuu juuri sille, että kun ihminen ostaa kaupasta sianlihaa, häntä ei muistuteta sian kasvuympäristöstä, teurastuskuljetuksista, teurastusprosessista eikä liioin edes kuolleen sian olemassaolosta. Varhaisen eläinsuojeluliikkeen ristiriitaisuutta kuvaa hyvin se, että toisaalta osa tutkimieni lehtien kirjoittajista oli sitä mieltä, että lihaa syövän tai eläintuotannosta hyötyvän ihmisen tulee ehdottomasti olla perillä lihan alkuperästä.

Lehdissä käydyssä teurastuskeskustelussa tulee hyvin esiin ihmiskeskeinen ajattelutapa – eläimiä ei kannustettu kohtelemaan hyvin niiden itsensä takia vaan ihmisen oman moraalisen hyvinvoinnin vuoksi. Toiseksi ihmiskeskeisyys näkyy argumentissa, jonka mukaan eläimiä oli helpompi käsitellä silloin, kun niitä oli kohdellut hyvin ja saanut ne siten tottelevaisiksi.

Helppo käsittely johti suurempaan hyötyyn – suurempaan maitomäärään, isompaan metsästyssaaliiseen, nopeammin kuljetettuun kuormaan ja niin edelleen. Toisaalta kyse on voinut olla tavasta saada pienelle liikkeelle lisää kannatusta. Kirjoittajien motiiveja onkin mahdoton saada täysin selville – ainakaan ilman jatkotutkimusta.

Lemmikkinä pidettyjen eläinten kuolemasta kertovissa lukuisissa teksteissä korostui lajienvälinen rakkaus, kumppanuus ja ystävyys. Kun lemmikin ja ihmisen välille oli muodostunut syvä suhde, ihminen jäi suremaan lemmikkiään. Rakkaus tuli esiin ehkä kaikkein selkeimmin silloin, kun lemmikki ei ollut enää läsnä. Eläinsuojelijat kirjoittivat kuolleista lemmikeistään muistokirjoituksia, runoja ja tarinoita. Tekstit antoivat kirjoittajilleen mahdollisuuden käsitellä lemmikin kuolemaa ja muistella tätä turvallisessa tilassa. Muistelun paikka oli myös lemmikien hautausmaa, jonne osa lemmikinomistajista hautasi kumppaninsa. Merkityksellinen eläinsuhde ja sen yhtäkkinen päättymisen näyttää toimineen kannustimena joillekin lemmikinomistajille lähteä mukaan eläinsuojeluyhdistyksen toimintaan.

Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt tavoittamaan ihmisten välittömässä läheisyydessä elävien kotieläinten ja lemmikkien kokemusmaailmaa lajienvälisen vuorovaikutuksen kautta. Vuorovaikutusta on toki myös muiden eläinlajien kanssa. Jätin tutkielman rajauksesta luonnoneläimet ulkopuolelle, ja eläinsuojelulehdissä olisikin paljon aineistoa suhteesta pikkulintuihin, oraviin ja muihin pihapiirin liminaalisiin eläimiin. Vuorovaikutusta näiden eläinten kanssa olisi mahdollista tutkia eläinsuojelun näkökulmasta ja samantyyppisiä lähdeaineistoja hyödyntäen. Jos aineistoa laajentaisi henkilökohtaisempiin tekstilajeihin kuten kirje- tai päiväkirja-aineistoihin, voisi tavoittaa vielä selvemmin ihmisten henkilökohtaisia kokemuksia eläinten parissa.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Aikalaislähteet

Eläinsuojelus: Suomen eläinsuojeluyhdistysten aikakauskirja. Helsinki 1897–1920.

Oikeutta kaikille: Suomen eläinsuojeluyhdistysten aikakauskirja. Helsinki & Hämeenlinna 1894–1896.

Tutkimuskirjallisuus

Aaltola, Elisa: *Eläinten moraalinen arvo*. Vastapaino, Tampere 2004.

Aaltola, Elisa: Ensimmäinen osa. *Empatia. Myötäelämisen tiede*. Toim. Elisa Aaltola, Sami Keto. Into, Helsinki 2018, 13–142.

Aaltola, Elisa: Ristiriitaisia eläinasenteita – liharadoksi ja sekasyöjän akrasia. *Me & muut eläimet. Uusi maailmanjärjestys*. Toim. Elisa Aaltola, Birgitta Wahlberg. Vastapaino, Tampere 2020, 309–334.

Aaltola, Elisa: Tappava rakkaus. Itsepetos, empatia ja tarkkaavaisuus. *Eläimet yhteiskunnassa*. Toim. Elisa Aaltola & Sami Keto. Into, Helsinki 2015, 285–310.

Adams, Carol J.: *Sexual Politics of Meat. A Feminist-Vegetarian Critical Theory*. 20th edition. Bloomsbury Publishing, New York 2014.

Baratay, Éric: *Animal Biographies. Toward a history of individuals*. Originally published as: *Biographies animales. Des Vies retrouvées* (2017). Trans. Lindsay Turner. The University of Georgia Press, Athens 2022.

Benson, Etienne: *Animal Writes. Historiography, Disciplinarity and the Animal Turn. Making Animal Meaning*. Ed. Linda Kalof, Georgina M. Montgomery. East Lansing: Michigan State University Press, Michigan 2011, 3–16.

Boddice, Rob: *The History of Emotions*. Manchester University Press, Manchester 2018.

Dawkins, Marian Stamp: Through animal eyes: What behaviour tells us. *Applied Animal Behaviour Science* (100) 1–2/2006, 4–10.

DeMello, Margo: The Present and Future of Animal Domestication. *A Cultural History of Animals in the Modern Age*. Ed. Randy Malamud. Berg, Oxford & New York 2007, 67–94.

Derrida, Jacques: *Eläin joka siis olen*. Toim. Marie-Luise Mallet. Alkuteos: *L’animal que donc je suis* (2006). Suom. Anna Tuomikoski. Tutkijaliitto, Helsinki 2019.

- Dirke, Karin: *De värnlösas vänner. Den svenska djurskydds rörelsen 1875–1920*. Stockholms universitetet. Almqvist & Wiksell International, Stockholm 2000.
- Eisenman, Stephen F: *The Cry of Nature. Art and the Making of Animal Rights*. Reaktion Books, London 2013.
- Endenburg, Nienke & Baarda, Ben: The Role of Pets in Enhancing Human Well-being. Effects on Child Development. *The Waltham Book of Human-animal Interaction. Benefits of Pet Ownership*. Ed. I. Robinson. Pergamon, New York 1995, 7–17.
- Eronen, Ulla: *Piiskat piiloon tunkki tulee. Joensuun eläinsuojeluyhdistys 1899–1999*. Gummerus, Jyväskylä 1999.
- Harmainen, Antti & Leskelä-Kärki, Maarit: Moderni länsimainen esoteria historiallisena ilmiönä ja tutkimuksen kohteena. *Historiallinen aikakauskirja* (115) 2/2017, 131–137.
- Howell, Philip: Animals, agency, and history. *The Routledge Companion to Animal-Human History*. Ed. Hilda Kean, Philip Howell. Routledge, London & New York 2019, 197–221.
- Howell, Philip: Between the Muzzle and the Leash. Dog-walking, Discipline, and the Modern City. *Animal Cities. Beastly Urban Histories*. Ed. Peter Atkins. Routledge, London & New York 2012, 221–241.
- Jalava, Marja: Lihansyönnin edistäminen Suomessa 1900-luvun alkupuolella. *Tunteva tuote. Kuinka eläimistä tuli osa teollista tuotantoa?* Toim. Taija Kaarlenkaski, Otto Latva. Vastapaino, Tampere 2022, 95–116.
- Kaarlenkaski, Taija: Cattle tending in the ‘good old days’. Human-cow relationships in late nineteenth-century and early twentieth-century Finland. *Affect, Space and Animals*. Eds. Jopi Nyman, Nora Schuurman. Routledge Human-Animal Studies Series. Routledge, London 2015, 43–59.
- Kaarlenkaski, Taija: Lehmä luonnon ja kulttuurin rajalla. Karjanhoidon eläin- ja ympäristösuhteet 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Suomessa. *Ympäristömytologia*. Toim. Seppo Knuuttila, Ulla Piela. Kalevalaseuran vuosikirja 93. SKS, Helsinki 2014, 282–300.
- Kaarlenkaski, Taija & Piirainen, Marjukka: Hyötyä ja hyvinvointia kansalle. 1800–1900-lukujen vaihteen puutarhan- ja karjanhoidon opaskirjat aineistona. *Elore* (21) 2/2014, 1–22.
- Kaartinen, Marjo: Eläinhenget – Keskustelu eläinten kuolemattomista sieluista spiritualistisessa *Light*-lehdessä Britanniaassa 1887. *Trace – Journal for Human-Animal Studies* (7) 2021, 4–23.

- Kaski, Liisa & Latva, Otto: Turkiseläin tuotteena 1800-luvun Suomessa. *Tunteva Tuote. Kuinka eläimistä tuli osa teollista tuotantoa?* Toim. Taija Kaarlenkaski, Otto Latva. Vastapaino, Tampere 2022, 49–71.
- Kean, Hilda: *Animal Rights. Political and Social change in Britain Since 1800*. Reaktion Books, London 1998.
- Kean, Hilda: Human and animal space in historic ‘pet’ cemeteries in London, New York and Paris. *Animal Death*. Eds. Jay Johnston, Fiona Probyn-Rapsey. Sydney University Press, Sydney 2013, 21–42.
- Kete, Kathleen: *The Beast in the Boudoir. Petkeeping in Nineteenth-Century Paris*. University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1994.
- Lahtinen, Rauno: Jokaisen ajattelevan kansalaisen huomioon! Toimintaa ympäristön ja eläinten puolesta 1900-luvun alun Suomessa. *Kansalaisvaikuttaminen ajassa. Näkökulmia suomalaiseen kansalaisvaikuttamiseen suurlakosta 2000-luvulle*. Toim. Inkeri Ahvenisto, Kirsi Mäki. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Väki Voimakas 19. Gummerus, Vaajakoski 2006.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko: Monipuolistuva aikakauslehdistö 1880–1917. Suomen lehdistön historia 10. Aikakauslehdistön kehityslinjat. Toim. Päiviö Tommila. Kustannuskiila, Kuopio 1992, 107–177.
- Leinonen, Riitta-Marja: Living with Horses. Horse Agency in Human-Horse Cohabitation in Nineteenth-Century Finnish Swidden Culture. *Shared Lives of Humans and Animals. Animal Agency in the Global North*. Eds. Tuomas Räsänen, Taina Syrjämaa. Routledge Human-Animal Studies Series. Routledge, London & New York 2017, 49–62.
- Leinonen, Riitta-Marja: *Palvelijasta terapeutiksi. Ihmisen ja hevosen suhteen muuttuvat kulttuuriset mallit Suomessa*. Oulun yliopisto, Oulu 2013.
- Lummaa, Karoliina & Rojola, Lea: Johdanto. Mitä posthumanismi on? *Posthumanismi*. Toim. Karoliina Lummaa, Lea Rojola. Eetos-julkaisuja 15. Eetos, Turku 2014, 13–32.
- Lähdesmäki, Heta: Susi toimijana. Häirikkösudet 1990-luvun lopun Suomessa. *Lähde* (10) 2014, 49–72.
- Lähdesmäki, Heta: *Susien paikat. Ihminen ja susi 1900-luvun Suomessa*. Jyväskylän yliopisto, Nykykulttuurin tutkimuksen julkaisuja 127, Jyväskylä 2020.
- Marino, Lori & Anne, Kristin: The Psychology of Cows. *Animal Behaviour and Cognition* (4) 4/2017, 474–498.

- Meijer, Eva: *Mistä valaat laulavat? Eläinten kiehtova kieli*. Alkuteos: Dierentalen (2016).
Suom. Mari Janatuinen. Art House, Helsinki 2018.
- Nieminen, Hannu: *Sata vuotta eläinten puolesta. Kertomus Suomen eläinsuojeluyhdistyksen toiminnasta 1901–2001*. Ekenäs Tryckeri Ab, Ekenäs 2001.
- Nikkilä, Eeva: *Maatalousväestön eläinsuhde. Maatalouden murros eläinsuhteen muokkajana 1800-luvun lopun Suomessa*. Historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto 2018.
- Oinonen, Paavo & Mähkä, Rami: Fiktio kulttuurihistorian tutkimuksen lähteenä ja kohteena. *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Toim. Asko Nivala, Rami Mähkä. Cultural History – Kulttuurihistoria 10. Turun yliopisto, Turku 2013, 271–303.
- Ollila, Tiina: Näkökulma: Kielellisesti loppuuntuomitut tuotantoon kasvatetut eläimet. *Me & muut eläimet. Uusi maailmanjärjestys*. Toim. Elisa Aaltola, Birgitta Wahlberg. Vastapaino, Tampere 2020, 213–234.
- Ora, Noora-Liina: *Modernin, sivistyneen suomalaisen eläinsuhde. Keskustelu Eläinsuojelusta ja Luonnon Ystävä-lehdissä 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa*. Historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto 2020.
- Pachirat, Timothy: *Every Twelve Seconds. Industrialized Slaughter and the Politics of Sight*. Yale University Press, New Haven 2011.
- Pearson, Chris: Dogs, History and Agency. *History and Theory* (52) 4/2013, 128–145.
- Rasila, Matti: *Turun eläinsuojeluyhdistys Åbo djurskyddsförening 1871–1971*. Forssan kirjapaino Oy, Turku 1971.
- Ratamäki, Outi: Katsaus yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen tieteenalaan. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 4*. Toim. Tapio Määttä et. al. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu 2010, 415–430.
- Reisbig, Allison M. J; Hafen, McArthur Jr; Siquiera Drake, Adryanna A; Girard, Destiny; Breuning, Zachary B: Companion Animal Death: A Qualitative Analysis of Relationship Quality, Loss, and Coping. *Omega. Journal of Death and Dying* (75) 2/2017, 124-150.
- Ritvo, Harriet: *The Animal Estate. The English and Other Creatures in the Victorian age*. Harvard University Press, Cambridge & Massachusetts 1987.
- Rouhiainen, Henna & Vuorisalo, Timo: In search of the ideological roots of non-formal environment-related education in Finland: the case of Helsinki Humane Society before World War II. *Environmental Education Research* (20) 2/2014, 145–160.

- Ruonakoski, Erika: Kiintymyksen lähteillä. Koira ja ihminen matkalla tulevaan. *Eläimet yhteiskunnassa*. Toim. Elisa Aaltola, Sami Keto. Into, Helsinki 2015, 261–283.
- Schuurman, Nora & Syrjämaa, Taina: Shared Spaces, Practices and Mobilities: Pet-Human Life in Modern Finnish Homes. *Home Cultures* (18) 2/2021, 173–194.
- Schuurman, Nora & Kotilainen, Juha: Syödäkö vai eikö syödä? Eläimiä määrittävät kulttuuriset kategoriat liikkeessä. *Tunteva tuote. Kuinka eläimistä tuli osa teollista tuotantoa?* Toim. Taija Kaarlenkaski, Otto Latva. Vastapaino, Tampere 2022, 119–139.
- Solala, Hilja: Hevosvetoinen yhteiskunta. Hevosen taloudellinen merkitys Suomessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. *Kanssakulkijat. Monilajisten kohtaamisten jäljillä*. Toim. Tuomas Räsänen, Nora Schuurman. SKS, Helsinki 2020, 256–282.
- Stark, Laura: Johdanto. Pitkospuuta modernisaation suolle. *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Toim. Hilikka Helsti, Laura Stark, Saara Tuomaala. SKS, Helsinki 2006, 9–46.
- Stark, Laura: Taikuus ja kristinusko. Suomalaisen maalaisyhteisön kaksi moraalijärjestelmää 1800-luvulla. *Kansanetiikka. Käsitäksiä hyvältä ja pahalta*. Toim. Pekka Laaksonen, Seppo Knuuttila, Ulla Piela. Kalevalaseuran vuosikirja 84. SKS, Helsinki 2005, 84–103.
- Swart, Sandra: The Word the Horses Made. A South African Case Study of Writing Animals into Social History. *International Review of Social History* (55) 2/2010, 241–263.
- Syrjämaa, Taina: Monilajinen kaupunkiyhteisö. Koiria, kissoja ja ihmisiä 1800- ja 1900-luvun vaihteen Uudessakaupungissa. *Historiallinen aikakauskirja* (117) 2/2019, 157–168.
- Syrjämaa, Taina: Neiti Åkerblomin kissa ja suutariperheen Mikko. Kissa perheenjäsenenä 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Suomessa. *Kanssakulkijat. Monilajisten kohtaamisten jäljillä*. Toim. Tuomas Räsänen & Nora Schuurman. SKS, Helsinki 2020, 131–157.
- Syrjämaa, Taina: Spectacles of Modern Companionship. Men, Dogs and Early Finnish Dog Shows. *Shared Lives of Humans and Animals. Animal Agency in the Global North*. Eds. Tuomas Räsänen, Taina Syrjämaa. Routledge Human-Animal Studies Series. Routledge, London & New York 2017, 63–77.
- Tague, Ingrid H: The History of Emotional Attachment to Animals. *The Routledge Companion to Animal-Human History*. Ed. Hilda Kean, Philip Howell. Routledge, London and New York 2019, 345–366.
- Tammi, Tuure; Hohti, Riikka; Rautio, Pauliina; Leinonen, Riitta-Marja; Saari, Maria Helena: *Lasten ja eläinten suhteet. Monilajista yhteiselo*. Into, Helsinki 2020.

- Telkänranta, Helena: *Millaista on olla eläin?* SKS, Helsinki 2015.
- Telkänranta, Helena: *Millaista on olla kissa?* SKS Kirjat, Helsinki 2023a.
- Telkänranta, Helena: *Millaista on olla koira?* SKS Kirjat, Helsinki 2023b.
- Thomas, Keith: *Man and the Natural World. Changing Attitudes in England 1500-1800.* Penguin Books, London 1984.
- Tuohela, Kirsi: Modernin naisen muotokuva. Laura Marholm ja 1890-luvun naiseus. *Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800–1900-lukujen vaihteen sukupuolisuu-desta.* SKS, Helsinki 2000, 17–43.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.* Tammi, Helsinki 2018.
- Turunen, Seppo: *Lemmikkielämää. Ihmisen eläinsuhde ja eläinten hyödyntäminen.* Gaudeamus, Helsinki 2011.
- Viljamaa, Noora: *Sotatoverit. Sotakoirat, sotilaat ja sodan kokemus talvi- ja jatkosodassa.* Suomen historian pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto 2020.
- Włodarczyk, Justyna: *Genealogy of Obedience. Reading North American Dog Training Literature, 1850s–2000s.* Brill, Boston 2018.
- Östman, Ann-Catrin: Mekanisoinnin ensimmäinen aalto. *Suomen maatalouden historia II. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle.* Toim. Matti Peltonen. SKS, Helsinki 2004, 19–76.

Liitteet

Liite 1. Constance Ullner ja Siri Brander puistossa

Eläinsuojelija Constance Ullner, Siri Brander (istuu) ja koiria. Museovirasto, Historian kuvakokoelma, n. 1910.